

PÁRHUZAMOK – KANYAROK
SZAKKÉPZETTEK PÁLYAKÖVETÉSE

A Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.1 számú, „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” című kiemelt projekt stratégiai célja az Új Magyarország Fejlesztési Terv közoktatás-fejlesztési programjainak központi koordinációja, menedzselése, a különböző fejlesztési programok harmonizációja, valamint a közoktatási intézmények fejlesztéseit és a központi fejlesztéseket, a területi-hálózati tevékenységeket irányító, összefogó központi intézkedés annak érdekében, hogy az ágazat szakmapolitikai elképzelései alapján minden művelet és konstrukció maradéktalanul meg tudja valósítani az operatív programban meghatározott célokat.

A megvalósítók – az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. és az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet (OFI) – konzorciumán belül az OFI-ban megvalósult elemi projektek, a K+F tevékenységek a versenyképesség és az esélyteremtés erősítését, a közoktatás intézményi megújulását, a tanulási környezetet és iskolafejlesztést támogatják, az oktatásirányítás és az iskolarendszer hatékonyságának javítását szolgálják.

PÁRHUZAMOK – KANYAROK

Szakképzettek pályakövetése

Szerkesztette

Tomasz Gábor

OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET
BUDAPEST, 2012

A könyv megjelenését az Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.1-08/1-2008-0002 számú, „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” című projektje támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Szerzők

Fehérvári Anikó, Kállai Gabriella, Tomasz Gábor

Szerkesztette

Tomasz Gábor

Lektor

Mártonfi György

Olvasószerkesztő

Kocsis Lilla

Sorozatterv, tipográfia

Kiss Dominika

Tördelés

Kravjánszki Róbert

Borítófotó

© Thinkstock

© Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, 2012

ISSN 1785-1432

ISBN 978-963-682-703-8

Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet

1055 Budapest, Szalay u. 10–14.

www.ofi.hu

Felelős kiadó: Kaposi József

Nyomás és kötés: Érdi Rózsa Nyomda

Felelős vezető: Juhász László

TARTALOM

Előszó	7
Bevezetés	9
<i>Tomasz Gábor</i>	
Vezetői összefoglaló és javaslatok	9
Összefoglaló	9
Javaslatok	15
A kutatás ismertetése, módszerek	18
1. Fejezet	23
<i>Tomasz Gábor</i>	
A szakmát szerzett fiatalok jellemzői, véleménye iskoláról, munkáról	25
Demográfiai jellemzők, családi háttér	25
Iskolai évek	36
Iskola- és szakmaválasztás	36
Középfokú tanulás	42
Munkahely – továbbtanulás	49
Elhelyezkedés	49
Munkakörülmények	55
Továbbtanulás	64
2. Fejezet	67
<i>Kállai Gabriella</i>	
Iskolából kikerülve – első évek a munkaerőpiacon	69
A fiatalok munkaerőpiaci státusza	70
Álláskeresés	71
Munkanélküliség	73
Munkavállalás	77
Munkakörülmények	78
Munkával való elégedettség	83
A tanult szakmák értékelése	83
Összegzés	87

3. Fejezet	89
<i>Fehérvári Anikó</i>	
Pályakezdő szakmunkások földrajzi mobilitása	91
Térbeli mobilitás	91
Belföldi mobilitás	95
Külföldi munkavállalás	102
Összegzés	105
4. Fejezet	107
<i>Fehérvári Anikó</i>	
Nemek közötti eltérések a fiatal szakmunkások körében	109
Nemek közötti különbségek vagy hasonlóságok	109
Családi jellemzők	112
Iskolai út	116
Foglalkoztatás	119
Összegzés	123
Irodalom	125
Függelék	129
F1. Kísérőlevél és kérdőív a 2007-ben szakmát szerzett fiatalok számára	131
F2. Súlyozás	135

ELŐSZÓ

Egy ország gazdaságának és társadalmának fejlődéséhez, versenyképességének megtartásához a munkaadói igényeknek megfelelő ismerettel, képességekkel és készségekkel rendelkező szakemberekre van szükség. Annak feltérképezése, hogy a szakképzés és a munkapiac igényei mennyire vannak összhangban egymással, az iskolapadból kikerülő diákok mennyire felkészültek a munkába állásra, illetve milyen mértékben befogadóképes a munkaadói oldal, mennyire elégedett a kezdő munkavállalók kompetenciáival, szakmai felkészültségével, elképzelhetetlen a szereplők alaposabb ismerete nélkül. Az ilyen információk továbbá a képző intézmények számára is fontosak (lehetővé teszik a teljesítmény mérését, a képzésekről adott visszajelzések a belső minőségellenőrzés részét képezhetik), adatbázisba rendezve a pályorientáció területén is használhatók.

Mindezek megismerésére bevett eszköznek számítanak a különböző pályakövetéses vizsgálatok, amelyekre még régóta és jól működő pályakövetési rendszerrel rendelkező országokban is szükség van. A hazai oktatáspolitikának ugyan többször kinyilvánított és megerősített szándéka egy ilyen rendszer létrehozása, ez irányú kezdeti lépések már meg is történtek, ám a rendszer tényleges elindításának időpontja egyelőre még nem jósolható meg. Ennek következtében Magyarországon különösen fontosak és kívánatosak a szakképzésben végzetek ilyen jellegű felmérései.

Saját diákjairól számos iskola végzett és végez intézményi pályakövetést, jóllehet az ilyen vizsgálatok, kvázi kutatások eredményességével, tényleges hasznával sokan elégedetlenek – mind az iskolán kívül, mind azon belül. Egy, az OFI-ban folyó, szintén TÁMOP-projekt (Mártonfi 2011) keretében értékes elemzések születtek ebben a témában, amelyek a problémák pusztá ismertetésén túl a kudarcok okaira is rávilágítanak.

Az intézményi vizsgálatok eredményei helyi szinten relevánsak: az intézmények, a fenntartók, esetleg a helyi közösség számára szolgáltatnak értékes információkat. Az adatok magasabb szintű – megyei, regionális, országos – rendszerbe foglalásának hiányában (bár ahogy említettük, még egy ilyen rendszer megléte esetén is) szükség van átfogóbb kutatásokra is. Ilyenekre azonban ritkán kerül sor. A kivételek (pl. MKIK GVI 2011, 2010, 2009, 2008; NSZI 2006) közös jellemzője továbbá, hogy a diákokat röviddel (még ugyanabban az évben, esetleg egy évvel később) a szakképzés megszerzése után keresik fel. Ily módon főleg a szakképzés közvetlen hatását mérik, hosszabb távú folyamatok megragadására kevésbé alkalmasak.

A hazai és nemzetközi szakirodalomból ismert azonban, hogy a fiatalkori átmenet – az iskolából a munkaerőpiacra – az utóbbi évtizedekben a korábnál sokkal komplexebbé vált. Az iskola utáni közvetlen állásszerzés (főállású munka) helyett a fiatalok egyre gyakrabban dolgoznak eleinte félállásban, végeznek feketemunkát, tanulnak munka mellett, váltanak munkahelyet, illetve maradnak egy ideig állás nélkül; és ezek az eltérő élethelyzetek a legkülönbözőbb kombinációkban váltják egymást.

A *TÁMOP 3.1.1 – 7.1.6, A tanulás és a munka világa közötti átmenet vizsgálata tanulói pályakövetéssel* című projekt indítását legfőképpen a pályakövetéses vizsgálatok előbb említett hiánya, illetve hiányossága indokolta. Reméljük, hogy vizsgálatunk, amelyet három évvel korábban szakmát szerzett fiatalokat körében végeztünk, hozzásegít ahhoz, hogy pontosabb képet alakíthassunk ki a szakképzés és a munkaerőpiac egyik fontos szereplőjéről, a szakmunkásokról, arról, hogy mihez kezd ma egy szakképzésből kikerült fiatal, milyen elképzelések, tervek, életstratégiák mentén vág neki a középfokú tanulmányok befejezése utáni első éveinek, milyen sikereket és kudarcokat könyvelhet el ezek megvalósítása során, milyen családi és iskolai tényezők, külső hatások befolyásolják szakmai pályafutása kezdeti időszakának alakulását.

BEVEZETÉS

TOMASZ GÁBOR

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ ÉS JAVASLATOK

ÖSSZEFOGLALÓ

A 2010-ben folytatott kutatásunkban *2007-ben, nappali tagozaton szakmát szerzett diákokat* kerestünk meg. Országos reprezentatív mintát készítettünk, és a mintába került volt diákokkal kérdőívet töltettünk ki. 40 fiatallal ezenkívül strukturált mélyinterjú készült.

A kérdőíves vizsgálat mintáját a KIR-STAT adatai alapján alakítottuk ki. A mintaválasztás során a feladatellátási helyek *régió* és *településtípus* szerinti eloszlását, valamint a végzetek *szakmacsoportok* szerinti összetételét vettük figyelembe.

Az adatfelvétel többféle módszer kombinációjával született: a postai kérdőív mellett személyes, telefonos lekérdezésre is sor került, valamint a fiataloknak lehetőséget biztosítottunk arra, hogy a kérdőívet online felületen töltsék ki.

Összesen 990 értékelhető kérdőív készült. 477 szakközépiskolai és 497 szakiskolai rendszerben végzett volt diák válaszolt a kérdéseinkre (16 fiatalnál nem sikerült azonosítani a képzési helyet).

Az adattáblák mintavételi torzulásait három szempontú cellasúlyozással korigáltuk: 1. szakiskolai vagy szakközépiskolai végzettség; 2. szakterület; 3. régió. Az adatokat a 2007-ben, nappali tagozaton szakmát szerzett teljes populációval arányosítottuk.

A szakközépiskolában szakmát szerettek súlyozás utáni aránya 58 százalék, a szakiskolában szakmát szeretteké 41 százalék (16 fiatalnál ismeretlen a képzési hely). A nemek aránya a teljes mintában kiegyenlített (50–50%), a szakközépiskolát végzetek körében több a nő (54%), míg a szakiskolások között kevesebb (43%).

A fővárosban lakók mindkét csoportban alulreprezentáltak a korosztályi arányukhoz képest. A szakközépiskolások a megyei jogú városokban, illetve községekben nagyjából a korosztályi átlagnak megfelelő arányban laknak, a (nem megyei jogú) városokban felülreprezentáltak. A szakiskolások a megyeszékhelyeken kisebb számban vannak jelen, mint a korosztályi átlag, a (nem megyei jogú) városokban hozzávetőlegesen hasonló arányban, míg a községekben felülreprezentáltak.

A volt szakiskolások átlagéletkora 22,5 év, a szakközépiskolában végzetteké 23,3 év.

A megkeresett fiatalok 15 százaléka lakik más településen, mint 2007-ben. A leggyakoribb mobilitási útvonal az északkeleti megyékből a fővárosba vezet. A Közép-Magyarország régión

kívül még a Nyugat-Dunántúl környelhet el egyértelmű többletet. A lakóhelyet változtatók leginkább magasabb urbanizációs szintű településre költöztek.

A nők szignifikánsan nagyobb arányban (18,5%) költöztek el korábbi lakóhelyükről, mint a férfiak (11%). Ágazatok szerint a humán szakterületen szakmát szerzettek a legmobilabbak (23%), a műszakiak (10%) a legkevésbé.

A válaszadók több mint háromnegyede jelenleg is szüleinél lakik. Jóllehet, a megkérdezettek majdnem 20 százaléka párjával vagy saját gyerekeivel él együtt, közülük minden negyedik (23%) még mindig egy fedél alatt lakik a szüleivel. Hiába fiatalabbak a szakiskolában végzettek, nagyobb valószínűséggel van már gyerekük (9%), mint a volt szakközépiskolásoknak (4%).

A tényleges mobilitásnál (15%) jóval nagyobb a mobilitásra való (elméleti) hajlandóság. A fiatalok háromnegyede (76%) vállalna munkát másik településen. Másik megyében a válaszadók 52 százaléka, míg a fővárosban a nem budapestiek 40 százaléka dolgozna, külföldre ennél is nagyobb arányban mennének (56%). A volt szakközépiskolások (illetve az érettségivel rendelkezők) nagyobb mobilitási szándékot mutatnak, mint a volt szakiskolások (illetve akiknek nincs érettségjük). Szintén mobilabbnak vallották magukat azok, akik eddig még nem dolgoztak. A külföldi munkavállalás valamivel nagyobb arányban vonzza a férfiakat, illetve a gazdaságilag fejlett régiókban és az Észak-Magyarország régióban lakókat.

Az édesapák több mint fele (54%) szakmunkásképzőt végzett, érettségije egynegyediknek van, diplomája csupán öt százalékuknak. Az édesanyáknál ugyanez a sorrend, ám jelentősen eltérnek az arányok: szakmunkás bizonyítványt szerzett (36%), érettségije van (31%), főiskolai/egyetemi végzettséggel rendelkezik (9%). Vagyis az édesanyák legmagasabb iskolai végzettsége átlagosan magasabb, mint az édesapáké. Minél magasabb a 2010-es lakóhely urbanizációs szintje, annál magasabb a szülők iskolai végzettsége. A szakközépiskolásoknak mind az édesapja, mind az édesanyja átlagosan magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, mint amilyen a szakiskolában végzettké (a szakközépiskolásoknál az érettségizett szülők aránya kétszer nagyobb, mint a szakiskolásoknál).

A válaszadók szüleinek jelentős többsége (nagyjából kétharmada) dolgozott 2010-ben. Az édesapák között nagyobb arányban (19%) találni (rokkant)nyugdíjast, mint az édesanyák között (13%), és ugyanígy az elhunytak száma is jóval magasabb (10, ill. 3%).

Gyerekkorukban a nők nagyobb részben valamilyen humán szakmát képzeltek el maguknak, a férfiak a műszaki szakmákat preferálták jobban az átlagnál. A szakközépiskolában szakmát szerzettek inkább gondolkodtak valamilyen humán, míg a volt szakiskolások inkább valamilyen gazdasági-szolgáltatási szakterülethez tartozó szakmában. A diákok 39 százaléka olyan szakmát képzelt el magának hajdanában, amelyhez nem kell felsőfokú végzettség, 18 százalékuk olyant, amelyhez kell (a többiek ezt még nem tudták gyerekkorukban, vagy nem akartak válaszolni a kérdésre). A nők, az érettségizettek, illetve a szakközépiskolában végzettek nagyobb valószínűséggel neveztek meg felsőfokú képzettséghez kötött foglalkozást.

Az általános iskola után a válaszadók jelentős többségét (82%) felvették az első helyen megjelölt középfokú intézménybe. Négy százalékuk bekerült ugyan a kívánt iskolába, de másik

szakmára, 14 százalékuknak sem az első helyen megjelölt iskolába, sem a vágyott szakmára nem sikerült bejutnia.

A válaszadók 10 százaléka gimnáziumban kezdte el tanulmányait az általános iskola után, 62 százalékát szakközépiskolába, míg 27 százalékukat szakiskolába vették fel. A nők nagyobb arányban kezdtek gimnáziumban vagy szakközépiskolában.

A válaszadók többsége szakmáját átlagosnak minősítette, 35 százalékuk átlagosnál jobbnak, elit szakmának mindössze három százalékuk. Szakterületek szerint a műszaki és a gazdasági-szolgáltatási szakterülethez sorolható szakmát végzetek ítélték kedvezőbbnek szakmájukat az átlagosnál.

Annak fényében, hogy a végzett diákok fele csak átlagosnak minősítette tanult szakmáját, kicsit talán meglepő, hogy több mint felük (53%) ma sem választana mást. A volt szakközépiskolások (illetve érettségizettek) nagyobb arányban választanák ma is ugyanazt az iskolát és ugyanazt a szakmát, mint akik szakiskolában végeztek (illetve nincs érettségijük), viszont nagyobb arányban voltak közöttük olyanok is akik, ha újra kezdenének, másik iskolába és másik szakmára járnának. Az alacsonyabb végzettségűek nagyobb arányban választanának ma már másik szakmát. Akik változatlanul ugyanazt a szakmát tanulják, magasabbra értékelik szakmájukat, mint azok, akik ma már másik szakmára mennének.

Az iskolák többségében iskolai tanműhelyben folyt a gyakorlati oktatás, iskolán kívüli munkahelyen a válaszadók 36 százalékának volt gyakorlati helye. A szakközépiskolákban nagyobb arányban tartották az iskolában a gyakorlatot, mint a szakiskolákban.

A válaszadók 42 százalékának volt tanulószereződése. A szakiskolákban jóval elterjedtebb a tanulószereződés, mint a szakközépiskolákban.

A válaszadók 74 százaléka dolgozott már azóta, hogy 2007-ben megszerezte a szakmáját. Nagyobb arányban volt munkája azoknak, akik: 1. idősebbek; 2. községeklók; 3. nem érettségizettek; 4. szakiskolában végeztek; 5. agrár szakmát szereztek; 6. mai fejjel másik iskolát és szakmát választanának.

A válaszadók közül azoknak akik már dolgoztak 2007 óta, átlagosan 1,8 munkahelyük volt a három év alatt. Átlagosan három hónapon belül (2,9 hónap) találtak munkát maguknak, a férfiak valamivel hamarabb, mint a nők. Az iskola és a szakma választásával elégedettebbek lényegesen gyorsabban találtak munkát, mint akik ma már másik iskolát választanának.

A fiatalok 42 százaléka volt már munkanélküli (átlagosan fél évig). A munkanélküliség majdnem felét érintette azoknak, akiknek 2007 óta legalább egyszer már volt állásuk, viszont azok körében, akik még sohasem dolgoztak, ugyanez az arány mindössze 18 százalék. A fővárosiak lettek legtrikábban munkanélküliek. A nem érettségizettek, a szakiskolások, a gazdasági-szolgáltatási és agrár szakterületen szakmát szereztek, illetve akik ma már másik iskolát választanának, nagyobb arányban voltak munkanélküliek.

A megkeresés időpontjában a válaszolók 60 százaléka dolgozott (43% „csak” dolgozott, 17% munka mellett tanult is), 43 százalékuk tanult (26% nem dolgozott a tanulás mellett), 13 százalékuk pedig se nem tanult, se nem dolgozott.

A férfiak és az idősebbek valamivel nagyobb arányban dolgoznak, viszont valamivel kisebb arányban tanulnak, mint a nők, illetve a fiatalabbak. A fővárosiak között gyakoribb azok aránya, akik munka mellett is tanulnak, a vidéki településeken élők között azoké, akik se nem dolgoznak, se nem tanulnak.

Azok közül, akiknek 2007 óta volt már munkahelyük, a relatív többség (38%) szakmunkásként helyezkedett el, további 27 százalék nem fizikai alkalmazottként. 18 százalék viszont alulfoglalkoztatottnak tekinthető, hiszen betanított vagy segédmunkásként talált csak állást (ez az arány az életkorral csökken). A férfiak a legnagyobb valószínűséggel szakmunkásként dolgoztak, míg a nők nem fizikai alkalmazottként.

A fiatalok relatív többsége (35%) nagyobb magáncégnél helyezkedett el. Közel egyharmaduk a kkv szektorban, egyötödük pedig állami vagy önkormányzati intézménynél/vállalatnál dolgozott. Tízből négyen tanult szakmájuknak megfelelő munkahelyen dolgoztak (további 18% pedig a tanult szakmával rokon területen talált állást). Ugyanakkor magas azok aránya is (38%), akik szakmájuktól eltérő munkát végeznek. Legnagyobb valószínűséggel a humán szakterületen végzettek tudtak elhelyezkedni tanult szakmájukban, legkevésbé az agrár szakterületen végzettek.

A válaszadók többsége alapvetően informális úton került jelenlegi munkahelyére. Főleg barát vagy ismerős segített állást találni (28%), kisebb mértékben szülő vagy egyéb rokon (18%).

A válaszadók háromnegyede gondolja úgy, hogy valószínűleg egy év múlva is jelenlegi munkahelyén fog dolgozni. Legnagyobb arányban az önálló vállalkozók, a vezetők és a szakmunkások gondolkodnak ebben, a legkisebb arányban a betanított vagy segédmunkát végzők. Hasonlóan alacsony ez az arány azok körében, akiknek jelenlegi munkája távol áll tanult szakmájától.

A válaszadók 46 százaléka munkája során teljesen vagy nagyobb részben látja hasznát annak, amit a gyakorlaton tanult, 37 százalékuk pedig annak, amit szakelméletből tanult az iskolában. Szakterületek szerint leginkább a humán szakmákat végzett válaszadók érzik hasznát a gyakorlaton tanultaknak, míg a legkevésbé a műszaki, illetve az agrár szakterületen végzettek. Minél közelebb van valaki munkája a tanult végzettségéhez, annál inkább érzi azt, hogy hasznát veszi annak, amit gyakorlaton tanult az iskolában.

A nem érettségizettek valamivel elégedettebbek a keresetükkel. Az önálló vállalkozók, illetve a vezetők az átlagnál jóval elégedettebbek a fizetésükkel, a betanított vagy segédmunkások viszont jóval elégedetlenebbek. Leginkább a szakmunkás pozícióban dolgozók gondolják azt, hogy szakképzettségüknek megfelelő munkakört töltenek be. Minél közelebb érzi valaki a munkáját tanult szakmájához, annál inkább elégedettebb jelenlegi munkakörülményeivel.

A lekérdezés időpontjában a megkérdezettek 43 százaléka tanul (17% munka mellett, 26% csak tanul), többségük (69%) nappali tagozaton. A tanulók 43 százaléka főiskolai vagy egyetemi hallgató, 16 százalékuk érettségire tanul, 13 százalékuk felsőfokú szakképzésben vesz részt. A legtöbben (főleg a felsőoktatásba felvettek) azért döntöttek a továbbtanulás mellett, hogy több ismeretre tegyenek szert (61%). Szintén magas azok aránya (leginkább az érettségi előtt állók körében), akik jobb munkahely reményében tanulnak tovább (59%). Kevesebben jelölték meg a magasabb fizetést mint tanulási motivációt (38%) – ők főleg új szakmát tanulnak vagy érettségire készülnek.

JAVASLATOK

Az iskolarendszerből kikerülőkhöz elhelyezkedéséről szóló információk rendszerezett gyűjtése a szakképzés és foglalkoztatáspolitikai kiemelt fontosságú területévé vált az elmúlt években. A közoktatási törvény 2007-es módosítása előírta a pályakövetés rendszerének bevezetését a szakképzésben. Számos helyi kezdeményezés mellett jelenleg folyik egy országos rendszer kialakítása. A Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) egyik alprojektje egy országos pályakövetési rendszer létrehozását célozta meg. A fejlesztési munka és a tesztelés a tervek szerint 2011-re fejeződik be, a rendszer tényleges bevezetése egyelőre még nem látható.

Több kritika is éri a pályakövetés módszerét. Egyesek szerint túlságosan leegyszerűsítő, hogy a felmérések szinte kizárólag a képzési kimenetre és a különböző szakmákban történő elhelyezkedésre koncentrálnak. Mások szerint a vizsgálatok megvalósíthatósága és érvényessége is kívánivalót hagy maga után (Cedefop 2011).

Egy szakképzési pályakövető rendszer a sikeresen szakmai vizsgát tett fiatalok elhelyezkedéséről, munkapiaci pályafutásáról, valamint az oktatási intézményről és a képzés minőségéről alkotott utólagos véleményükről ad képet. További célja a szakképzés és a munkaerőpiac közötti kapcsolatok erősítése. A végzettek pályafutásának megfelelő feltérképezése hozzásegíthet ahhoz, hogy a képzésben nagyobb mértékben megjelenjenek a munkaerőpiaci igényei és elvárásai, ami sokak szerint javíthat a szakképzésből kikerülőkhöz elhelyezkedési esélyein is.

A pályakövető rendszerből nyerhető információk fontosak az intézmények számára, hiszen lehetővé teszik hosszabb távú tervek, stratégiák megfogalmazását, illetve a minőségbiztosítás részét is képezik. Nemcsak az intézmények, hanem a diákok (és szüleik) is a rendszer előnyeit élvezők közé tartoznak. Az információk felhasználhatók a pályaválasztás során is, amennyiben segítséget nyújtanak a szakképzésbe jelentkezők számára: az egyes szakmákra, szakmacsoportokra, intézményekre, TISZK-ekre vonatkozó elhelyezkedési mutatók megkönyvíthetik, racionálisabbá tehetik a pályaválasztást.

Még egy jól működő pályakövetési rendszer esetén is (amelytől hazánk egyelőre még távol van) szükségesnek véljük helyi, szakmákra vagy szakmacsoportokra vonatkozó, esetleg országosan reprezentatív pályakövetési vizsgálatok lebonyolítását. Különösen kívánatosak lennének a képzésből kikerülőkhöz többszöri megkeresésén alapuló panel vizsgálatok. Egyszeri pillanatfelvétel helyett az ilyen felmérések alkalmasabbnak bizonyulhatnak az iskola és a munkapiac közötti átmenet napjainkra egyre komplexebbé váló folyamatának jobb megértéséhez.

A diákok megkeresésére a kutatók, az iskolák különböző módszereket alkalmaznak. A lekérdezés történhet:

- személyes megkereséssel (kérdezőbiztossal felvett kérdőív)
- postai úton kiküldött önkitöltős kérdőív
- telefonos megkeresés során felvett kérdőívvel
- e-mailben kiküldött kérdőívvel
- online felületen felvett önkitöltős kérdőívvel

A külföldi példák azt mutatják, hogy az intézmények leggyakrabban a postai úton kiküldött önköltős kérdőív segítségével végzik a pályakövetést (a felsőoktatásban gyakori az online felületen felvett önköltős kérdőív is). A személyes megkeresésen alapuló vizsgálatoknál a legkisebb a nem válaszolók aránya. Hátrányuk viszont, hogy igen magas költséggel járnak, ezért ritkán is alkalmazzák őket. Lényegében ugyanez (túl drága!) vonatkozik a telefonos lekérdezésekre is. Mindkét módszer szóba jöhet azonban kisebb intézmények vagy kisebb felmérések esetén. Gyakori, hogy a megkereséseket a különböző módszerek együttes alkalmazásával valósítják meg. A visszaküldési rátában mért nagyobb sikerességük miatt leginkább az ilyen összetett vizsgálatok alkalmazása javasolható.

Saját vizsgálatunk során előzetesen egy postai levelet küldtünk ki, melyben tájékoztatást adtunk a kutatásról, és felkértük az iskolákat a kutatásban való részvételre. Az adatfelvételkor bebizonyosodott, hogy nem elegendő csupán a postai levél kiküldése, mert ez könnyen elkalodlik, esetenként el sem jut az igazgatókig. Emiatt számos esetben kellett az iskolákat faxon, illetve e-mailen külön is tájékoztatni. A kapcsolatfelvételnél tehát kifejezetten hasznos lehet a postai levéllel párhuzamosan – ez sem megspórolható, annak hivatalosabb, formálisabb jellege miatt – e-mail, illetve fax küldése is.

Számos esetben tapasztaltuk, hogy a különböző kutatásokat folytató intézetek, műhelyek (így az OFI is) nem örvendenek túl jó hírnévnek az iskolák vezetői körében. Az iskola irányítói nem érzékelik, hogy közreműködésüknek, illetve segítségüknek bármilyen szakmai haszna lenne számukra. Szinte mindenhol hivatkoztak arra, hogy folyamatosan kérik segítségüket különböző kutatásokhoz, de szakmai visszajelzéseket a lehető legritkább esetben kapnak.

Alapvető elvárás kell hogy legyen egy megfelelő, egyenrangú felek közötti, ténylegesen kétoldalú kapcsolat kiépítése a vizsgáló és a vizsgált intézmény között. A kutató félnek törekednie kell az iskolákkal való élő, intenzív és szakmai kapcsolat kiépítésére. Ez jelentősen javíthatná a vizsgálatok lebonyolításának színvonalát, és jelentősen megkönnyítené az adatfelvételeket is.

Kutatásunk költségvetésében szerepelt a tanárok motiválása is. Bár ez az anyagi ösztönzés (esetünkben: könyvutalvány, amelynek összege függött a kitöltött kérdőívek számától) nagyobb volt annál, mint sem hogy szimbolikusnak lehetett volna tekinteni, a tereptapasztalatok szerint ez érdemben nem vagy alig javította a közreműködési hajlandóságot. Ahol szakmailag és egyénileg elhivatott volt az iskola vezetése vagy a közreműködő tanár, ott anyagi motiváció nélkül is közreműködtek volna a kutatásban, ahol pedig nem voltak elhivatottak, vagy nem sikerült felkelteni az érdeklődésüket, ott az anyagi ösztönzők ellenére sem közreműködtek szívesebben.

Elvileg minden iskola köteles valamilyen utánkövetést végezni volt diákjaival. A legtöbb iskolában azonban az informális kereteken kívül nem találkoztunk professzionális, szakmailag is megalapozott utánkövetéssel. A tanárok, illetve az iskolák vezetése jóval motiváltabb lett volna a kutatásban való részvételre, ha a kutatók (pl. az OFI) valódi módszertani, szakmai tapasztalatokat osztanak meg velük a jövőre vonatkozóan is ezen a területen. Vagyis a közvetlen anyagi motiváció helyett hatékonyabbnak tűnik a szakmai motiváció felkeltése.

A 2007-ben végzetek elérését a kutatás során alapvetően a postai levélkiküldésre alapoztuk. Emellett egy alsite-ot készítettünk, ahol kóddal ellátva, online is lehetősége volt a diákoknak a kérdőív kitöltésére, valamint megpróbáltuk a tanárokat ajándékokkal motiválni arra, hogy a volt diákokat személyesen, illetve telefonon is elérjék. Míg a postai megkeresés sikeresnek mondható (a visszaküldési ráta megfelel az ilyen vizsgálatok szokásos átlagának), addig a végzett diákok telefonos, illetve elektronikus elérése csak igen szórványosnak és esetlegesnek. Ennek – a közreműködés nehézségén túl – az is oka volt, hogy az iskolák sok esetben jelentős szervezeti változáson mentek keresztül az utóbbi években, s emiatt nyilvántartásaik gyakran hiányosak. Számos helyen tapasztaltuk azt, hogy a 2008-ban vagy később végzetek esetében ezek a nyilvántartások már jóval precízebbek. Ez feltehetően az iskolák informatikai ellátottságának javulásával, illetve az internetes kapcsolattartás és az e-learning elterjedésével van összefüggésben. A jövőben valószínűleg sokkal nagyobb szerepet kaphatnak az elektronikus úton történő utánkötéses vizsgálatok.

A kérdőív hosszúságával nem volt probléma. Egyes tartalmi elemek azonban csak az adatfeldolgozás, illetve a tanulmányírás kapcsán bukkantak elő. Ezek közül a problémák közül említettük meg néhányat az alábbiakban.

- Sok esetben félrevezető volt a szakközépiskola és szakiskola elnevezés. Jó néhány helyen még a tanárok körében is zavart okoztak az elnevezések, mivel sok iskolában szakközépiskolai és szakiskolai képzés is folyik. Egyértelműbb az érettségihez kötött szakmák, illetve az érettségihez nem kötött szakmák megkülönböztetése.

- A kérdések megszövegezésekor ügyelni kell arra, hogy mindenki ugyanazt értse a kérdések alatt: problémát jelentett például az a megfogalmazás, hogy milyen szakmát képzelt el magának a megkérdezett „gyerekkorában” (a válaszokból tapintható volt, hogy a válaszadók egy része az általános iskolai pályaválasztásra gondolt, mások pedig korábbi elképzeléseiket, „vágyaikat” említették). Hasonló problémát okoztak az elhelyezkedéssel és a munka világával kapcsolatos kérdések is – például munkának, elhelyezkedésnek számít-e az, ha valaki diákmunkát végez (akár iskola mellett, akár nyáron, akár „főoglalkozásként”).

- A kérdőív szerkesztésekor nem vettük figyelembe, hogy vannak, akik az érettségit követően olyan szakmát választanak, amelyhez nem szükséges az érettségi bizonyítvány. Vagyis a középiskolai karrier már nem feltétlenül a szakma választásával kezdődik, hanem az érettségi megszerzése az elsődleges, és csak ezt követi a szakmaválasztás.

- A nyitott kérdések számát – különösen akkor, ha lehetőség nyílik online kutatásra – érdemes minimalizálni, ez nemcsak a feldolgozást, hanem a kitöltés egyértelműségét is segíti. Érdemes már előre gondolni arra is, mire akarjuk felhasználni ezeket a válaszokat (hogyan szeretnénk kategorizálni, mivel szeretnénk összehasonlítani stb.).

- Azoknál a kérdéseknél, ahol több itemet skálán kell egyesével értékelni, érdemes a legfontosabbat egy alkérdésben kiemelteni a válaszadóval, ezzel elkerülhető, hogy a válaszok közötti különbségek egybemosódjanak.

A KUTATÁS ISMERTETÉSE, MÓDSZEREK

Pályakövetési vizsgálatunkban,¹ amelyet a kiválasztott szereplők, a szakmát tanult fiatalok megismerésének szenteltünk, arra törekedtünk, hogy minél részletesebben feltárjuk a képzésről alkotott véleményüket, valamint a végzettség megszerzése utáni munkahelyi és/vagy továbbtanulási tapasztalataikat, életük alakulását azután, hogy szakmai bizonyítvánnyal a zsebükből kiléptek az iskolából. Vizsgáltuk továbbá a fiatalok demográfiai és családi jellemzőit, szakképzés előtti iskolai tapasztalatait.

A kutatást három nagyobb részre bontottuk, amelyek azonban szorosan összekapcsolódnak. Ennek az összetett, valójában mégis egy feladatnak a lebonyolítását külső partnerre² bíztuk.

A kutatás első részében (kérdőíves vizsgálat) olyan volt diákokat kerestünk fel 2010-ben, akik 2007-ben, azaz a vizsgálat előtt három évvel szereztek szakmát – nappali tagozaton, szakiskolában vagy szakközépiskolában. Azért döntöttünk a három év mellett, mert úgy véltük, hogy ez egyrészt már elegendően hosszú idő a különböző életpályák és életstratégiák beazonosításához, illetve megkülönböztetéséhez (tartalmi szempont), másrészt még kellőképpen rövid ahhoz, hogy egyáltalán képesek legyünk megtalálni az érintett diákokat (technikai szempont).

A vizsgálat mintáját a KIR-STAT adatai alapján alakítottuk ki. A mintaválasztás során a feladatellátási helyek *régió és településtípus* szerinti eloszlását, valamint a végzettek *szakmacsoportok* szerinti összetételét vettük figyelembe.

A kérdőív hosszát lényegesen meghatározta a használt módszer (főleg önkitöltős kérdőív). A kísérőlevéllel együtt mindössze négyoldalas kérdőívben ennek ellenére igyekeztünk minél több és többféle adatot begyűjteni. Az összesen 47 kérdést tartalmilag elkülönülő blokkokba soroltuk (személyes adatok, családi háttér, iskolai évek, munkahelyi tapasztalatok és továbbtanulás).

Mind a szakközépiskolát, mind a szakiskolát végzeteknek ugyanazokra a kérdésekre kellett válaszolniuk. Más kutatásokhoz hasonlóan (MKIK GVI 2010; NSZI 2006) az elemzés során mi is egy csoportként kezeltük őket. A kutatási eredmények ismertetésénél azonban – amennyiben találtunk statisztikailag szignifikáns különbséget a két csoport között – az eloszlásokat képzettségi szint szerint is közöljük.

A tervezett kérdőíves felmérés lebonyolításához – a személyiségi jogok védelme miatt – szükség volt a kiválasztott intézmények bevonására, érdekeltté tételére. Mivel az iskolák nem adhatják ki volt diákjaik elérhetőségét, ezért a három évvel ezelőtt végzett diákok felkeresésére

¹ Nem szorosabb értelemben vett pályakövetésről volt szó, hiszen az longitudinális vizsgálatot feltételez. Kutatásunkban azonban három évvel korábban szakmát szerzett fiatalok *egyszeri* megkeresésére került sor. Tágabb értelmezésben azonban az ilyen felméréseket is a pályakövetés vizsgálatok közé sorolják.

A kutatásban részt vett: Fehérvári Anikó, Kállai Gabriella és Tomasz Gábor (kutatásvezető).

² Soreco Társadalomkutatási Tanácsadó Bt.

az intézményeket kértük meg. A feladatot elvégző tanárok munkájukért cserébe könyvutalványt kaptak.

Az adatfelvétel – a nagyobb elemszám érdekében – többféle módszer kombinációjával született: a postai kérdőív mellett személyes, telefonos lekérdezésre is sor került (ezeket az iskola által kijelölt pedagógus végezte), valamint a fiataloknak lehetőséget biztosítottunk arra, hogy a kérdőívet online felületen töltsék ki. A kérdőívet kitöltő diákok egy nyereséjátékon vehettek részt.

Összesen 990 értékelhető kérdőív készült. 679-et levélben kaptunk vissza, 195 volt diákok tanárok kérdeztek meg telefonon vagy személyesen, 116-ot pedig online töltöttek ki a fiatalok (1. táblázat). 477 szakközépiskolai és 497 szakiskolai rendszerben végzett volt diák válaszolt a kérdéseinkre (16-ról nem tudjuk milyen rendszerben végzett).

1. táblázat. A kérdőív kitöltésének módja

Kitöltés módja	Kérdőívek	
	Száma	Aránya (%)
Postai úton	679	68,6
Személyesen/telefonon keresztül	195	19,7
Online	116	11,7
Összesen	990	100,0

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Egyéb postai kérdőíves kutatásokkal összehasonlítva a saját vizsgálatunkban tapasztalt visszaküldési ráta (3000 postázott kérdőívből 679 használható érkezett vissza, ami több mint 22%) viszonylag magasnak mondható. Ennek ellenére nem szabad megfélemlíteni arról, hogy a megkeresettek többsége nem töltötte ki kérdőívünket, ami az eredmények jelentős torzulását okozhatta. Sem a torulás mértéke, sem iránya nem ismert.

Ennek kapcsán engedjünk meg egy kisebb kitérőt. Igen eltérő okai lehetnek annak, hogy egyesek miért nem küldték vissza a kérdőívet. Elméleti megfontolások alapján két nagyobb csoport különböztethető meg. Egyrészt vannak azok, akiket el sem értünk: a levelek némelyike feltehetően eleve rossz címre ment ki, vagy – gyakrabban – a volt diákok a három év alatt az iskola számára ismeretlen helyre költöztek. Ők tehát nem válaszmegtagodók, hiszen döntési helyzetbe sem kerültek. Viszonylag kevés számban (30 alatt) érkezett „Címzett ismeretlen” feliratú boríték az Intézetbe, ami megerősíteni látszik a hazai lakosság ismerten alacsony földrajzi mobilitását (lásd a külön erről a témáról szóló 3. fejezetet). Hozzá kell tenni, hogy a korábbi lakóhelyükről elköltözött fiatalok száma ennél feltehetően jóval magasabb, hiszen a posta csak az egész család elköltözése esetén (és átirányítás hiányában) nem kézbesíti a leveleket. Ha tehát a szülők helyben maradtak, úgy a levél postai kézbesítése megtörtént; persze annak esélye, hogy végül a címzetthez is eljutott, jóval kisebb, mint az olyan végzeteknél, akik továbbra is a szüleikkel élnek egy fedél alatt.

A másik csoport, őket nevezhetjük válaszmegtagadóknak, az előzőnél jóval nagyobb, és az okokat tekintve, amiért nem voltak hajlandók kérdéseinkre válaszolni, heterogénebb is. A teljesség igénye nélkül említünk néhányat. Mindig akadnak olyanok, akik elvből nem hajlandók semmilyen kérdőívre válaszolni. Egyesek lehet, hogy annyira nem kedvelik korábbi iskolájukat, hogy semmilyen tőlük kért szívességre sem hajlandók, ezért minden onnan érkező küldeményt olvasatlanul a szemébe dobnak. Számolni kell a munkapiaci sikertelenség vagy éppen sikeresség befolyásoló hatásával is. A szakképzettség ellenére elhelyezkedni nem tudók szégyellhetik kudarcukat, a túlmunkát is vállalóknak kevesebb, drágább az idejük: mindkét esetben számítani lehet válaszmegtagadásra. Hiába igyekeztünk továbbá a lehető legminimálisabbra csökkenteni a kérdéseink számát, a négyoldalas kérdőív még így is sokak számára problémát jelenthetett.

A válaszmegtagadók (vagy nem válaszolók) megfelelő kezelése minden survey típusú vizsgálat egyik legnehezebb része. A problémára az utóbbi években egyre nagyobb figyelmet fordítanak a módszertani kérdésekkel foglalkozó szakirodalomban, ami nem meglepő a válaszadási hajlandóság folyamatos csökkenése miatt. A nehézség nyilvánvaló: ahhoz, hogy pontosan meghatározhassuk egy vizsgált populáció statisztikai ismérveit, szükségünk van olyan hipotézisekre, amelyek a nem válaszolók (*missing data*) eloszlására vonatkoznak. Léteznek is ilyen hipotézisek, bár nem igazán meggyőzők. Egyes kutatók szerint például az adathiány miatti torzulás egyrészt a kérdőívek iránti közömbösségre, másrészt az egyének fellelhetőségének nehézségére (ők azok, akik elköltöztek a szülői házból) vezethető vissza, viszont e két hibaforrás feltehetően kiegyenlíti egymást (Dolton – Lindeboom – van den Berg 1999). A baj az ilyen hipotézisekkel csupán az, hogy lehetnek mégoly logikusak is, empirikusan nem ellenőrizhetők (Horowitz – Manski 1998).

Fentiek miatt az adatok elemzése előtt – jobb híján – mi is azt tettük, amit a kutatók többsége: abból indultunk ki, hogy a nem válaszolók eloszlása véletlenszerű, hogy a kérdőív nem kitöltése mögött nem búvik meg olyan attitűd, viselkedési forma vagy valamilyen egyéb tényező, amely számunkra ismeretlen módon befolyásolja a válaszokat. Ez a hallgatólagos feltételezés és a vizsgált célcsoportra vonatkozó KIR-STAT adatok („októberi statisztikák”) lehetőséget biztosítottak felmérésünk adatainak súlyozására.

Az adattáblák mintavételi torzulásait három szempontú cellasúlyozással korigáltuk. A súlyozás szempontjai a következők voltak: 1. szakiskolai vagy szakközépiskolai végzettség; 2. szakterület; 3. régió. Az adatokat a 2007-ben valójában szakmát szerzettekkel arányosítottuk a KIR-statisztika alapján. A súlyozás alapstatisztikai a Függelékben (F2. Súlyozás) található. Belőlük olvashatjuk le, mely alapváltozók lettek az alapmintában alul-, illetve felülreprezentálva.

A kérdőíves vizsgálatot 40 volt diákkal készített *strukturált mélyinterjúval* egészítettük ki.³ A kutatásnak ez a második része a statisztikai adatok megfelelő értelmezését, tágabb keretek közé helyezését tette lehetővé. A diákokat a kérdőívet kitöltők közül választottuk ki. A minta tényleges reprezentativitására az interjúalanyok alacsony száma miatt nem volt lehetőség, de

3 Az interjúkat Bazsalya Balázs, Hórich Balázs, Kalocsai Janka, Pataki Teréz, Puskás Szilvia, Szabó Ákos és Szegő Dóra készítette.

ezt az alkalmazott (kvalitatív) módszer nem is feltételezte. Ennek ellenére úgy döntöttünk, hogy a megkérdezettek között fele-fele arányban legyenek férfiak és nők, illetve szakiskolában és szakközépiskolában végzettek. További szempont volt, hogy a fiatalok a munkapiaci státusz szerinti, általunk képzett négy csoport (dolgozik; tanul; dolgozik és tanul; se nem dolgozik, se nem tanul) mindegyikét képviseljék, és a lakóhely szerint mind a hét régió előforduljon. A kutatás harmadik része ennek a kötetnek nem tárgya.⁴

Összefoglalva: kutatásunkban 2007-ben szakmát szerzett volt (szakközépiskolás és szakiskolás) diákokat kerestünk fel 2010-ben. A legfőbb hangsúlyt a diákok szakmaszerzés utáni első éveinek megismerésére fektettük. Emellett vizsgáltuk a családi háttér, illetve a középfokú tanulást megelőző iskolai évek hatásait. A kérdőíveket az iskolák közreműködésével főleg postai úton küldtük ki a megkérdezetteknek (összesen 3000 darabot), de készültek kérdőívek telefonos és személyes megkérdezéssel (felkért tanárok által), illetve lehetőség nyílt a kérdőívek online kitöltésére is. Összesen 990 kérdőív készült. A vizsgálat kvantitatív részét – 2010 nyarán – 40 fiatallal készített interjúval egészítettük ki.

4 A volt diákok kérdőíves vizsgálatához, ahogy említettük, szükség volt az iskolák felkeresésére. Ebből a szükségességből igyekeztünk előnyt kovácsolni, és az iskolátogatásokat egy további részkutatás (ez volt a vizsgálat harmadik része) lebonyolítására is felhasználtuk: szakmaszerzés előtt álló, azaz utolsó éves diákokat mértünk fel. Az e célra (külön a szakiskolás, külön a szakközépiskolás tanulók részére) készített kérdőíveket az egyes iskolákban ún. önkítöltős módszerrel, osztálytermi keretek között töltöttük ki a diákokkal (ők is részt vehettek egy nyelvi reményjátékon). A választott módszer (a diákok a kérdőívet az iskolában, általában egy átengedett órán töltötték ki) a vizsgálat első részében használtnál jóval terjedelmesebb (részletesebb) kérdőív összeállítását tette lehetővé. Aprólékosabban foglalkozhattunk tehát a tanulók családi háttérével, korábbi iskolai pályafutásával, iskolájuk, szakmájuk megítélésével, jövőre vonatkozó elképzelésével. Összesen 1359 szakiskolás és 1174 szakközépiskolás töltött ki értékelhető kérdőívet. A kutatásnak ezt a harmadik részét csak részben dolgoztuk fel (kötetünkben csak ebben a lábjegyzetben szólunk róla). Egy panel-vizsgálat első állomásának tekintjük ugyanis. Az első megkereséskor végzős, szakmaszerzés előtt álló diákokat (akik azóta többségükben szakmát szerzett fiatalok) később rendszeresen szeretnénk felkeresni (ehhez további pénzforrások lesznek szükségesekek).

1. FEJEZET

TOMASZ GÁBOR

A SZAKMÁT SZERZETT FIATALOK JELLEMZŐI, VÉLEMÉNYE ISKOLÁRÓL, MUNKÁRÓL

DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK, CSALÁDI HÁTTÉR

Ebben a fejezetben kérdőíves vizsgálatunk legfontosabb eredményeit ismertetjük.¹ Három nagyobb témával (első évek a munkapiacra, földrajzi mobilitás, nemek közötti eltérések) inkább csak érintőlegesen foglalkozunk, ezek mindegyikének ugyanis külön fejezetet szenteltünk kötetünkben.

A szakközépiskolában szakmát szerzettek aránya 58 százalék, míg a szakiskolában szakmát szerzetteké 41 százalék (egy százalékról nincs adatunk).² A nemek aránya a teljes mintában kiegyenlített (50–50%), iskolatípus szerint viszont eltérést mutat: a szakközépiskolát végzettek körében több a nő (54%), míg a szakiskolások között kevesebb (43%).

A volt szakiskolások átlagéletkora 22,5 év, míg a szakközépiskolában végzetteké ennél egy évvel több (23,3 év). Másképp fogalmazva: a szakiskolások átlagosan 19,5 éves korukban szereztek szakmát, míg a szakközépiskolások 20,3 évesen (1.1. táblázat). A különbség a képzési idő eltérő hossza miatt természetesen nem meglepő: amennyiben egy szakiskolás tanulmányival „zökkenőmentesen” halad, úgy általában 18 éves korában végez,³ míg szakközépiskolában szakmához jutni csak az érettségi után 1–3 évvel, azaz 19–21 évesen lehet. Az, hogy a két csoport életkora közötti különbség ennél valamivel kisebb, megerősíti más kutatások eredményét, miszerint a szakiskolások körében nagyobb azok aránya, akik nem „menetrendszerűen” jutnak el a végzettségig (később kezdik meg az általános iskolát, többször ismételnék évet). Nemek szerint nincs különbség az életkori átlagok között.

A fővárosban lakók mindkét csoportban alulreprezentáltak a korosztályi arányukhoz képest. A szakközépiskolások a megyei jogú városokban, illetve községekben nagyjából a korosztályi átlagnak megfelelő arányban laknak, a (nem megyei jogú) városokban felülrepre-

1 A kutatás lebonyolításáról részletesen írunk a *Kutatás ismertetése, módszerek* című fejezetben.

E fejezet alapjául a Bazsalya Balázs és Hórich Balázs (mindketten Soreco Bt.) készítette kutatási gyorsjelentés szolgált.

2 A súlyozáshoz lásd a Függelék (F2. Súlyozás).

3 2007-ben a szakiskolai képzés az általános iskola után a legtöbb szakmában négy (2 + 2) évig tartott, míg szakközépiskolában a szakmai képzés az érettségi után két (bizonyos esetekben egy) évig.

zentáltak. A szakiskolások a fővárosban és a megyeszékhelyeken is kisebb számban vannak, mint a korosztályi átlag, a (nem megyei jogú) városokban hozzávetőlegesen hasonló arányban, míg a községekben erősen felülreprezentáltak: majdnem minden második szakiskolát végzett községlakó (1.1. táblázat).

1.1. táblázat. A 2007-ben szakmát szerzettek száma és aránya nem, korcsoport és településtípus, illetve a szakmaszerzés helye szerint (N, %)

Változók	Szakközépiskola		Szakiskola	
	N	%	N	%
Nem				
Férfi	263	46	230	57
Nő	309	54	172	43
Korcsoport				
20–21 évesek	40	7	84	22
22 évesek	105	19	159	41
23 évesek	181	32	71	18
24 évesek	169	30	36	9
25–28 évesek	73	13	37	10
Településtípus				
Budapest	57	10	18	5
Megyeszékhely	109	19	53	13
Nagyváros	114	20	89	22
Kisváros	112	20	54	13
Község	177	31	185	46
Külföld	3	1	3	1
Összesen	572	100	402	100

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Részletesen vizsgáltuk a fiatalok földrajzi mobilitását. Ehhez a megkérdezettek 2007-es lakóhelyét összehasonlítottuk a három évvel későbbiével. Elemzésünk ezen részével kötetünkben külön foglalkozunk (lásd a 3. fejezetet), e helyütt csak a legfontosabbak ismertetésére szorítunk.

A megkeresett fiatalok 15 százaléka lakik más településen, mint 2007-ben. A leggyakoribb mobilitási útvonal az északkeleti megyékből a fővárosba vezet. A Közép-Magyarország régióján kívül még a Nyugat-Dunántúl könyvelhet el egyértelmű többletet. A régiók és településtípusok szerinti mozgás hasonlóan alakul az országosan megfigyelhető folyamatokhoz (KSH 2010a), igazodik a gazdasági helyzetben megmutatkozó különbségekhez. Ugyanez állapítható meg a településtípusok szerint is: a lakóhelyet változtatók leginkább magasabb urbanizációs

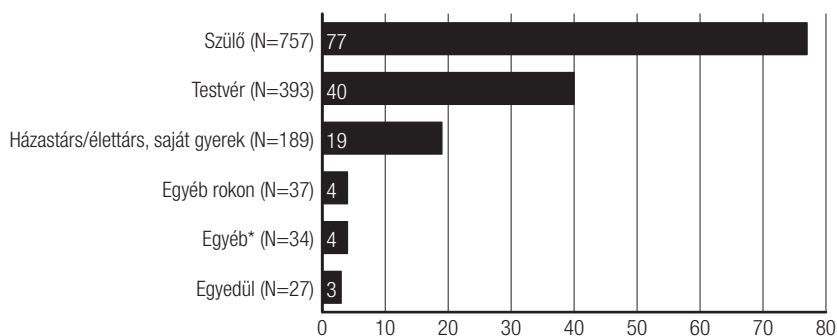
szintű településre költöztek. A legjelentősebb többletet a vidéki nagyvárosok (nem megyeszékhely) könyvelhetik el, míg a legjelentősebb hiányt a vidéki kisvárosok (lásd 3. fejezet 3.4. ábra).

A szülők iskolázottsága szerint azt figyelhetjük meg, hogy a szakmunkás édesapák gyerekei közül költöztek el a legnagyobb arányban, a legfeljebb alapfokú vagy legalább érettségivel rendelkezők gyerekei inkább maradtak korábbi településükön. Ágazatok szerint a humán szakterületen szakmát szereztek a legmobilabbak (23%), a műszakiak (10%) a legkevésbé.

A nők szignifikánsan nagyobb arányban (18,5%) költöztek el korábbi lakóhelyükről, mint a férfiak (11%). Ennek egyik legfőbb oka valószínűleg az, hogy adataink szerint a nők a férfiaknál háromszor nagyobb arányban élnek együtt házaspár vagy élettársukkal.

A válaszadók több mint háromnegyede jelenleg is szüleinél lakik. A többgenerációs családban élők aránya négy százalék, míg az egyedül élőké csupán néhány százalék. Jóllehet, a megkérdezettek majdnem 20 százaléka párjával vagy saját gyerekeivel él együtt, közülük minden negyedik (23%) még mindig egy fedél alatt lakik a szüleivel (1.1. ábra).

1.1. ábra. Kivel él együtt? – Válaszok megoszlása (N, %)

* Említések: albérlő- és lakótársak (18), barát/barátnő (9), évfolyam-, iskola-, csoporttársak (4).

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A válaszadók átlagos családnagysága 3,6 fő: 3 százalékuk él egyedül, 18 százalékuk kettesben, 59 százalékuk 3–4 fős családban, míg ötödük ennél is nagyobb családban (1.2. táblázat).

A 23 évnél idősebbek körében csökken az átlagos családnagyság, ez valószínűleg a szülői háztól való elköltözéssel van összefüggésben. Minél kisebb urbanizációs szintű településen lakik valaki, annál nagyobb az átlagos családnagyság. A férfiak átlagosan nagyobb családban laknak. Ennek egyik oka, hogy a nők előbb elköltöznek szüleiktől: míg a férfiak 85 százaléka lakik szüleinél, addig ugyanez az arány a nőknél kétharmadnyi. A szakiskolában végzeteknél a háztartások átlagos létszáma 3,8 fő, míg a szakközépiskolásoknál 3,5 (1.3. táblázat).

1.2. táblázat. Háztartásban élők száma és aránya (fő, %)

Háztartásban élők száma (fő)	Meggérdezettek	
	Száma	Aránya (%)
1	27	3
2	175	18
3	272	28
4	308	31
5 vagy annál több	196	20
Nincs válasz	8	1
Összesen (ill. átlag)	982	3,6
Szórás	–	1,31

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.3. táblázat. Közös háztartásban élők számának megoszlása és a háztartás átlagos nagysága életkor, településtípus, nem és a képzés helye szerint (fő, átlagok)

Változók	Fő	Átlag
Életkor		
20–21 éves	125	3,6
22 éves	264	3,7
23 éves	257	3,6
24 éves	206	3,5
25–28 éves	111	3,2
Településtípus		
Budapest	75	2,9
Megyeszékhely	163	3,3
Nagyváros	201	3,5
Kisváros	170	3,7
Község	367	3,9
Nem		
Férfi	493	3,7
Nő	489	3,5
Képzés helye		
Szakiskola	399	3,8
Szakközépiskola	567	3,5

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A nemeknél tapasztaltakkal ellentétben a képzési hely szerinti eltérés háttérében nem a szülői ház otthagynása (összeköltözés házas vagy élettárrsal) áll, hiszen a családnagyság tekintetében nem

volt szignifikáns különbség a szakiskolában, illetve a szakközépiskolában végzettek között. Egy magyarázat lehet, hogy hiába fiatalabbak a szakiskolában végzettek, nagyobb valószínűséggel van már gyerekük (9%), mint a volt szakközépiskolásoknak (4%).

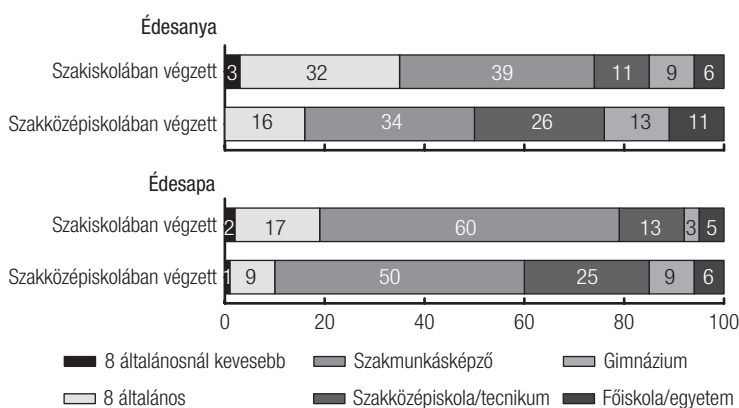
Érdekes képet mutat a szülők iskolai végzettsége. A teljes mintában az édesapák több mint fele (54%) szakmunkásképzőt végzett, érettségije egyenyedűknek van, diplomája csupán öt százalékuknak. Az édesanyák körében is a szakmunkás bizonyítvány áll az első helyen, de már csak relatív többséggel (36%). Érettségije 31 százalékuknak van, főiskolai/egyetemi végzettséggel 9 százalékuk rendelkezik. Vagyis az édesanyák átlagos iskolai végzettsége magasabb, mint az édesapáké (1.4. táblázat).

1.4. táblázat. Szülők legmagasabb iskolai végzettsége (N, %)

Szülő legmagasabb iskolai végzettsége	Édesapák		Édesanyák		Különbség
	Száma	Aránya (%)	Száma	Aránya (%)	
Max. 8 általános	129	13	229	23	+10
Szaktmunkásképző	530	54	351	36	-18
Szakközépiskola/Technikum	196	20	194	20	0
Gimnázium	63	6	112	11	+5
Főiskola/Egyetem	52	5	90	9	+4
NT/NV	20	2	8	2	-

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.2. ábra. Szülők legmagasabb iskolai végzettsége a válaszadó fiatalok végzettsége szerint (%)

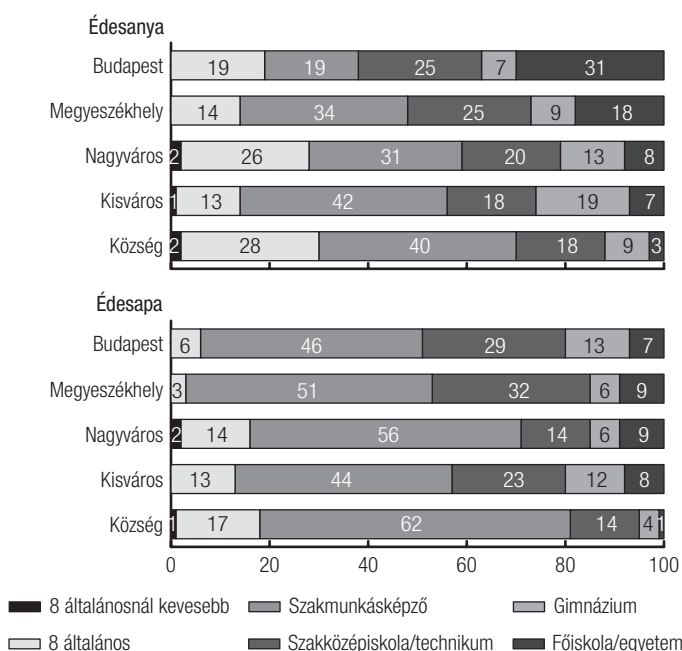
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A szülők végzettségét illetően markáns különbséget találtunk a szakiskolában és a szakközépiskolában végzettek között. Az 1.2. ábra jól mutatja, hogy a szakközépiskolásoknak mind az édes-

apja, mind az édesanyja átlagosan magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, mint amilyennel a szakiskolában végzettké. Körükben a csak nyolc általánossal rendelkező szülők aránya fele akkora, mint a szakiskolásoknál (vonatkozik ez mind az édesapákra, mind az édesanyákra), az érettségit tekintve viszont éppen fordítottak az arányok: a szakközépiskolásoknál kétszer nagyobb valószínűséggel találunk érettségizett szülőt, mint a szakiskolásoknál.

A szülők iskolai végzettsége továbbá összefüggést mutat a lakóhellyel. Minél magasabb urbanizációs szinten lakik ugyanis valaki 2010-ben, annál magasabb a szülők iskolai végzettsége. Az eltérések különösen az édesanyáknál jelentősek (1.3. ábra).

1.3. ábra. A szülők legmagasabb iskolai végzettsége településtípus szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Kicsit részletesebben is megvizsgáltuk a válaszoló fiatalok és szüleik iskolai végzettsége közötti összefüggéseket. Az 1.5. táblázatból leolvasható, hogy a szülők (főleg az édesanyák) iskolai végzettsége hatással van arra, hogy a válaszadó szakiskolai vagy szakközépiskolai végzettséget szerzett-e.

Még erősebb a szülői végzettség hatása az érettségi megszerzésére (1.6. táblázat). Amint a bevezető fejezetben említettük, a volt diákok elkülönítése szakiskolásokra és szakközépiskolásokra, illetve érettségivel nem rendelkezőkre és érettségizettekre nem azonos csoportokat eredményez. Ugyanis a volt szakiskolások között jelentős számban akadnak olyanok, akik letették az érettségi vizsgát: ők vagy az érettségi után választottak egy nem érettségire épülő szakmát, vagy

a szakmaszerzés után tanultak tovább, és jutottak ily módon érettségijhez. A képzés helyéhez hasonlóan az érettségijénél is nagyobb az édesanya végzettségének hatása.

1.5. táblázat. A szakmaszerzés helye a szülők iskolázottságának függvényében (%)

Édesapa		Szülő legmagasabb iskolai végzettsége	Édesanya	
Szakmaszerzés helye			Szakmaszerzés helye	
Szakközépiskola	Szakiskola		Szakközépiskola	Szakiskola
44	56	8 általánosnál kevesebb	17	83
42	58	8 általános	41	59
55	45	Szaktunskáképző	55	45
74	27	Szakközépiskola/Technikum	78	22
79	21	Gimnázium	67	33
64	36	Főiskola/Egyetem	72	28
-0,345		Gamma-érték	-0,370	

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.6. táblázat. Az érettségi megléte a szülők iskolázottságának függvényében (%)

Édesapa		Szülő legmagasabb iskolai végzettsége	Édesanya	
Meggérdezett			Meggérdezett	
Érettségizett	Nem érettségizett		Érettségizett	Nem érettségizett
56	44	8 általánosnál kevesebb	46	54
55	45	8 általános	56	44
70	30	Szaktunskáképző	68	32
88	12	Szakközépiskola/ Technikum	89	11
86	14	Gimnázium	84	16
85	15	Főiskola/Egyetem	94	6
-0,439		Gamma-érték	-0,502	

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az előbbi két összefüggést mutatja – egy kicsit másképp – az 1.7. táblázat. Itt is azt láthatjuk, hogy a szülők iskolai végzettsége erősebben hat arra, hogy van-e a kérdezettnek érettségije, avagy nincs, mint arra hogy szakközépiskolában vagy szakiskolában szerzett-e szakmát, továbbá, hogy az édesanya végzettsége erősebb hatással bír, mint az édesapáé.

A válaszadók szüleinek jelentős többsége (nagyjából kétharmada) dolgozott 2010-ben. Az édesanyák kicsit nagyobb arányban, mint az édesapák (68, ill. 62%). Ez első ránézésre ellentmond az országos adatoknak, hiszen a nemek közötti különbségek éppen fordítottak. A KSH közlése szerint 2010-ben a férfiak gazdasági aktivitása a 15–64 éves népesség körében majdnem tíz

százalékkal volt magasabb, mint a nőké (60,4%, ill. 50,6%). A szülők valószínűsíthető életkorát alkotó korcsoportokban azonban a különbség két százalék alatti.⁴

1.7. táblázat. A szakmaszerzés helye és az érettségi megléte a szülők egymáshoz viszonyított iskolázottságának függvényében (%)

Megkérdezett		Szülők iskolai végzettsége	Szakmaszerzés helye	
Érettségizett	Nem érettségizett		Szakközépiskola	Szakiskola
69	31	Édesapa iskolázottsága magasabb	57	43
68	32	A szülők végzettsége azonos	51	49
85	15	Édesanya iskolázottsága magasabb	72	28
-0,264		Gamma-érték	-0,198	

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az édesapák között nagyobb arányban találni (rokkant)nyugdíjast, mint az édesanyák között, és ugyanígy az elhunytak száma is jóval magasabb (1.8. táblázat).

1.8. táblázat. A szülők munkapiaci aktivitása 2010-ben (fő, %)

Munkapiaci aktivitás	Édesapák		Édesanyák		Különbség (%)
	Száma	Aránya (%)	Száma	Aránya (%)	
Dolgozik	612	62	673	68	+6
Munkanélküli	70	7	108	11	+4
Nyugdíjas, rokkantnyugdíjas	192	19	129	13	-6
Háztartásbeli, GYES/GYED	0	0	45	5	-
Egyéb [*]	97	10	25	3	-7
Nincs válasz	22	2	10	1	-1

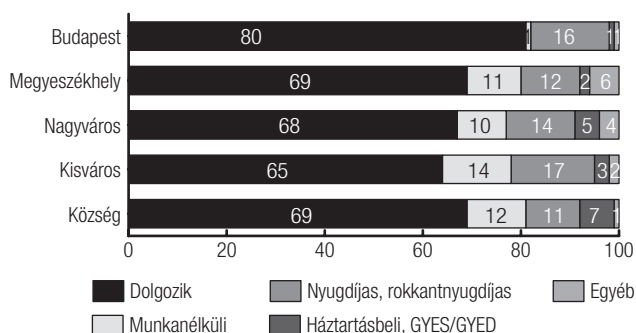
* Egy eset kivételével a szülő halálát jelölték meg.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az édesapák munkapiaci aktivitásában nem volt településtípus szerint szignifikáns különbség, az édesanyákéban viszont igen. A következő tendencia figyelhető meg: minél magasabb a fiatalok lakóhelyüli szolgáló település urbanizációs szintje, annál magasabb az édesanyák aktivitási rátája (1.4. ábra).

⁴ Feltételezésünk szerint a 22–23 éves fiatalok szüleinek többsége 40 és 55 év közötti. 2010 április–június között a 40–44 éveseknél 2,4%, a 45–49 éveseknél pedig mindössze 1,7% volt a foglalkoztatási rátában mért különbség a férfiak javára, sőt az 50–54 éves korcsoportban – még ha csak 0,2%-kal is – a nők álltak jobban. (A számokat a KSH interneten található stADAT-tábláiból vettük.)

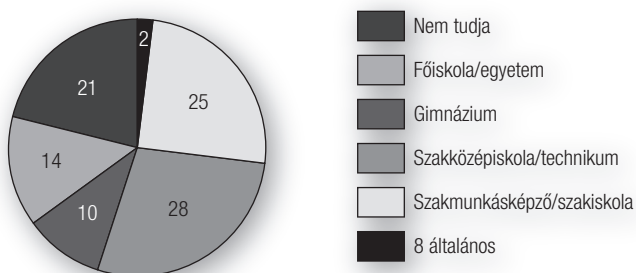
1.4. ábra. Az édesanyák munkapiaci aktivitása 2010-ben (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Kérdőívünkben a házastárs (élettárs)⁵ iskolai végzettségére is rákérdeztünk. A fiatalok több mint fele (53%) él olyan párkapcsolatban, ahol a másik fél szakiskolát vagy szakközépiskolát végzett, 14 százalékuk párja felsőfokú diploma birtokosa (1.5. ábra).

1.5. ábra. A házastárs/élettárs, illetve barát/barátnő legmagasabb iskolai végzettsége(%) N = 431

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A feleségek/barátnők iskolai végzettsége magasabb, mint a férjeké/barátoké. Iskolai végzettség tekintetében tehát a férfiak inkább „felülről”, a nők inkább „alulról” választanak párt maguknak (1.9. táblázat). Ez abból a szempontból nem meglepő, hogy a nők iskolai végzettsége ebben a korosztályban magasabb, mint a férfiaké.

⁵ A válaszadók egy jelentős része félreértette a kérdést, és tényleges házastárs/élettárs hiányában is adtak választ – barátjukra/barátnőjükre értelmezve. Emiatt külön is vizsgáltuk az adatokat aszerint, hogy párjával együtt él-e a megkérdezett, avagy sem.

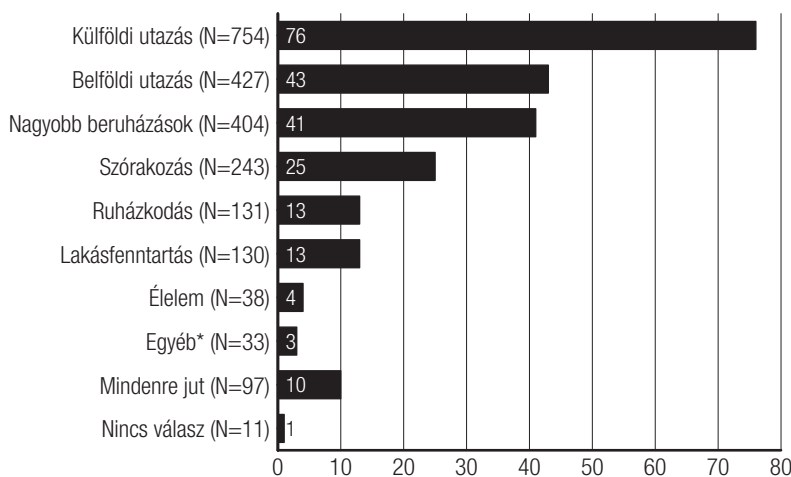
1.9. táblázat. A házastárs/élettárs legmagasabb iskolai végzettsége nemenként és együttéléstől függően (%) N = 431

Házastárs/barát(nő) legmagasabb iskolai végzettsége	Férfiak			Nők		
	Együtt él	Nem él együtt	Összesen	Együtt él	Nem él együtt	Összesen
8 általánosnál kevesebb	–	–	–	–	0	0
8 általános	2	–	1	4	2	3
Szaktanácsképző/Szakiskola	12	9	10	50	22	36
Szakközépiskola/Technikum	49	27	34	26	24	25
Gimnázium	19	10	13	6	9	8
Főiskola/Egyetem	18	14	16	15	9	12
Nem tudja	–	40	28	–	33	16
Összesen	100	100	100	100	100	100

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Tovább bontva az adatokat megfigyeltük, hogy míg az érettségizett férfiak csak 4 százalékának van nem érettségizett társa, addig ugyanez az arány az érettségizett nőknél 30 százalék, és hasonló tapasztaltunk, amikor a megkérdezett fiatalokat szakiskolásokra és szakközépiskolásokra osztottuk: a nők iskolai végzettség tekintetében inkább „alulról”, míg a férfiak inkább „felülről” választanak társat. Ez az adat jól összecseng a szakirodalomban gyakran tipikusként leírt *szakmunkás férj és érettségizett, nem fizikai alkalmazott feleség* párosítással. (A nemek közötti különbségeket részletesen tárgyaljuk a 4. fejezetben.)

1.6. ábra. Mire nem jut pénz a családjában? – Megjelölések száma és aránya

* Említések: luxuscikkek, autó-motor, családtervezés, fizetős tandíj, megtakarítás, vállalkozáshoz tőke.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A család anyagi helyzetének szubjektív megítélésére vonatkozó kérdésünkre – *Mire nem jut pénz a családjában?* – adott válaszokból az derült ki, hogy leggyakrabban külföldi utazást nem engedélyez a családi kassza, második helyre került a belföldi utazás, harmadikra a nagyobb beruházások. A hétköznapi megélhetéssel összefüggő kiadásokra (pl. számlák befizetése) a családok 13 százalékában hiányzik az elegendő pénz, megfelelő élelem vásárlása pedig 4 százalék számára jelent problémát. Minden tízedik válaszadó szerint családjának egyáltalán nincsenek anyagi gondjai, azaz mindenre jut pénz (1.6. ábra).

A fiatalok átlagosan 2,2 dolgot említettek, mint amire nincs elegendő pénz a családban. Azokban a családokban, ahol a szülők dolgoznak, átlagosan kevesebb dologra nem jut pénz, mint ahol valamelyik szülő inaktív. E tekintetben nincs különbség a két szülő között: a munkapiaci státusznak mindkét esetben ugyanakkora a hatása (egyforma Eta²-értékek) (1.10. táblázat).

1.10. táblázat. Mire nem jut pénz a családjában? – A szülők jelenlegi tevékenysége szerint (említések átlaga)

Munkapiaci aktivitás	Édesapa		Édesanya	
	N	Átlag	N	Átlag
Dolgozik	603	2,0	665	2,1
Munkanélküli	69	2,9	107	2,7
Nyugdíjas, rokkantnyugdíjas	192	2,4	128	2,3
Háztartásbeli, GYES/GYED	0	0,0	45	2,2
Egyéb*	97	2,2	25	3,0
Eta ²	0,03		0,03	
Összesen	961	2,2	970	2,2

* Említések: luxuscikkek, autó-motor, családtervezés, fizetés tandíj, megtakarítás, vállalkozáshoz tőke.

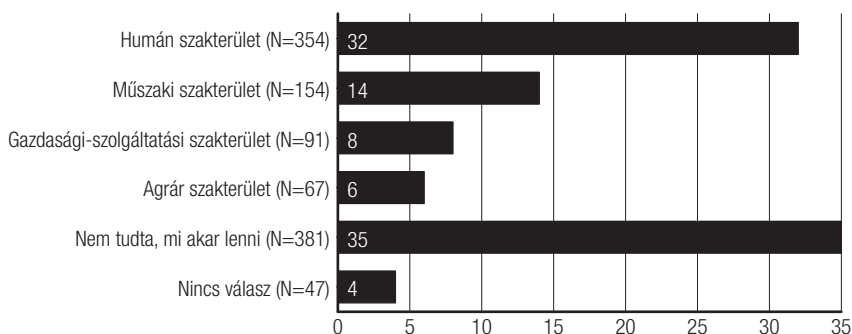
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

ISKOLAI ÉVEK

ISKOLA- ÉS SZAKMAVÁLASZTÁS

A megkérdezetteknek egy nyitott kérdésben kellett válaszolniuk arra, hogy gyermekkorukban milyen foglalkozást képzeltek el maguknak. A válaszokat szakmacsoport, illetve szakterület szerint kódoltuk.⁶ A válaszadók közel egyharmada valamilyen humán szakterületen képzelte el magának foglalkozást, a második legnépszerűbb szakma (14%) valamilyen műszaki volt. A relatív többség (35%) azonban gyerekkorában még nem tudta, hogy mi akar lenni (1.7. ábra).

1.7. ábra. Gyerekkorában mi szeretett volna lenni, milyen foglalkozást képzelte el magának? – Említések száma és aránya szakterületek szerint

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Gyerekkorukban a nők nagyobb részben valamilyen humán szakmát képzeltek el maguknak, a férfiak műszaki szakmákat preferáltak jobban az átlagnál. Az érettségizettek (ugyanígy a szak-középszkolában szakmát szerettek) nagyobb arányban preferálták a humán szakmákat, míg akiknek nincs érettségijük (vagy szakiskolában végeztek) nagyobb arányban gondolkodtak – valamilyen – a gazdasági-szolgáltatási szakterülethez tartozó szakmában (1.11. táblázat).⁷

Szakmacsoportok szerint is bemutatjuk a fiatalok elképzeléseit. A legtöbben az egyéb szolgáltatásokhoz sorolható területet nevezték meg, de számottevően sokat említettek olyan terveket, amelyek az oktatás; a művészet, közművelődés, kommunikáció szakmacsoportba sorolhatók (1.8. ábra). A nemek, az érettségi megléte/nem léte, illetve a szakmaszerzés helye szerinti megoszlásokat az 1.12. táblázatban közöljük.

6 A négy nagyobb szakterület a következő (zárójelben a szakmacsoportok):

humán (egészségügy; szociális szolgáltatások; oktatás; művészet, közművelődés, kommunikáció; egyéb szolgáltatások);
műszaki (gépészet; elektrotechnika-elektronika; informatika (szoftver); vegyipar; építészet; könnyűipar; faipar; nyomdaiipar; közlekedés; környezetvédelem-vízgazdálkodás);

gazdasági-szolgáltatási (közgazdaság; ügyvitel; kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció; vendéglátás-idegenforgalom);

agrár (mezőgazdaság; élelmiszeripar).

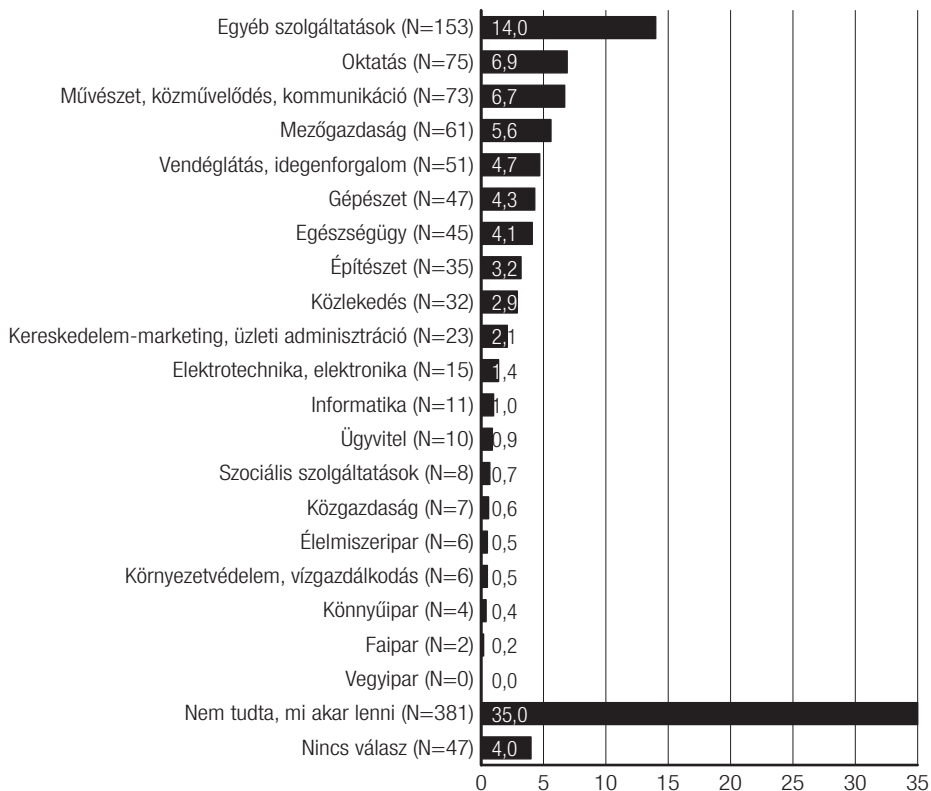
7 A következő táblázatok, ábrák nem súlyozott eredményeket mutatnak, mivel a multiple response eljárás nem tudja értelmezni a súlyokat.

1.11. táblázat. Gyerekkorában mi szeretett volna lenni, milyen foglalkozást képzelt el magának? – Szakterületek megoszlása a megkérdezettek neme, iskolázottsága és szakmaszerzésének helye szerint (%)

Szakterület	Nem		Iskolázottság		Szakmaszerzés helye	
	Férfi	Nő	Érettségizett	Nem érettségizett	Szakközép-iskola	Szakiskola
Humán szakterület	20	45	35	26	37	26
Műszaki szakterület	25	4	14	14	14	15
Gazdasági-szolgáltatási szakterület	5	12	6	15	5	14
Agrár szakterület	7	6	5	8	5	7
Nem tudta, mi akar lenni	38	32	35	33	36	34
Nincs válasz	6	2	4	4	4	4

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.8. ábra. Gyerekkorában mi szeretett volna lenni, milyen foglalkozást képzelt el magának? – Említt szakmák szakmacsoport szerinti száma és aránya

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.12. táblázat. Gyerekkorában mi szeretett volna lenni, milyen foglalkozást képzelt el magának? – Említett szakmacsoportok megoszlása a megkérdezettek neme, iskolázottsága és szakmaszerzésének helye szerint (%)

Szakmacsoport	Nem		Iskolázottság		Szakmaszerzés helye	
	Férfi	Nő	Érettségizett	Nem érettségizett	Szakközépiskola	Szakiskola
Egészségügy	1	7	5	2	4	3
Szociális szolgáltatások	0	1	1	1	1	1
Oktatás	1	13	9	2	10	2
Művészet, közművelődés, kommunikáció	5	8	8	3	9	4
Gépészet	9	0	4	6	3	6
Elektrotechnika, elektronika	3	0	2	1	1	2
Informatika	2	0	1	1	1	2
Vegyipar	0	0	0	0	0	0
Építészet	5	2	4	1	5	1
Könnnyűipar	0	1	1	0	1	0
Faipar	0	0	0	1	1	0
Közlekedés	5	1	3	4	3	4
Környezetvédelem, vízgazdálkodás	1	0	1	0	1	0
Közigazdaság	0	1	1	0	1	0
Ügyvitel	0	2	1	0	1	1
Kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció	0	4	2	3	1	4
Vendéglátás, idegenforgalom	4	5	2	11	1	9
Mezőgazdaság	7	5	5	7	5	6
Élelmiszeripar	0	1	0	2	0	1
Egyéb szolgáltatások	13	16	12	19	12	17
Nem tudta, mi akar lenni	38	32	35	33	36	34
Nem válaszolt	6	2	4	4	4	4

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A gyermekkori vágyakat, foglalkozásokat aszerint is csoportosítottuk, hogy igényelnek-e felsőfokú végzettséget, avagy nem. A diákok 39 százaléka olyan szakmát képzelt el magának hajdanában, amelyhez nem kell felsőfokú végzettség, 18 százalékuk olyant, amelyhez kell (a többiek ezt még nem tudták gyerekkorukban, vagy nem akartak válaszolni a kérdésre). A nők, az érettségizettek, illetve a szakközépiskolában végzettek nagyobb valószínűséggel neveztek meg olyan foglalkozást, amely megköveteli a felsőfokú képzettséget (1.13. táblázat). Szakterületek szerint az *említett szakmák* közül, a humán 74 százalékához, a műszaki 12 százalékához, a gazdasági-szolgáltatási 5 százalékához, és az agrár 10 százalékához szükséges felsőfokú végzettség.

1.13. táblázat. Gyerekkorában mi szeretett volna lenni, milyen foglalkozást képzelt el magának? (Igényel-e felsőfokú végzettséget bármelyik említés) – A megkérdezettek neme, iskolázottsága és szakmaszerzésének helye szerint (%)

	Nem		Iskolázottság		Szakmaszerzés helye	
	Férfiak	Nők	Érettségizett	Nem érettségizett	Szakközép-iskola	Szakiskola
Felsőfokú végzettséget igényel	11	25	22	8	24	10
Nem igényel felsőfokú végzettséget	42	36	34	52	33	48
Nem tudta, mi akar lenni	41	36	39	37	4	5
Nem válaszolt	7	3	5	4	39	37

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A válasziány magas aránya miatt az 1.13. táblázat természetesen csak jelzésértékű, mint ahogy az is, miként viszonyul egymáshoz a gyermekkorban elképzelt foglalkozás és a ténylegesen megszerzett szakma. Adataink szerint a fiatalok 6 százalékánál teljesen megegyezik a gyermekkori elképzelés a ténylegesen megszerzett szakképzettséggel, 10 százalékuk esetében közel esik egymáshoz, míg 39 százalékuk esetében nem egyezik meg (1.9. ábra).

1.9. ábra. Egyezik-e a gyerekkorban vágyott és a (2007-ben) megszerzett szakma? (%) N = 990

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az általános iskola után a válaszadók jelentős többségét – 82 százalékát – felvették az első helyen megjelölt középfokú intézménybe; 4 százalékuk bekerült ugyan a kívánt iskolába, de másik szakmára; 14 százalékuknak sem az első helyen megjelölt iskolába, sem a vágyott szakmára nem sikerült bejutnia. Ezekben az arányokban nem tapasztaltunk szignifikáns eltéréseket a különböző társadalmi-demográfiai változók szerint.

A válaszadók 10 százaléka gimnáziumban kezdte el tanulmányait, 62 százalékuk szakközépiskolában, míg 27 százalékukat szakiskolába vették fel. A nők gimnáziumba és szakközépiskolába mentek nagyobb arányban, a férfiak szakiskolába. Az idősebbek között nagyobb a gimnazisták aránya, míg a fiatalabbak között a szakiskolásoké. A fővárosiak jártak a legnagyobb arányban gimnáziumba, szakközépiskolába a megyeszékhelyeken lakók, míg szakiskolába a községben élők (1.14. táblázat).

1.14. táblázat. Az általános iskola utáni középfokú intézmény típusa a megkérdezettek neme, korcsoportja és iskolázottsága szerint (%)

Változó	Gimnázium	Szakközépiskola	Szakiskola
Nem			
Férfi	8	61	31
Nő	12	63	24
Korcsoport			
20–21 évesek	3	43	52
22 évesek	5	49	46
23 évesek	12	69	19
24 évesek	11	82	7
25–28 évesek	19	69	13
Településtípus			
Budapest	17	73	9
Megyeszékhely	9	76	16
Nagyváros	11	64	25
Kisváros	14	60	25
Község	7	54	39
Összesen	10	62	27

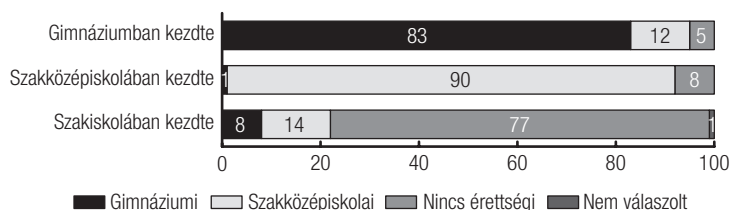
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A válaszadók 11 százalékának volt 2010-ben gimnáziumi, 62 százalékának szakközépiskolai érettségije; értelemszerűen 27 százalék azok aránya, akiknek nem volt érettségijük. Az adatokból leolvasható, hogy nem mindenkinek sikerült abban az intézménytípusban befejeznie a tanulmányait, ahol megkezdte a középfokú iskolát. Így például a gimnázium első osztályába kerültek 5 százaléka egyáltalán nem érettségizett le, 12 százalékuk pedig szakközépiskolában jutott érettségi bizonyítványhoz. Hasonlóak az arányok a szakközépiskolát elkezdő fiatalok esetében is (1.10. ábra).

Az 1.10. ábrából továbbá kiolvasható, és külön figyelmet érdemel, hogy még azon fiatalok 22 százalékának is van érettségije, akik elsőként szakiskolába nyertek felvételt. A képet tovább bonyolítja, hogy a gimnáziumi érettségivel rendelkezők 36 százaléka szakiskolában szerezte

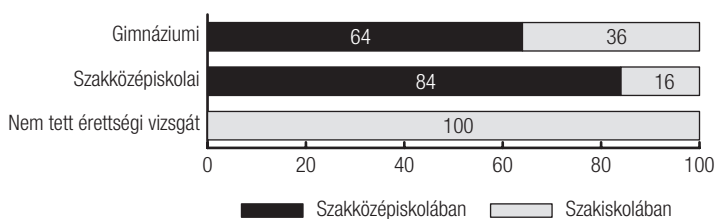
meg szakmáját 2007-ben, és a szakközépiskolai érettségivel rendelkezők közül sem mindenki (84%) szerzett érettségihez kötött szakmát 2007-ben (1.11. ábra).

1.10. ábra. Az érettségi típusa az általános iskola után megkezdett középfokú iskola szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.11. ábra. A szakmaszerzés helye az érettségi típusa szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az előzőek alapján felvázolhatók az iskolai pályafutások különböző útvonalai. Ezek összeállítását mutatja az 1.15. táblázat. A „homogén” középiskolai pályafutást maguk mögött tudók aránya 65 százalék (vagyis azoké, akiket felvettek az első helyre, és ugyanabban az iskolatípusban is végeztek ahol elkezdték a tanulmányaikat – a gimnáziumba felvettek gimnáziumban érettségiztek, a szakközépiskolába kerültek előbb szakközépiskolai érettségit, majd érettségire épülő szakmát szereztek, a nyolcadik után szakiskolásokká lett diákok pedig szakiskolában tették le a szakmai vizsgát). Ennek megfelelően a válaszadók nagyjából harmadáról mondható el az, hogy középfokú képzésük során feltehetően valamilyen problémával szembesültek, nem „zökkenőmentesen” jutottak el a szakmaszerzésig, vagy legalábbis kerülő úton szereztek meg mostani végzettségüket⁸ (mert iskolatípust váltottak, vagy nem oda vették őket fel, ahová első helyen jelentkeztek).

8 Utóbbiak közé soroltuk e helyütt azokat is, akik szakiskolában lettek szakmai vizsga után a továbbtanulás mellett döntöttek és sikeresen leérettségiztek 2010-ig. Esetükben a kerülő út az érettségi megszerzésére utal.

1.15. táblázat. Középfokú iskolai pályafutás (%) N = 967

Felvették az első helyen megjelölt helyre?	Általános iskola után megkezdett középfokú iskola	Érettségi típusa	Szakmaszerzés helye	
			Szakközépiskola	Szakiskola
Igen	Gimnázium	Gimnáziumi	5	1
		Szakközépiskolai	1	1
		Nincs érettségije	0	1
	Szakközépiskola	Gimnáziumi	0	0
		Szakközépiskolai	42	5
		Nincs érettségije	0	4
	Szakiskola	Gimnáziumi	0	2
		Szakközépiskolai	0	3
		Nincs érettségije	0	17
Iskolába igen, de másik szakmára	Gimnázium	Gimnáziumi	0	0
		Szakközépiskolai	0	0
		Nincs érettségije	0	0
	Szakközépiskola	Gimnáziumi	0	0
		Szakközépiskolai	2	0
		Nincs érettségije	0	0
	Szakiskola	Gimnáziumi	0	0
		Szakközépiskolai	0	0
		Nincs érettségije	0	1
Nem	Gimnázium	Gimnáziumi	1	0
		Szakközépiskolai	0	0
		Nincs érettségije	0	0
	Szakközépiskola	Gimnáziumi	0	0
		Szakközépiskolai	8	1
		Nincs érettségije	0	1
	Szakiskola	Gimnáziumi	0	0
		Szakközépiskolai	0	1
		Nincs érettségije	0	3

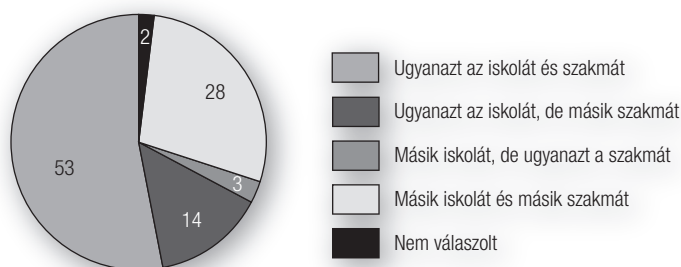
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

KÖZÉPFOKÚ TANULÁS

Fiatal felnőtt fejjel a válaszadók 35 százaléka tartja megszerzett szakmáját átlagosnál jobbnak (elit szakmának csak 3%-uk), a többség, a megkérdezettek fele átlagosnak minősítette azt. Szakterületek szerint a műszaki és a gazdasági-szolgáltatási szakterülethez sorolható szakmát végzetek ítélték kedvezőbbnek szakmájukat az átlagnál. Szakmacsoportok szerint pedig

azok a volt diákok ítélték legjobbnak szakmájukat, akik valamilyen elektronikai, közgazdaságtani vagy élelmiszeripari szakmára tettek szert. Társadalmi-demográfiai változók szerint nem találtunk releváns különbségeket a szakmák megítélésében.

Valamivel több mint minden második végzett nem bánta meg korábbi döntését, hiszen mai fejjel is ugyanazt az iskolát, illetve ugyanazt a szakmát választaná. Jelentős azonban azok aránya is (28%), akik ma már másik iskolába és másik szakmára mennének (1.12. ábra).

1.12. ábra. Ha újból szakmát és iskolát lehetne választania, mit választana? (%) N = 990

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az érettségivel nem rendelkezőkkel összehasonlítva az érettségizettek nagyobb arányban választanák ma is ugyanazt az iskolát és ugyanazt a szakmát, de nagyobb arányban voltak közöttük olyanok is, akik ha újra kezdenének másik iskolába és másik szakmára járnának. Megfigyelhető továbbá, hogy az alacsonyabb végzettségűek nagyobb arányban választanának ma már másik szakmát (érettségizettek: 42%; nem érettségizettek: 47%; szakközépiskolások: 41%; szakiskolások: 46%).⁹ Nemcsak az a feltűnő (1.16. táblázat), hogy akik változatlanul ugyanazt a szakmát tanulnák magasabbra értékelik szakmájukat – mint azok, akik ma már másik szakmára mennének –, hanem az is, hogy a szakmaminősítések átlagértéke független az iskolaválasztással való elégedettségtől. Az iskola- és szakmaválasztásról részletesebb információkat közlünk a 2. fejezetben.

A válaszadók 22 százaléka bukott meg valamilyen tantárgyból középfokú tanulmányai során. A férfiak, illetve a szakiskolában szakmát szerzettek nagyobb arányban buktak, mint a nők, illetve azok, akik a szakközépiskolában tettek szakmai vizsgát (1.13. ábra).

A válaszadók jobb tanulónak számítottak a gyakorlati, mint a szakelméleti tárgyakból (1.14. ábra). A nők valamivel jobb tanulónak számítottak szakelméleti tárgyakból, mint a férfiak, a gyakorlat esetében azonban nem volt szignifikáns eltérés. Akiknek van érettségijük szakelméleti

⁹ Szakmacsoportok szerinti bontásnak nem volt értelme az alacsony elemszámok miatt.

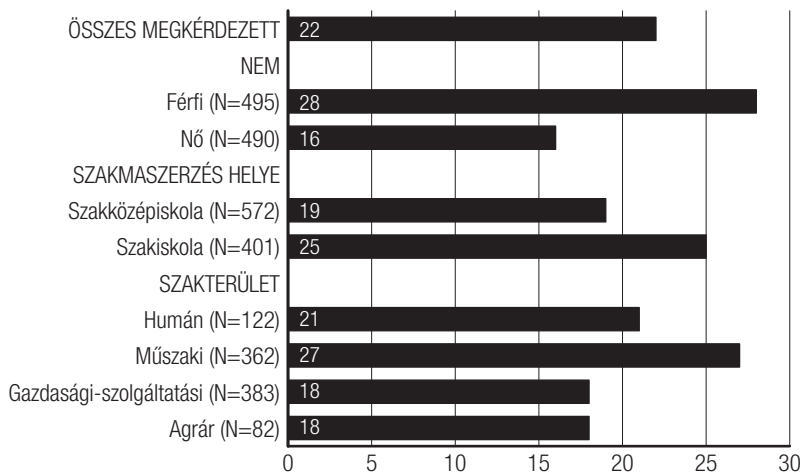
tárgyakból és gyakorlatból is jobb tanulónak számítottak. Akik szakközépiskolában szereztek szakmát jobb tanulónak számítottak szakelméleti tárgyakból, mint akik szakiskolában. Végül, akik ugyanazt a szakmát választanák most is (közülük is főleg azok, akik viszont másik iskolába mennének), jobb tanulónak számítottak szakelméleti és gyakorlati tárgyakból is (1.17. táblázat).

1.16. táblázat. Ha újból szakmát és iskolát lehetne választania, mit választana? – Válaszolók megoszlása iskolázottság és a képzés helye szerint (%), illetve a szakmaértékelés átlagai

	Ugyanazt az iskolát és szakmát	Ugyanazt az iskolát, de másik szakmát	Másik iskolát, de ugyanazt a szakmát	Másik iskolát és másik szakmát
Iskolázottság (N = 966)				
Érettségizett	55	12	3	30
Nem érettségizett	50	21	3	26
Képzés helye (N = 962)				
Szakközépiskola	56	12	3	29
Szakiskola	51	18	3	28
Szakmaértékelés átlagai (iskolai osztályzatok)	3,4	2,9	3,4	3,0

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.13. ábra. Bukás középfokon a szakmaszerzés helye és a szakma szakterülete szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az iskolák többségében iskolai tanműhelyben folyt a gyakorlati oktatás, iskolán kívüli munkahelyen a válaszadók 36 százalékának volt gyakorlati helye. A szakközépiskolákban nagyobb arányban tartották az iskolában a gyakorlatot, mint a szakiskolákban. Szakterületek szerint pedig a műszaki és az agrár szakterületen voltak az átlagnál nagyobb arányban az iskolán belül a gyakorlati órák (1.15. ábra).

1.14. ábra. Milyen tanulónak számított a középiskolában...? (%) N = 990

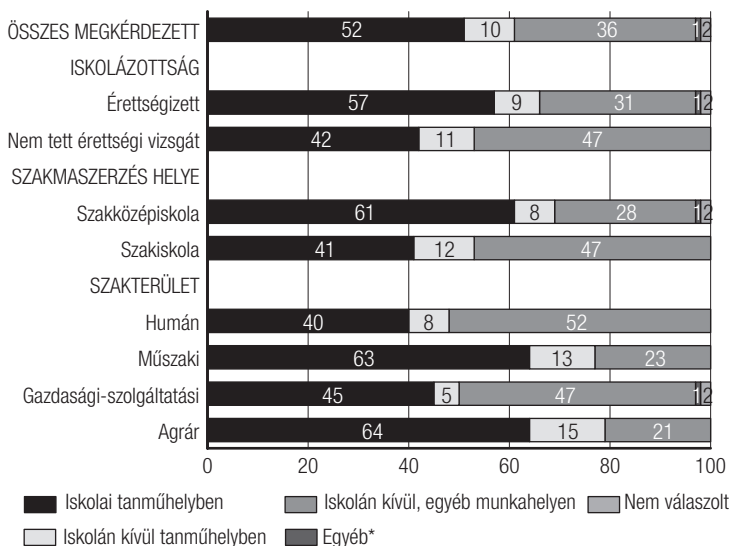
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.17. táblázat. Milyen tanulónak számított a középiskolában? – Válaszolók megoszlása különböző változók szerint, átlagok (1: nagyon rossznak, 5: nagyon jónak)

Változók	Szakelméleti tárgyakból?	Gyakorlaton?
Nem		
Férfi	3,5	–
Nő	3,7	–
Iskolázottság		
Érettségizett	3,7	4,0
Nem tett érettségi vizsgát	3,3	3,9
Szakmaszerzés helye		
Szakközépiskola	3,7	–
Szakiskola	3,4	–
Szakterület		
Humán	3,7	–
Műszaki	3,5	–
Gazdasági-szolgáltatási	3,6	–
Agrár	3,6	–
Iskolaválasztás		
Ugyanazt az iskolát és szakmát	3,6	4,0
Ugyanazt az iskolát, de másik szakmát	3,5	3,8
Másik iskolát, de ugyanazt a szakmát	3,8	4,3
Másik iskolát és másik szakmát	3,5	3,8
Bukás		
Megbukott középfokon	3,2	3,8
Nem bukott meg középfokon	3,7	4,0
Összesen	3,6	3,9

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.15. ábra. Hol voltak a gyakorlati órák? – Válaszok megoszlása iskolázottság, szakmaszerzés helye és szakterület szerint (%)

*Egyéb említések: nem volt gyakorlati oktatás.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A válaszadók 42 százalékának volt tanulószereződése. A szakiskolákban jóval elterjedtebb a tanulószereződés, mint a szakközépiskolákban (1.18. táblázat).

Az összes megkérdezett 71 százalékának sok barátja volt a középfokú iskolában, 26 százalékuknak volt egy-két barátja, mindössze két százalékuk karikázta be azt, hogy nem volt barátja. A férfiaknak valamivel nagyobb arányban volt sok barátjuk (74%), mint a nőknek (68 százalék).

Mindezek után megpróbáltuk azokat a tényezőket beazonosítani, amelyek befolyásolják az iskola- és szakmaválasztással kapcsolatos véleményeket. Ehhez először azt néztük meg, hogy mely változók valószínűsítik leginkább, hogy a fiatalok utólag visszatekintve, ma már „*másik iskolát és másik szakmát*” választanának. Ennek kiderítésére a logisztikus regresszió módszerét alkalmaztuk. A logisztikus regresszióba a következő változókat vontuk be:

1. Felvették-e az első helyre középfokon?
2. Van-e érettségije?
3. Szakterület
4. Milyennek értékeli a szakmáját?
5. Milyen tanuló volt a gyakorlaton?
6. Nem
7. Településtípus
8. Életkor
9. Milyen típusú középiskolába járt?
10. Bukás középfokon
11. Milyen tanuló volt szakelméleti tárgyakból?
12. Hol volt a gyakorlat?
13. Tanulószereződés
14. Voltak-e barátai a középfokú iskolában?

1.18. táblázat. Tanulószerződés megléte/hiánya a településtípus, iskolázottság, szakmaszerzés helye, szakterület és gyakorlati hely szerint (%)

Változók	Tanulószerződése		Nem válaszolt
	Volt	Nem volt	
Lakhely településtípusa			
Budapest	24	71	5
Megyeszékhely	46	53	1
Nagyváros	46	53	1
Kisváros	39	55	6
Község	44	53	4
Iskolázottság			
Érettségizett	34	63	3
Nem tett érettségi vizsgát	64	34	2
Szakmaszerzés helye			
Szakközépiskola	29	68	3
Szakiskola	62	35	2
Szakterület			
Humán	25	74	2
Műszaki	45	53	3
Gazdasági-szolgáltatási	50	49	2
Agrár	34	62	4
Gyakorlati hely			
Iskolai tanműhely	22	74	4
Iskolán kívüli tanműhely	73	26	1
Iskolán kívül, egyéb munkahely	67	32	1
Összesen	42	55	3

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az első helyen feltüntetett öt változó bizonyult az iskola- és szakmaválasztás utólagos megítélését befolyásoló tényezőnek, azaz hat szignifikánsan arra, hogy valaki „érett fejjel” már nem ugyanazt a szakmát és iskolát választaná. A modell magyarázóereje 10 százalék körüli, vagyis ennyit magyaráz meg a teljes varianciából.

Az eredményeket röviden a következőképpen foglalhatjuk össze. Először is a szakma megítélése valószínűsíti legerősebben az iskola- és szakmaválasztásról alkotott véleményt. Továbbá azok választanának ma már másik iskolát és másik szakmát:

- akiket nem vettek fel az első helyen megjelölt középfokú iskolába (ők a felvetteknél 1,9-szer gyakrabban válaszolták, hogy korábbi döntésüket ma módosítanák);
- akiknek van érettségijük (1,68);

- akik az átlagnál rosszabbnak ítélik szakmájukat (2,81);¹⁰
- akik az átlagnál rosszabbak voltak gyakorlaton, szemben azokkal akik átlagosan tanultak (6,8).

Hasonló módon jártunk el, amikor azt elemeztük, hogy milyen változók valószínűsítik leginkább a „*ma is ugyanazt az iskolát választanám, de másik szakmát*” vélekedést. Ennek a modellnek a magyarázóereje némileg gyengébb, mint az előzőé. Ebben a modellben négy változó illeszkedett:

1. Településtípus	3. Milyennek értékeli a szakmáját?
2. Felvették-e az első helyre középfokon?	4. Milyen típusú középiskolába járt?

Településtípus szerint két helyen találhatunk szignifikáns eltérést: a nagyvárosban és a kisvárosban lakók inkább választanák ugyanazt az iskolát, de másik szakmát, mint a fővárosban lakók (2,7-szer, ill. 3,1-szer nagyobb valószínűséggel). Akiket az első helyen megjelölt iskolába, viszont másik szakmára vettek fel – nem meglepő módon – jóval gyakrabban választották, hogy ma is ugyanabba az iskolába, de másik szakmára jelentkeznének (5,8). Végül azok között, akik az átlagnál jobbnak ítélik szakmájukat (szemben azokkal, akik átlagosnak tartják) kisebb eséllyel találunk olyanokat, akik ugyanezt az iskolát, de más szakmát választanának (0,4).

Utolsóként azokat a tényezőket kerestük, amelyek a „*ma is ugyanazt az iskolát és ugyanazt a szakmát választanám*” véleményt valószínűsítik. Ebben a modellben három változó illeszkedett:

1. Felvették-e az első helyre középfokon?	2. Milyennek értékeli a szakmáját?
3. Milyen tanuló volt a gyakorlaton?	

A három közül ennek a modellnek volt a legerősebb magyarázó ereje. A „*ma is ugyanazt az iskolát és ugyanazt a szakmát választanám*” véleményt leginkább a szakma megítélése valószínűsíti. Akik az átlagnál jobbnak ítélik szakmájukat, 2,5-ször nagyobb eséllyel választanák ugyanazt az iskolát és ugyanazt a szakmát is, mint akik átlagosnak ítélik. Akik viszont az átlagnál rosszabbnak vélik szakmájukat, kisebb eséllyel mennének ugyanabba az iskolába és ugyanarra a szakmára, mint akik átlagosnak tartják (0,38). Végül mind azok akik a gyakorlaton az átlagnál jobbak (0,73) voltak, és mind azok akik annál rosszabbak (0,14), kisebb eséllyel választanák ma is ugyanazt az iskolát és szakmát.

¹⁰ A szakmájukat az átlagosnál jobbnak ítélik fele gyakran (0,51) választana másik iskolát és szakmát, mint az azok átlagosnak vélik szakmájukat.

MUNKAHELY – TOVÁBBTANULÁS

ELHELYEZKEDÉS

A válaszadók 74 százaléka dolgozott már azóta, hogy 2007-ben megszerezte szakmáját.¹¹ Ez másrészt persze azt is jelenti, hogy a fiatalok egynegyedének eddig még nem volt munkahelye. A különböző változók mentén is csoportosítottuk a fiatalokat, és a következőket állapíthattuk meg. A mintába kerültek közül nagyobb arányban dolgoztak a szakmaszerzés óta eltelt három év során, akik:

- idősebbek; községlakók; nem érettségiztek; szakiskolában végeztek; agrár szakmát szereztek.

A fentiekből természetesen téves lenne azt a következtetést levonni, hogy például a szakközépiskolai végzettségnek vagy az érettséginek kisebb lenne a munkapiaci hasznosulása. Ahogy később még látni fogjuk, inkább eltérő karrierstratégiákról lehet beszélni: a magasabb végzettségűek körében magasabb volt a szakmaszerzés után tovább tanulók aránya. (A 2. fejezetben részletesen vizsgáljuk, hogy mihez kezdtek a fiatalok szakmájukkal, mit csináltak a 2007 óta eltelt három év alatt.)

Újfént a logisztikus regresszió módszerével vizsgáltuk, hogy mely tényezők valószínűsítik a leginkább azt, hogy a megkérdezett „dolgozott-e már a szakmaszerzés óta”? Ebbe a modellbe – magyarázóereje 10% feletti – hét változó illeszkedett:

1. Ma milyen iskolát, szakmát választana?	5. Tanulószerződés
2. Településtípus	6. Életkor
3. Szakmaszerzés helye	7. Milyennek értékeli a szakmáját?
4. Bukás középfokon	

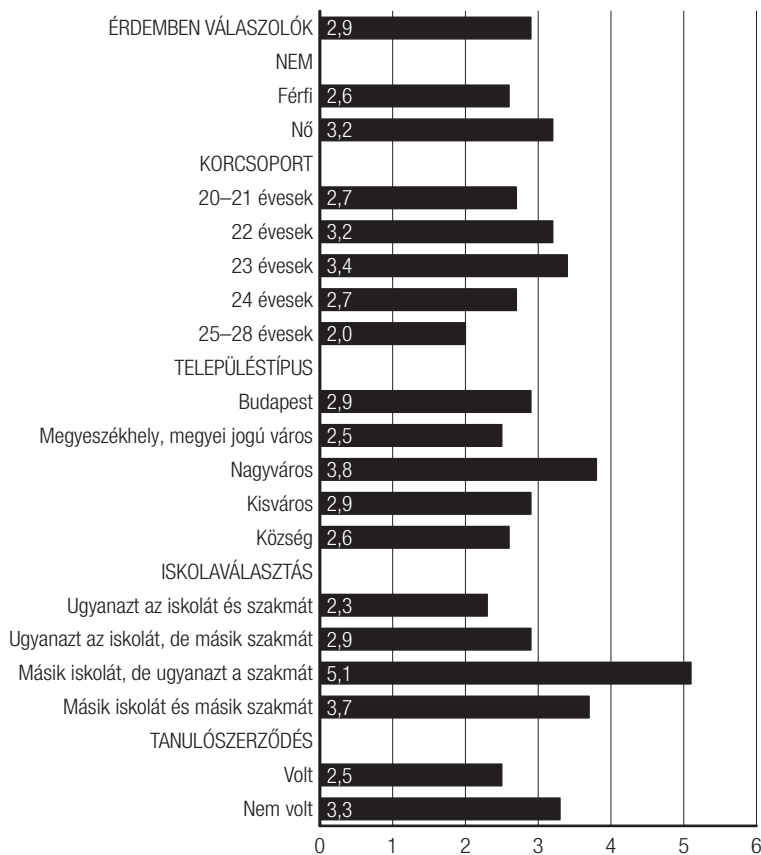
A kapott eredményeket röviden ekképpen foglalhatjuk össze. Nagyobb valószínűséggel dolgoztak már – legalább egyszer – 2007 óta azok: 1. akik másik iskolát, illetve másik szakmát választanának (2,3-szoros ennek az esélye), szemben azokkal, akik ugyanott maradnának; 2. akik szakiskolát végeztek (2,4); és 3. akik idősebbek.

Kisebb valószínűséggel dolgoztak viszont azok: 1. akik nem buktak meg középfokon; 2. akiknek nem volt tanulószerződésük; 3. akik az átlagnál rosszabbnak ítélték szakmájukat, szemben azokkal, akik átlagosnak ítélték azt.

A válaszadóknak átlag 1,8 munkahelye volt 2007 óta. Átlagosan három hónapon belül (2,9 hónap) találtak munkát maguknak, a férfiak valamivel hamarabb, mint a nők. A legnehezebben a 22, illetve a 23 évesek tudtak elhelyezkedni. Az iskola és a szakma választásával elégedettebbek lényegesen gyorsabban találtak munkát, mint akik ma már másik iskolát választanának (1.16. ábra).

¹¹ A fiatalok munkapiaci elhelyezkedéséről, illetve tapasztalatairól részletesebben írunk a 2. fejezetben.

1.16. ábra. Milyen hamar talált munkát a szakmaszerzés után? – Szociodemográfiai jellemzők és iskolai tapasztalat szerint, átlagok (hó) N = 662

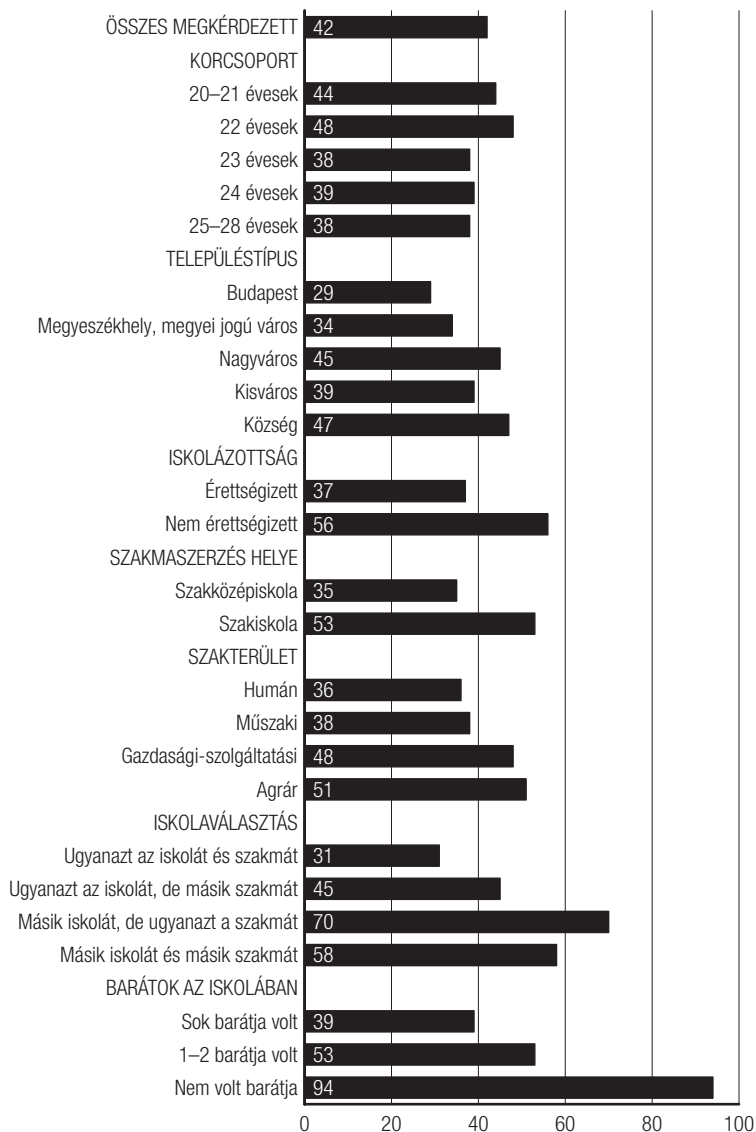
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Tízből valamivel több mint négy válaszadó volt már munkanélküli 2007, vagyis a szakma megszerzése óta. Akiknek már volt munkahelyük, azok közül majdnem minden második válaszadó legalább egyszer már munkanélküli is volt. Ezzel szemben mindössze 18 százaléka volt azoknak munkanélküli, akik 2007 óta még nem álltak munkába. Utóbbi adat megerősíti azt, amit korábban az eltérő életstratégiákról mondtunk. A kitanult szakma sikerességének csak egyik mutatója a szakmaszerzés és az első munkahely közötti idő, azaz a szakképzettség a fiatalok számára nemcsak külső okok miatt nem jelent automatikusan belépőt a munkapiacra. Sokan a szakképzésből kikerültek közül nem azért nem helyezkednek el, mert nem találnak munkát, hanem önként vállalják ezt, például továbbtanulnak.

Településtípus szerint a fővárosiak voltak a legkisebb arányban munkanélküliek. A nem érettségizettek és a szakiskolások nagyobb arányban voltak már munkanélküliek, mint az érett-

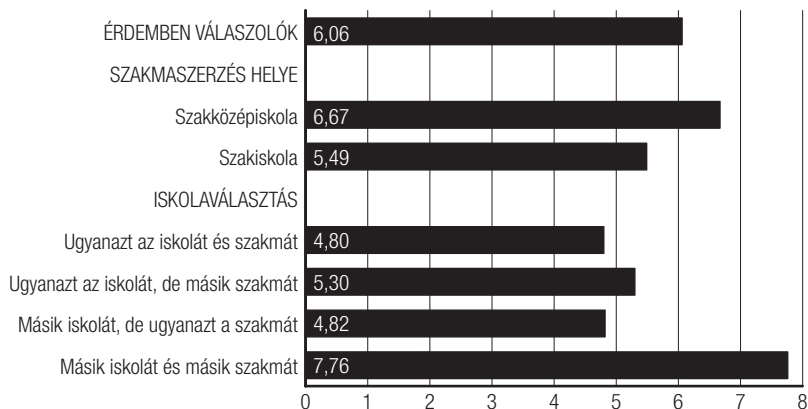
ségizettek, illetve a szakközépiskolások. Akik humán vagy műszaki szakterületen szereztek szakmájukat, kisebb valószínűséggel váltak munkanélkülivé, mint a gazdasági-szolgáltatási, illetve az agrár szakterületen végzettek. Akik ma már másik iskolát választanának, nagyobb arányban voltak munkanélküliek, mint azok, akik ugyanabba az iskolába mennének (1.17. ábra).

1.17. ábra. A szakmaszerzés óta volt-e már munkanélküli? – Szociodemográfiai jellemzők és iskolai tapasztalat szerint (%) N = 990

Az érintettek átlagosan (összesen) fél évig voltak munkanélküliek (szórás: 4,26). A szakközépiskolások valamivel hosszabb ideig voltak munkanélküliek, mint a szakiskolások. Végül azok voltak a leghosszabb ideig munkanélküliek, akik ma már másikat és másikat szakmát választottak (1.18. ábra).

1.18. ábra. Mennyi ideig volt munkanélküli? – Szociodemográfiai jellemzők és iskolai tapasztalat szerint, átlagok (hó) N = 353

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Logisztikus regressziót alkalmazva megnéztük, hogy mely tényezők valószínűsítik leginkább, hogy valaki „volt-e már munkanélküli vagy sem”? Ebbe a modellbe hét változó illeszkedett:

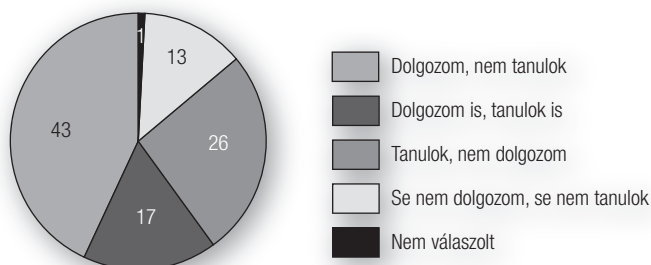
1. Településtípus
2. Felvették-e az első helyre középfokon?
3. Milyen típusú érettségije van?
4. Szakmaszerzés helye
5. Bukás középfokon
6. Tanulószerződés
7. Voltak-e barátai a középfokú iskolában?

A modell magyarázóereje tíz százalék feletti. Az eredményeket a következőképpen foglalhatjuk össze. Nagyobb eséllyel voltak már munkanélküliek:

- a nagy- és kisvárosban, illetve községben élők;
- akiket nem vettek fel az első helyen megjelölt középfokú iskolába (1,8);
- a szakiskolások;
- akik legalább egyszer megbuktak középfokon;
- akiknek nem volt tanulószerződésük;
- akiknek csak egy-két barátjuk volt, vagy egyáltalán nem volt barátjuk a középfokú iskolában.

A válaszadók 43 százaléka csak dolgozik, további 17 százalékuk a munka mellett tanul is, míg kicsit több mint minden negyedik megkérdezett csak tanul (1.19. ábra).

1.19. ábra. Munkapiaci státusz (%) N = 990

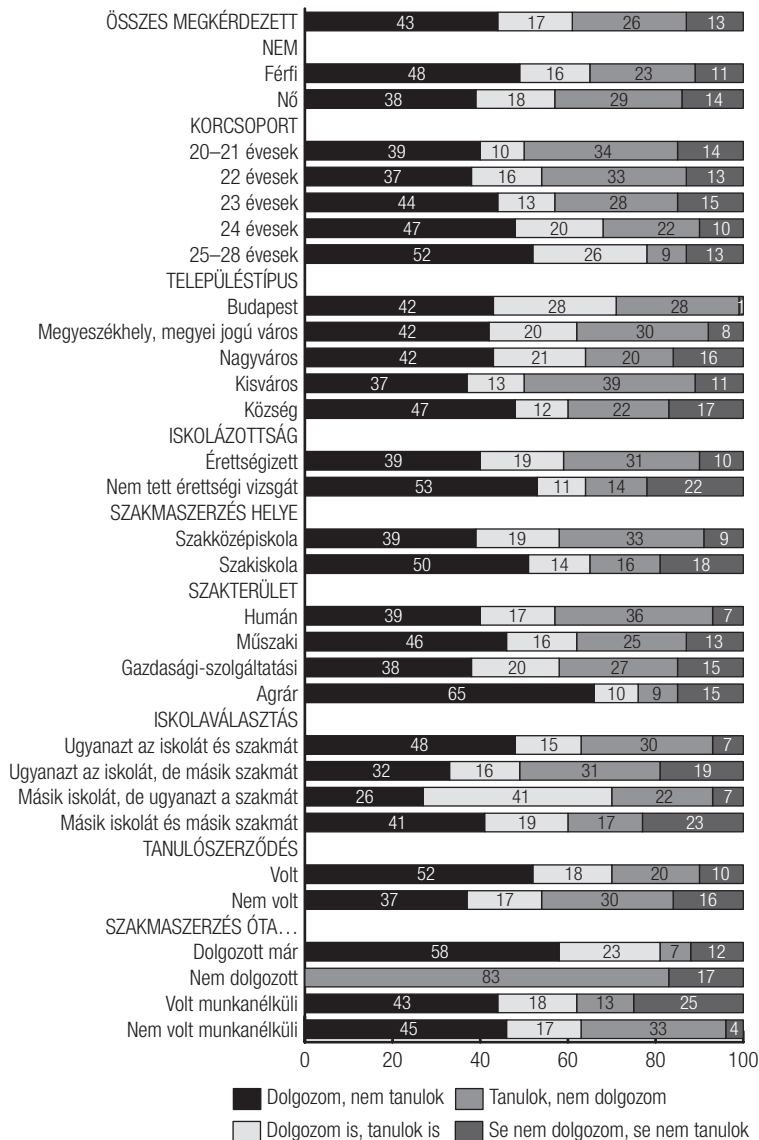
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A férfiak és az idősebbek valamivel nagyobb arányban dolgoznak, mint a nők, illetve a fiatalab-
bak. Utóbbiak viszont valamivel nagyobb arányban tanulnak, mint a férfiak, illetve az idősebbek.
A fővárosiak dolgoznak és tanulnak is egyszerre a legnagyobb arányban, míg a vidéki települé-
seken élők (a megyeszékhelyeket leszámítva) között vannak a legnagyobb arányban azok, akik
elmondásuk szerint se nem dolgoznak, se nem tanulnak. Akiknek nincs érettségijük, nagyobb
arányban dolgoznak, míg akiknek van, azokat az átlagosnál nagyobb arányban találjuk a tovább-
tanulók között (1.20. ábra).

Ahogy arra már korábban utaltunk, akik nem dolgoznak, azok legnagyobb arányban még
tanulnak. Ennek ellenére minden negyedik nem dolgozó fiatalnak azért nincs munkahelye, mert
nem talált munkát, ők tehát kényszerből tartoznak az állásnélküliek közé (1.21. ábra).

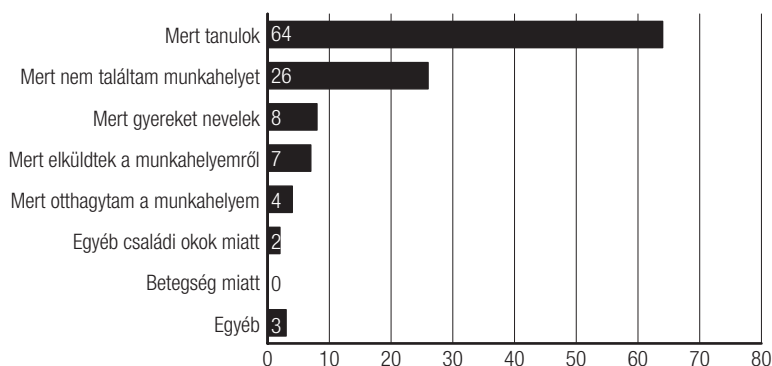
A mobilitás kapcsán már említettük, hogy a fiataloknak csak egy töredéke költözött el
2007-es lakóhelyéről, a többség változatlanul szüleivel él együtt. A tényleges mobilitásnál sokkal
magasabb a mobilitásra való hajlandóság, hiszen a megkérdezettek jelentős többsége vállalna
munkát másik településen. Külföldre menne a válaszadók 56 százaléka. A belföldi mobilitási
szándék ennél valamivel alacsonyabb: másik megyében a válaszadók 52 százaléka, míg a fővá-
rosban a vidékiek 40 százaléka dolgozna (részletesen lásd a mobilitással foglalkozó 3. fejezetet).

1.20. ábra. Munkapiaci státusz – Szociodemográfiai jellemzők és iskolai tapasztalat szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.21. ábra. Ha nem dolgozik, miért nem? Válaszok megoszlása (%) N = 384 (többet is választhat)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

MUNKAKÖRÜLMÉNYEK

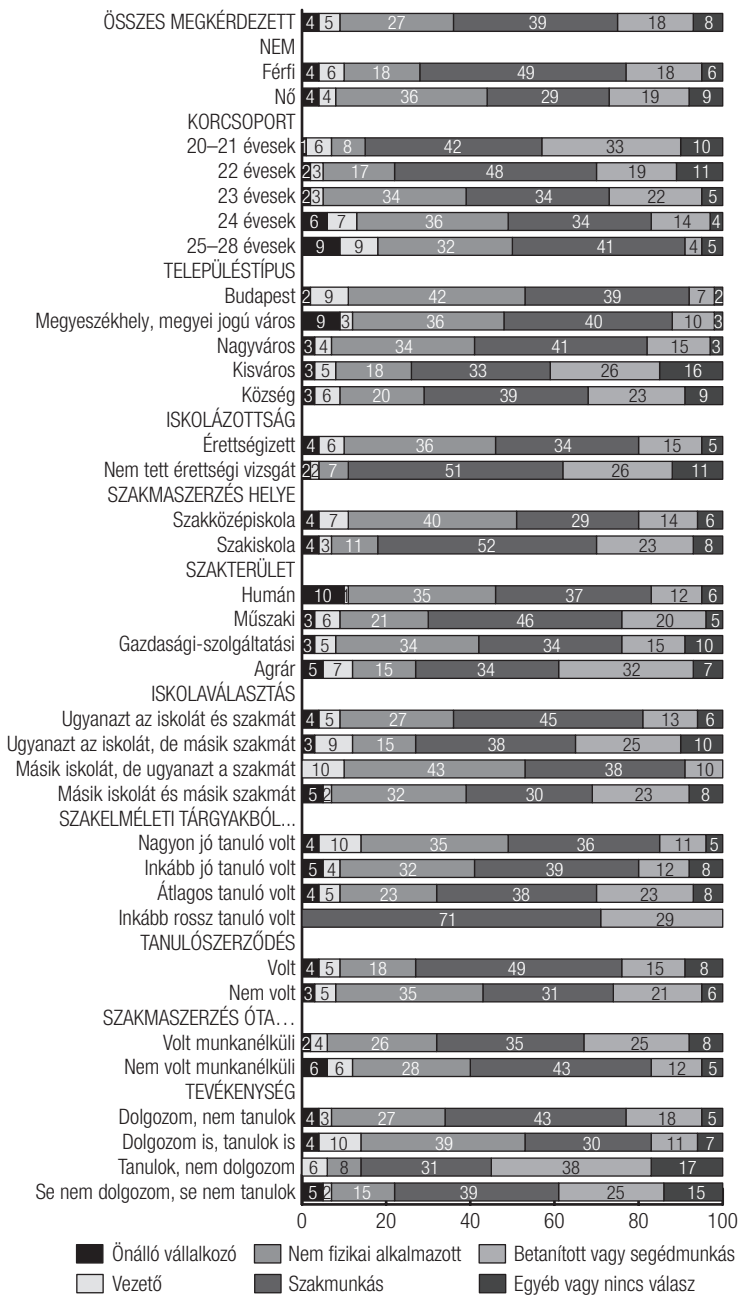
Azok közül akiknek 2007 óta volt már munkahelyük, a relatív többség (40%) szakmunkásként helyezkedett el, további 28 százalék pedig nem fizikai alkalmazottként. 19 százaléka a fiataloknak viszont végzettségéhez képest alulfoglalkoztatottnak tekinthető, hiszen betanított vagy segédmunkásként talált csak állást (lásd 2. fejezet 2.10. táblázat).

A férfiak a legnagyobb valószínűséggel szakmunkásként dolgoztak, míg a nők nem fizikai alkalmazottként. Minél idősebb valaki, annál kisebb a valószínűsége, hogy betanított vagy segédmunkásként dolgozott. Ez azt valószínűsítheti, hogy sokak számára az alulfoglalkoztatottság csak átmeneti (kezdeti) állapot, és idővel végzettségüknek megfelelően sikerül elhelyezkedniük. A fővárosiak körében a nem fizikai alkalmazottak aránya magasabb az átlagnál, míg a megyeszékhelyen lakók körében a vállalkozókra igaz ez. A fenti és egyéb háttérváltozók összefüggését mutatja az 1.22. ábra.

A 2007 óta legalább egyszer már munkaviszonyt létesítettek relatív többsége (35%) nagyobb magáncégnél helyezkedett el. Közel egyharmaduk a kkv szektorban, egyötödük pedig állami vagy önkormányzati intézménynél/vállalatnál dolgozott.

Jóllehet, tízből négyen tanult szakmájuknak megfelelő munkahelyen dolgoztak (további 18% pedig a tanult szakmával rokon területen talált állást), de közel ugyanekkora azok aránya (38%), akik szakmájuktól eltérő munkát végeznek. Legnagyobb valószínűséggel a humán szakterületen végzetek tudtak elhelyezkedni tanult szakmájukban, legkevésbé az agrár szakterületen végzetek (1.23. ábra).

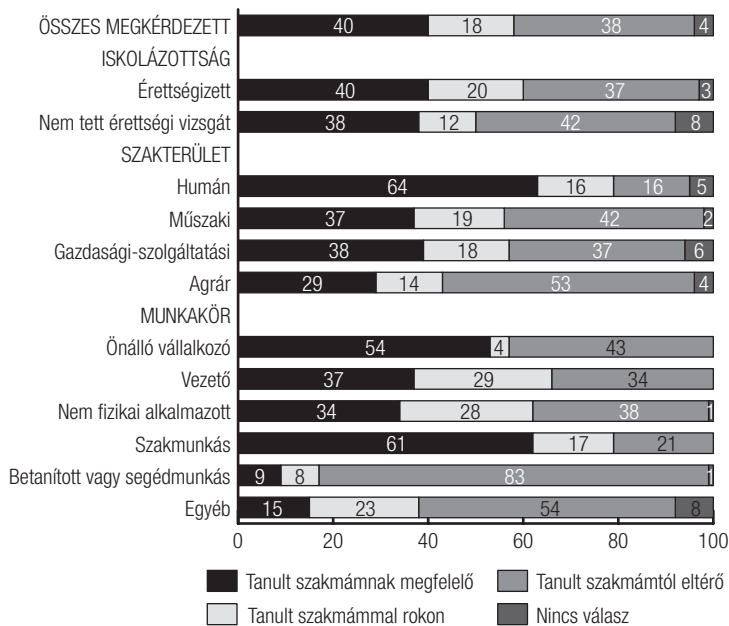
1.22. ábra. Munkakör különböző szociodemográfiai jellemzők és iskolai tapasztalat szerint* (%) N = 735

* Ha jelenleg nem dolgozik, akkor a kérdések arra a munkahelyre vonatkoztak, ahol a leghosszabb ideig dolgozott.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

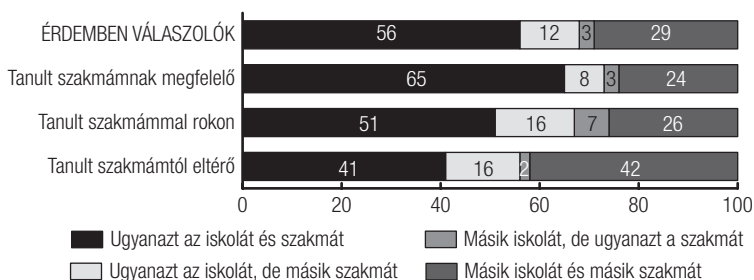
1.23. ábra. Milyen az a munkaterület, ahol dolgozik? – Megoszlások iskolai- és munkatapasztalat szerint* (%) N = 735

* Ha jelenleg nem dolgozik, akkor a kérdések arra a munkahelyre vonatkoztak, ahol a leghosszabb ideig dolgozott.
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Minél inkább a tanult szakmájától eltérő munkahelyen dolgozik valaki, annál nagyobb valószínűséggel gondolja azt, hogy mai fejjel nem biztos, hogy ugyanazt az iskolát és/vagy szakmát választaná (1.24. ábra).

1.24. ábra. Iskola- és szakmaválasztás megítélése a végzett munkaterület szerint* (%) N = 735

* Ha jelenleg nem dolgozik, akkor a kérdések arra a munkahelyre vonatkoztak, ahol a leghosszabb ideig dolgozott.
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

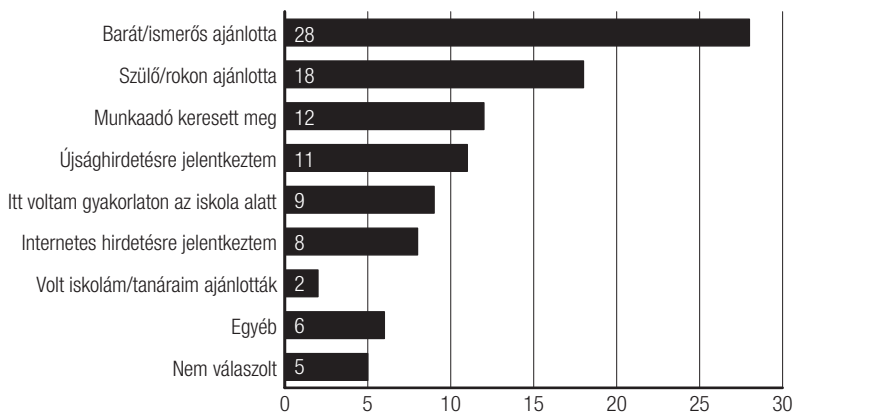
Logisztikus regresszió segítségével megnéztük, hogy mely tényezők valószínűsítik leginkább a „pályaelhagyást”, vagyis azt, hogy a fiatal nem a tanult szakmájában dolgozik. A modellbe ezúttal nyolc változó illeszkedett:

1. Munkakör	5. Milyen tanuló volt a gyakorlaton?
2. Nem	6. Volt-e munkanélküli?
3. Tanulószerződés	7. Jelenlegi tevékenysége
4. Milyen tanuló volt szakelméleti tárgyakból?	8. Munkahelyének típusa

A modell magyarázóereje igen magas. A betanított vagy segédmunkások között jóval nagyobb eséllyel találunk pályaelhagyókat, mint az önálló vállalkozók között. *(Már korábban jeleztük, hogy a betanított vagy segédmunka erősen függ az életkortól, és gyakran csak ideiglenes állapotnak tekinthető.)* A nők kevésbé pályaelhagyók, mint a férfiak. Akiknek nem volt tanulószerződésük nagyobb eséllyel válnak pályaelhagyóvá, s ugyanígy azok is, akik a gyakorlatból az átlagnál rosszabbul teljesítettek a szakképzés alatt. Viszont akik szakelméletből voltak rosszabbak az átlagnál, azok jóval kisebb eséllyel kerülnek új szakmai pályára.

A válaszadók többsége alapvetően informális úton került jelenlegi munkahelyére. Főleg (28%) barát vagy ismerős segített állást találni, kisebb mértékben szülő vagy egyéb rokon (1.25. ábra).

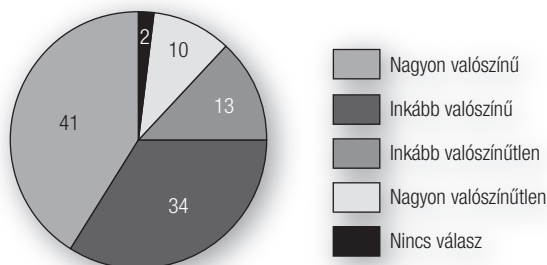
1.25. ábra. Hogyan került jelenlegi munkahelyére?* (%) N = 735

* Ha jelenleg nem dolgozik, akkor a kérdések arra a munkahelyre vonatkoztak, ahol a leghosszabb ideig dolgozott.
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

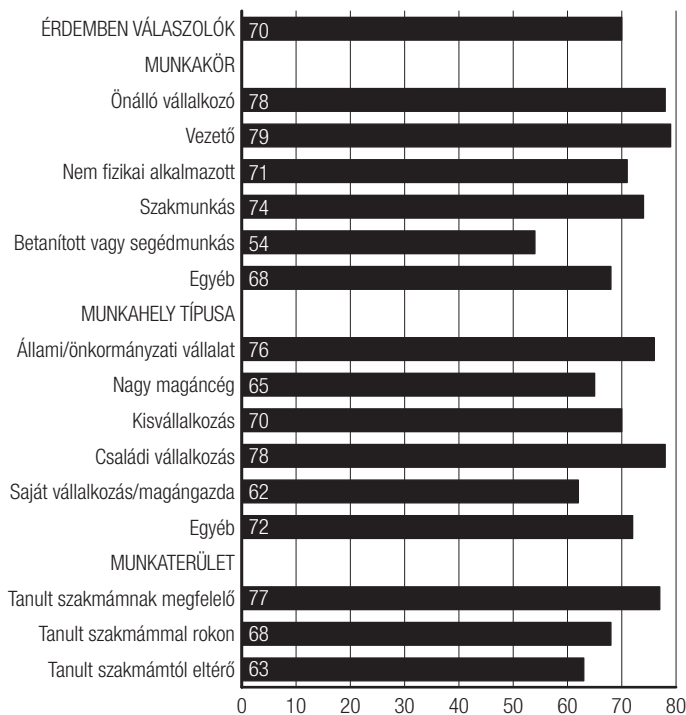
A válaszadók háromnegyede gondolja úgy, hogy valószínűleg egy év múlva is jelenlegi munkahelyén fog dolgozni (1.26. ábra). Ezt legnagyobb arányban: az önálló vállalkozók, a vezetők és a szakmunkások; a legkisebb arányban pedig a betanított vagy segédmunkát végzők gondolják. Minél távolabb áll a válaszadó munkaköre tanult szakmájához, annál kisebb valószínűséggel gondolja azt, hogy egy év múlva is a jelenlegi munkahelyén találjuk (1.27. ábra).

1.26. ábra. Mit gondol, egy év múlva még jelenlegi munkahelyén fog dolgozni? (%) N = 592

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.27. ábra. Mit gondol, egy év múlva még jelenlegi munkahelyén fog dolgozni? 0-tól 100-ig terjedő skálára vetítve (0: nagyon valószínűtlen, 100: nagyon valószínű), munkahelyi jellemzők szerinti átlagok N = 578

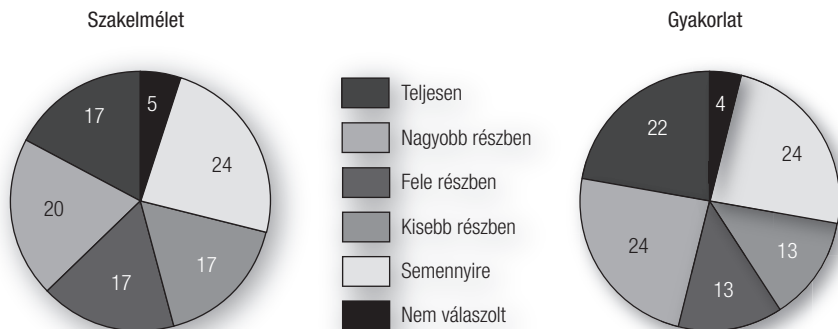

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A válaszadók 37 százaléka munkája során teljesen vagy nagyobb részben látja hasznát annak amit szakelméletből tanult az iskolában, 46 százalékuk pedig annak amit a gyakorlaton tanult.

Összességében a szakelmélet hasznosulása e megítélés szerint némileg a negatív, míg a gyakorlaté némileg a pozitív tartományba billent (1.28. ábra).

1.28. ábra. Munkájában mennyire veszi hasznát annak, amit az iskolában szakelméletből/gyakorlaton tanult?* (%) N = 735

* Ha jelenleg nem dolgozik, akkor a kérdések arra a munkahelyre vonatkoztak, ahol a leghosszabb ideig dolgozott.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

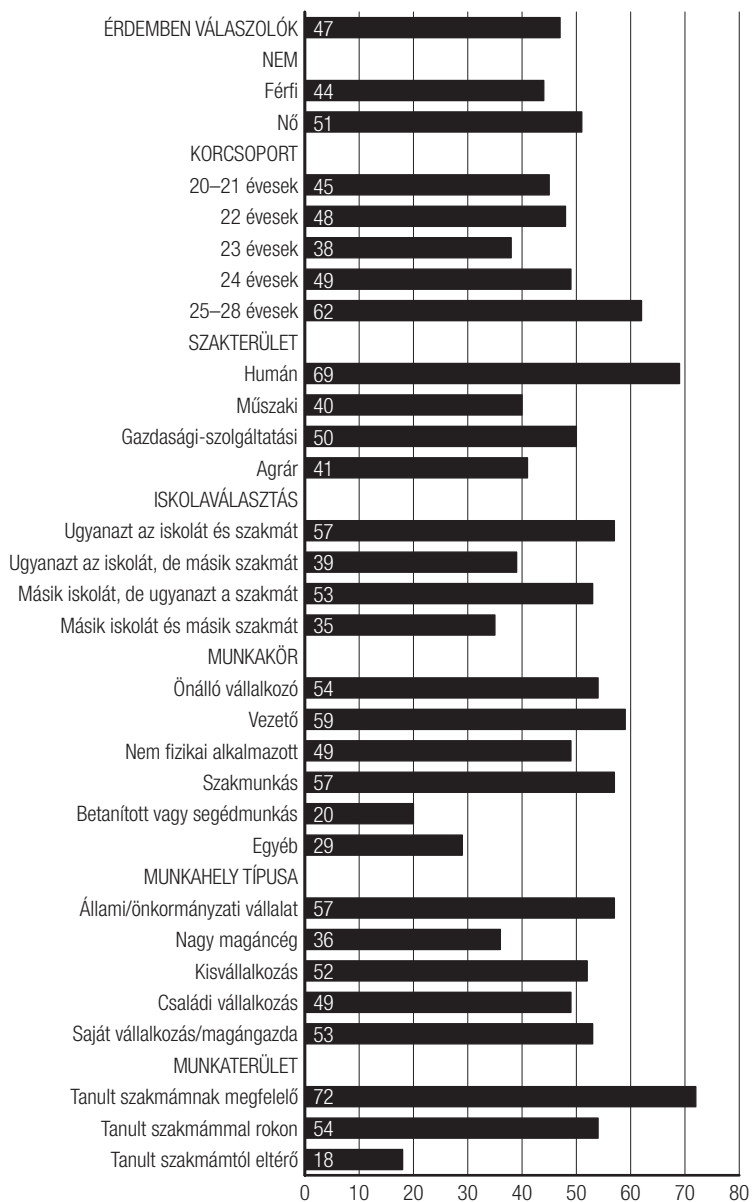
A nők valamivel nagyobb részben érzik hasznát a szakelméletből tanultaknak, mint a férfiak. Szakterületek szerint a humán szakmákat végzett válaszadók érzik hasznát leginkább a szakelméletből tanultaknak, míg legkevésbé a műszaki, illetve az agrár szakterületen végzettek. Minél közelebb van valaki munkája a tanult végzettségéhez, annál inkább érzi hasznosíthatónak a szakelméletből tanultakat (1.29. ábra).

Szakterületek szerint leginkább a humán szakmákat végzett válaszadók érzik hasznát a gyakorlaton tanultaknak, míg legkevésbé a műszaki, illetve az agrár szakterületen végzettek. Minél közelebb van valaki munkája a tanult végzettségéhez, annál inkább érzi azt, hogy hasznát veszi annak, amit gyakorlaton tanult az iskolában (1.30. ábra).

A munkahely egyes jellemzőinek értékelési átlagai különböznek az egyes háttérváltozók szerint. Néhány releváns összefüggést itt is kiemelnénk. Akik nem érettségizettek, azok valamivel elégedettebbek a keresetekkel, mint akiknek van érettségijük. (Ez természetesen nem azt jelenti, hogy többet is keresnek, a kérdéssel relatív elégedettséget mértünk.) Az önálló vállalkozók, illetve a vezetők az átlagnál jóval elégedettebbek a fizetésükkel, a betanított vagy segédmunkások viszont jóval elégedetlenebbek. Leginkább a szakmunkás pozícióban dolgozók gondolják azt, hogy szakképzettségüknek megfelelő munkakört töltenek be. Minél közelebb érzi valaki jelenlegi munkáját a tanult szakmájához, annál inkább elégedettebb jelenlegi munkakörülményeivel. Összességében munkakörülményeikkel leginkább elégedettnek a családi vállalkozásoknál illetve a kisvállalkozásoknál dolgozók bizonyultak (1.19. táblázat).

A válaszadók öt megadott szempont alapján értékelhették jelenlegi munkahelyüket. A fiatalok munkatársaikkal voltak leginkább elégedettek, míg az előmenetellel a legkevésbé (1.31. ábra).

1.29. ábra. Munkájában mennyire veszi hasznát annak, amit az iskolában *szakelméletből* tanult?*
0-tól 100-ig terjedő skálára vetítve (0: semennyire, 100: teljesen) átlagok N = 735

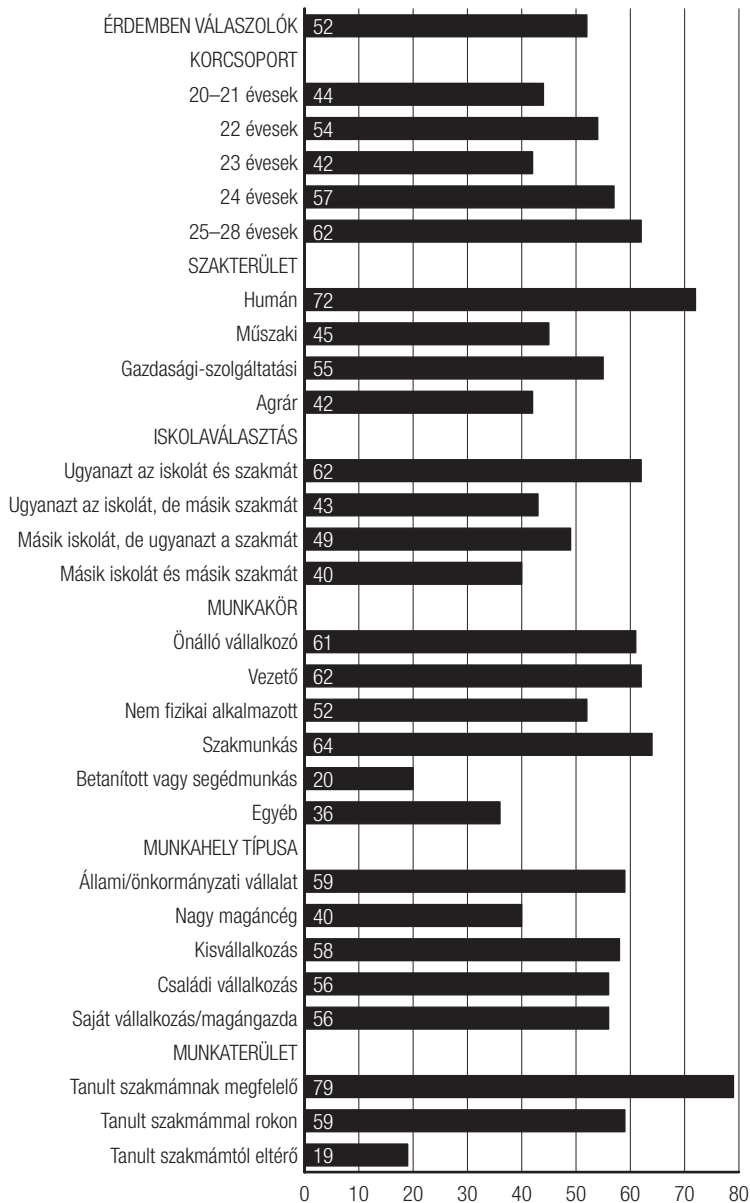

* Ha jelenleg nem dolgozik, akkor a kérdések arra a munkahelyre vonatkoztak, ahol a leghosszabb ideig dolgozott.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.30. ábra. Munkájában mennyire veszi hasznát annak, amit az iskolában *gyakorlaton* tanult?*

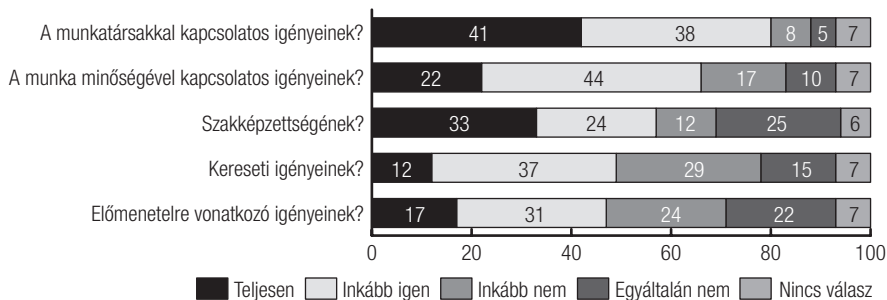
0-tól 100-ig terjedő skálára vetítve (0: semennyire, 100: teljesen) átlagok N = 735

* Ha jelenleg nem dolgozik, akkor a kérdések arra a munkahelyre vonatkoztak, ahol a leghosszabb ideig dolgozott.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.31. ábra. Jelenlegi (utolsó) munkahelye megfelel(t)-e... (%) N = 735

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

1.19. táblázat. Jelenlegi (utolsó) munkahelye megfelel(t)-e...? Válaszok megoszlása iskolai és munkahelyi jellemzők szerint, 0-tól 100-ig terjedő skálára vetítve (0: egyáltalán nem, 100: teljesen) átlagok N = 735

	Munkatársakkal	Munka minőségével	Keresettel	Előmenetellel	Szakképzettségének?
	kapcsolatos igényeinek?				
Szakterület					
Humán	70	–	–	–	74
Műszaki	79	–	–	–	53
Gazdasági-szolgáltatási	73	–	–	–	57
Agrár	76	–	–	–	46
Iskolázottság					
Érettségizett	73	–	48	–	–
Nem érettségizett	79	–	55	–	–
Munkakör					
Önálló vállalkozó	80	75	67	73	60
Vezető	86	74	66	67	63
Nem fizikai alkalmazott	75	67	51	53	56
Szaktanulmányos	78	64	52	51	73
Betanított vagy segédmunkás	65	40	35	24	15
Munkahely típusa					
Állami/Önkormányzati vállalat	76	66	46	55	62
Nagy magáncég	73	54	45	40	42
Kisvállalkozás	78	66	56	53	67
Családi vállalkozás	74	64	58	52	59
Saját vállalkozás	65	62	55	48	58
Munkaterület					
Tanult szakmámnak megfelelő	78	71	57	59	86
Tanult szakmával rokon	77	61	49	45	62
Tanult szakmától eltérő	70	51	43	38	20
Összesen	75	62	50	49	56

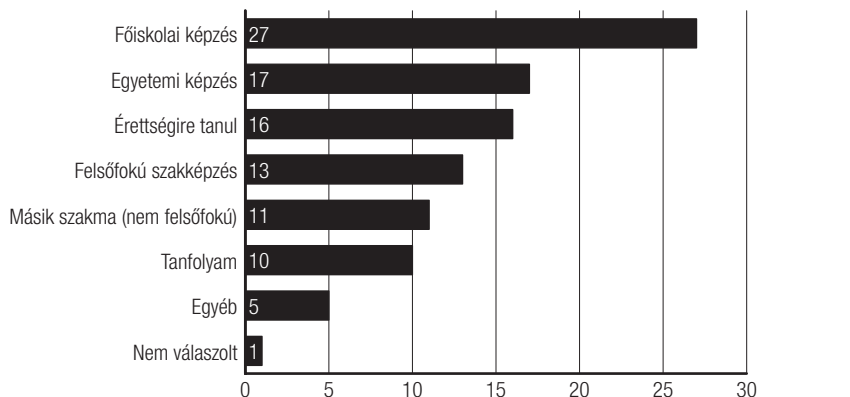
* A táblázatban csak az érdekesebb értékeket tüntettük fel.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

TOVÁBBTANULÁS

Jelenleg a megkérdezettek 43 százaléka tanul (17% munka mellett, 26% csak tanul). A tanulók 43 százaléka a felsőoktatásban (főiskolán vagy egyetemen) hallgató, ez az összes válaszadó 18 százalékának felel meg. Az összes megkérdezett nagyjából hét százaléka érettségire tanul, kicsit kevesebben járnak felsőfokú szakképzésre (1.32. ábra).

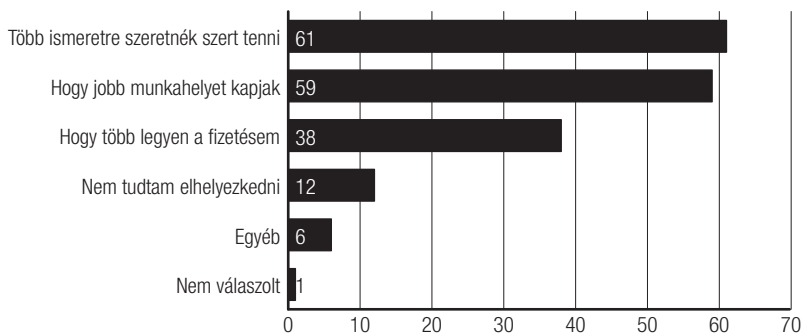
1.32. ábra. Ha jelenleg tanul, milyen képzésben vesz részt? (%) N = 411

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A tanulók 69 százaléka nappali tagozaton folytatja tanulmányait, 26 százaléka pedig estin, levelezőn vagy távoktatásban (5% nem válaszolt). A legtöbben azért döntöttek a továbbtanulás mellett, hogy több ismeretre tegyenek szert, illetve hogy jobb munkahelyük legyen, ennél kevesebben a magasabb fizetés miatt (1.33. ábra).

1.33. ábra. Ha jelenleg tanul, miért döntött a továbbtanulás mellett?* (%) N = 411

*Több választ is meg lehetett jelölni.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Bizonyos összefüggések fedezhetők fel a képzés jellege és a továbbtanulás motivációja között. Több ismeret megszerzése céljából leginkább felsőfokú képzésre jelentkeztek a fiatalok. Jobb munkahely érdekében leginkább érettségire tanulnak. A felsőoktatásban tanulók között találjuk a legnagyobb arányban azokat, akiket a magasabb fizetés reménye motivált. Végül, sikertelen elhelyezkedés miatt választottak a legmagasabb arányban a fiatalok új szakmát, vagy kezdtek el az érettségire tanulni (1.20. táblázat).

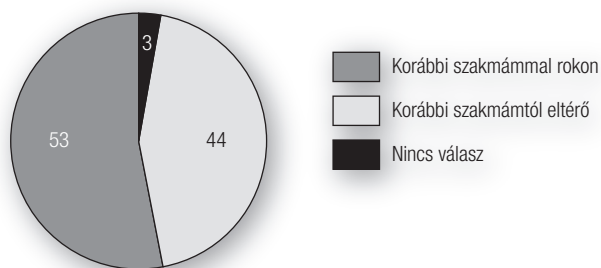
1.20. táblázat. Továbbtanulási motivációk a képzés jellegének függvényében (%) N = 301

Képzés jellege	Sikertelen elhelyezkedés	Több fizetés	Jobb munkahely	Több ismeret
Főiskolai képzés	4	50	66	64
Egyetemi képzés	6	49	58	79
Érettségire tanul	24	36	75	37
Felsőfokú szakképzés	13	24	69	78
Másik szakma (nem felsőfokú)	23	25	27	62
Tanfolyam	13	33	50	48

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

2010-ben az érintettek 53 százaléka vett részt a tanult szakmájával rokon képzésen, 44 százalékuk viszont mást tanult (1.34. ábra).

1.34. ábra. Milyen az a terület, ahol tanul? – Azok körében, akik jelenleg tanulnak (%) N = 301

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

2. FEJEZET

KÁLLAI GABRIELLA

ISKOLÁBÓL KIKERÜLVE – ELSŐ ÉVEK A MUNKAPIACON

Kutatásunk egyik célkitűzése volt, hogy kövessük a vizsgált évfolyamban végzett tanulók, azaz fiatal szakképzettek életútjának alakulását, szakmai karrierjének első éveit. A sokféle dimenzió közül elsősorban arra voltunk kíváncsiak, pályakezdésük hogyan alakult, miként sikerült belépniük a munkapiacra, az első három évben milyen tapasztalatokat szereztek, mennyire voltak sikeresek, és ez mennyiben befolyásolja jelenlegi elképzeléseiket a tanult szakmájukról.

Közös vonása a vizsgált fiataloknak, hogy mindannyian 2007-ben kapták kezükbe a szakképesítést. A vizsgált szakképzésbe kerülésük azonban eltérő volt: egy csoportjuk általános iskola után közvetlenül került szakképző helyre, mások előbb érettségi vizsgát szereztek gimnáziumban vagy szakközépiskolában, megint másoknak a 2007-ben szerzett bizonyítvány már nem az első szakma megszerzését jelentette. A munkapiacra kilépő fiatalok 7 százaléka több szakmával is rendelkezett az adatfelvétel időpontjában.

A szakképesítés megszerzése után döntést kellett hozniuk arról, hogy mihez kezdenek: továbbra is tanulnak, azaz már meglévő tudásukat bővítik ki akár szakképzés, akár egyéb további képzés területén, vagy munkába állnak: állást keresnek, vállalkozásba kezdenek.

Az iskolából a munkába való átmenet egyik fő jellegzetessége, hogy a váltás viszonylagossá vált (Róbert 2002). A fiatalok pályára lépési stratégiái között már nem válik élesen a tanulás és a munka világa. Nagyon markánsan jelenik meg a formális tanuláshoz való (vissza) térés lehetősége is – azaz egy szakma megszerzése után nem ritka, hogy újabb szakmát szereznek. Ennek egyik oka lehet praktikusan a munkaerő-piaci versenyképesség megteremtése, másrészt a munkapiacra való belépés késleltetése – ráadásul e kétféle stratégia nem is zárja ki egymást. A versenyképesség fokozásának stratégiája lehet a munka melletti tanulás, további szakma megszerzése (akár anyagi áldozatok vállalásával, a képzés költségeinek családi előteremtésével vagy a munkaügyi központok által szervezett programok segítségével).

Ugyanakkor nem mondható el, hogy mindenki kész a munkaerő-piaci körülményekhez való rugalmas alkalmazkodásra. Anyagi lehetőségek és egyéb ösztönzők híján például a földrajzi mobilitási hajlandóság alacsony, és a várakozó stratégia sem ritka: a fiatalok egy része befejezi a tanulást a szakmunkás-bizonyítvány megszerzésével, de mivel nem tudnak elhelyezkedni, több-kevesebb türelemmel munkát keresnek, próbálkoznak, várakoznak, leginkább úgy fogalmazhatnánk, sodródóvá válnak.

A FIATALOK MUNKAPIACI STÁTUSZA

Kutatásunkból kiderült, hogy a vizsgált fiatalok mintegy háromnegyed része rendelkezett már munkapiaci tapasztalatokkal, dolgozott már azóta, hogy 2007-ben megszerezte a szakmáját, azonban egynegyedüknek még soha nem volt munkája, munkaviszonya.

**2.1. táblázat. Fiatalok fő tevékenysége (munkapiaci státusza)
a szakmaszerzés után három évvel 2010-ben (%)**

Munkapiaci státusz	Fiatalok aránya (%)
Dolgozik (és nem tanul)	43
Tanul (és nem dolgozik)	26
Dolgozik is, tanul is	17
Se nem dolgozik, se nem tanul	14
Összesen	100

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az adatfelvétel időpontjában, azaz három évvel a bizonyítvány megszerzése után, a következő képet kaptuk aktuális fő tevékenységüket vizsgálva: a válaszadók többsége (60 százalék) dolgozott, munka mellett pedig több mint egyharmaduk tanult. Valamivel több mint a válaszadók egynegyede csak tanult, és 14 százalék azok aránya, akik nem mutattak aktivitást: nem is tanultak és nem is dolgoztak (2.1. táblázat). Ez utóbbi csoportba tartoznak, akik aktuálisan munkanélküliek, vagy családi okok (leggyakrabban gyereknevelés) miatt inaktívak.

Adatainkból kitűnik, hogy az életkor nagy mértékben befolyásolja a fiatalok tevékenységét: a fiatalabb korcsoportok nagyobb arányban tanultak (a 20–21 évesek 34 százaléká, a 25 évnél idősebbeknek mindössze 9 százaléká). Az életkor növekedésével pedig egyre nagyobb arányban álltak munkába: míg a 20–22 évesek mindössze 38 százaléká dolgozik, addig a 23 éveseknél ez az arány 44 százalék, a 25–28 évesek csoportjában már minden második volt gazdaságilag aktív. A nemenkénti összehasonlítás alapján pedig elmondható, hogy ellentétes stratégiák működnek: a férfiak inkább dolgoznak, míg a nők valamivel nagyobb arányban tanulnak, mint a férfiak. Az iskolai végzettség is befolyásolja a továbbtanulást: akik nem tettek érettségi vizsgát, azok nagyobb arányban inkább dolgoznak (53%), míg akiknek van érettségijük, nagyobb arányban tanulnak az átlagnál.

Az 2.1. táblázatból látható, hogy a fiatalok egy része (17%) munka mellett is tanul. Bár pontos számadataink nincsenek, interjúinkból kitűnik, hogy a párhuzamosan végzett tanuláshoz és munkavállaláshoz alapvetően kétféle stratégiája létezik. Vannak, akik fő tevékenységként tanulnak, és a tanulás, megélhetés költségeit melléktevékenységben végzett munka által teremti elő (nem ritkán atipikus munkavégzési formákkal, pl. hétfői fúsimunkával). A munka lehet a tanult szakma szerinti, de attól részben vagy teljesen eltérő is. Azok, akik a tanult szakmájukat használják „mellékes” jövedelem előteremtésére, általában könnyen, gyorsan tudnak a végzés

után elhelyezkedni, nem idegen tőlük a munka világa. A fiatalok másik része számára a munkavégzés a fő tevékenység. Ők személyes karrierjük építése érdekében folytatnak tanulmányokat, általában esti vagy levelező tagozaton. A „csak” szakiskolai végzettséggel rendelkezők általában az érettségi bizonyítvány megszerzését célozzák meg, de többeket a majdani önálló vállalkozóvá válás motivál – tipikus példa erre az üzletvezetői ismeretek elsajátítására irányuló igény.

A „munka melletti tanulás” stratégiája inkább az érettségizettek és az idősebb korosztályok sajátja, településtípust tekintve pedig a fővárosiak és a megyeszékhelyeken élők alkalmazzák. Úgy tűnik, a községekben élők ritkábban dolgoznak és tanulnak egyidejűleg, vélhetően azért, mert ez számukra a fizikai távolság miatt nehezebben megoldható, valamint több idő- és anyagi ráfordítást igényel.

ÁLLÁSKERESÉS

Az iskolából a munkába való átmenet a pályakezdők, így az általunk vizsgált szakmunkások számára is zökkenőkel teli folyamat, amely különböző álláskeresési gyakorlatokat, technikákat igényel. A munkába álló pályakezdők több csatornán át próbálkoznak belépni a munkaerőpiacra, illetve később állást változtatni, új munkahelyhez jutni. Jellemzően családtagjaiktól, ismerőseiktől, barátaiktól kérnek segítséget, emellett böngészik az álláshirdetéseket az újságokban és az interneten. Vannak, akik saját maguk adnak fel hirdetést újságban vagy interneten, a siker érdekében általában minden elérhető szálon próbálnak elindulni.

Az általunk megkérdezett legtöbb fiatal egyéni kapcsolati hálóján keresztül jutott a megkérdezés időpontjában betöltött munkahelyéhez, azaz barátok, ismerősök vagy a család segítségét is igénybe vette – ez a dolgozó fiatalok csaknem felét jelenti. A személyes kapcsolati háló azonban csak akkor tud az álláskeresés területén hatékonyan működni, ha a háló elég nagy és heterogén, azaz az ismeretségi kör meglehetősen széles. Ennek hatékony igénybevételéhez szükséges az is, hogy az álláskeresők tudatosan keressék ezeket a lehetőségeket, ne tétováz-zanak segítséget kérni. Ez a módszer a szakmunkás fiataloknál nagyobb arányban vezetett álláshoz (34,5%), mint az érettségivel rendelkezőknél (30,5%). A kapcsolati háló részét képezi az iskola és a gyakorlati hely is. Összességében nagyon alacsony azoknak a fiataloknak a száma és aránya, akik közvetlenül iskolájuk vagy tanáraik segítségével jutottak álláshoz. Gyakoribb az iskola közvetett szerepe: a fiatalok egy csoportja (valamivel több mint 10%-a), tipikusan a szakmunkás végzettségű fiatalok, korábbi gyakorlati helyükön találtak maguknak munkahelyet. Az iskola pedig tipikusan az érettségizett fiataloknak nyújtott inkább álláskeresési segítséget (bár itt sem jelentős, mindössze alig 4% az arányuk), míg a szakmunkások közül csak néhány főnek. Sokkal nagyobb a különbség abban az esetben, amikor a munkáltató kereste meg állásajánlattal a fiatalokat, ez a forma is a szakmunkásoknak kedvezett inkább: csaknem 15 százalékuk jutott így álláshoz, szemben az érettségizettek 7,5 százalékával.

A dolgozó fiatalok alig 20 százaléka került munkahelyére a munkakeresők világában klasszikusnak számító hirdetés útján. A megkérdezés időpontjában munkaviszonnal rendel-

kezők között, az ilyen úton álláshoz jutók aránya azonban az érettségivel nem rendelkező szakmunkásoknál alig haladta meg a 10%-ot. Közülük legtöbben a nyomtatott sajtót vették igénybe, de sokan sikeresek voltak az internetes keresésben:

„Jelentkeztem a hirdetésre, ács-állványozót kerestek. Bementem a céghez, személyesen találkoztunk, bementem, csináltam egy munkát, egy vizsgamunkát, megfelelek-e vagy sem, megfeleltem, fölvettek.” (ács)

Az interjúkból az is kiderült, hogy többen úgynevezett spontán kereséssel próbáltak munkát találni: rendszeres időközönként végigjárták azokat a munkahelyeket, amelyek képesítéssüknek megfelelők voltak, és megkérdezték, hogy fel tudnák-e venni őket. Mások önéletrajzokat küldtek különböző cégekhez, azonban mindkét módszer esetén keserűen tapasztalták, hogy sok esetben még visszajelzésre sem számíthatnak.

Interjúalanyaink közül többen beszámoltak arról, hogy regisztrált munkanélküliként a munkaügyi központokon keresztül is megpróbálták álláshoz jutni, azonban ez bizonyult a legkevésbé sikeres csatornának, mivel az itt közvetített állások általában már beteltek mire a fiataloknak kiközvetítették őket, csak néhányuk kapott ily módon munkát. Többen arról számoltak be, hogy a központok csupán adminisztrációs kötelezettségeiket teljesítették: rendszeres időközönként igazoltak, pecsételtek, az ügyintézés mindössze néhány percig tartott. Állásajánlatokat, állás-keresési ismereteket nyújtó tréningeket, vagy átképzési lehetőségeket sem ajánlottak nekik.

Az alábbi néhány interjúrészlet jól tükrözi a különféle stratégiákat és lehetőségeket:

„Hát, volt egy olyan intenzív negyed év, amikor éjjel-nappal a profession.hu oldalon lógtam, meg erre-arra, de nem. Meg telefonálgattam. Még egy hónapig kapok munkanélkülit, ami nagyjából az autó hiteleire futja. Csak februárban 37 helyre küldtem el az önéletrajzom meg a motivációs leveletem, és egy helyről hívtak fel.” (gépész)

„Már voltak itt ismerőseim is, meg már besegítettem ide iskola mellett is, teljesen feketén, hogy csorogjon azért valami. Aztán iskola után ide fel is vettek, mert nagyjából tudták mennyit tudok. Pont munkaerőre volt szükségük, és kérdezték, volna-e kedvem hozzá. És azóta itt dolgozom, mikor végeztem, egy hét múlva itt kezdtem.” (műszerész)

„Hát, még ott maradtam gyakorlati helyemen, de ott nem voltam bejelentve, de egy darabig ott voltam, aztán úgy egy-két hónapra rá kezdtem el úgy, hogy be voltam jelentve, és dolgoztam. Elmentem egy másik helyre. Igazából nem kellett keresnem, adódott. Úgyhogy igazából egy ismerős kérdezte, hogy lenne itt egy virágbolt, és nem-e szeretnék jönni. És akkor elmentem, megnéztem, megnéztük egymást, volt egy ilyen elbeszélgetés, és akkor elmondta, hogy mik a lehetőségek és akkor jó. ... Hát igazából, hallottam a faluban, mert a barátom odavalósi volt, meg az osztályfőnök is ott lakik, és ő is azt mondta, hogy egy próbát megér, és így megpróbáltam, meg ismerősök is mondták, mert így gondolkodtam rajta, hogy próbáld meg, egy próbát megér, és akkor elkértem a telefonszámát, megkérdeztem, találkoztunk, és sikerült.” (virágkötő-kertész)

„Hát küldözgettem életrajzokat is, akkor meg átmentem [a közeli városba], és ahova úgy gondoltam, hogy esetleg felvennének, oda bementem, érdeklődtem, adtam le önélet-

rajtot. Siófokon voltam a Tescóban is, megnéztük a hirdetéseket is, hogy ha bármi olyan volt, amit én is el tudnám végezni, akkor azt felhívtuk, akkor az interneten, még a mai napig be vagyok jelentkezve egy ilyen állásfigyelő oldalra, úgyhogy rengeteg sok helyen nézegettünk mi állásokat, és szerintem mi 95%-ban mindent meg is tettünk azért, hogy valami legyen, de egyszerűen semmi.” (eladó)

Összességében elmondható, hogy az álláskeresési formák közül az érettségizettek és az érettségivel nem rendelkezők hasonló módszereket vesznek igénybe, de az ismeretség, a személyes kapcsolatok és a gyakorlőhely inkább a szakmunkásoknak kedveznek, míg az érettségizettek számára a hirdetésekre pályázás is sikeres stratégia.

MUNKANÉLKÜLISÉG

A hosszabb-rövidebb ideig tartó munkanélküliség a válaszolók valamivel több mint egyharmadát érintette, ami a szakmaszerzés óta dolgozók csaknem felét tette ki. A munkanélküliséget meghatározó tényezők között elsősorban a lakóhelyi, a nemenkénti, a képzettségbeli és a családi körülményeket szokták felsorolni, kutatásunk is ezt tükrözi.

Az érettségivel nem rendelkező fiatalok 59%-a volt már munkanélküli, míg az érettségizetteknél ez az arány mindössze 40%-ot tesz ki. A megkérdezett fiatalok lakóhelyének típusa és regionális elhelyezkedése erősen meghatározta, hogy ki lett munkanélküli. Különösen magas a munkanélküli tapasztalatokat szerzett fiatalok aránya az észak-magyarországi, észak-alföldi és dél-dunántúli régióban, ahol a munkanélküliség legerősebben a csupán szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezőket sújtja (2.2. táblázat).

2.2. táblázat. Munkanélküliségi arányok régióként 2007–2010 (%)

Jelenlegi lakóhely régiója	Érettségizett munkanélküli (%)	Érettségi nélküli munkanélküli (%)
Közép-Magyarország	30,0	37,1
Észak-Magyarország	36,0	72,2
Észak-Alföld	52,2	72,9
Dél-Alföld	41,3	47,7
Közép-Dunántúl	50,0	54,5
Nyugat-Dunántúl	22,7	43,5
Dél-Dunántúl	50,0	84,4

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Településtípust tekintve a községekben és kisvárosokban lakó szakmunkásokat sújtotta elsősorban a munkanélküliség, míg a fővárosban élő érettségizettek voltak legkevésbé kiszolgáltatottak (2.3. táblázat).

2.3. táblázat. Munkanélküliségi arányok településtípusonként (%)

Jelenlegi lakóhely településtípusa	Érettségizett munkanélküli (%)	Érettségi nélküli munkanélküli (%)
Főváros	25,7	42,6
Megyeszékhely	40,4	57,7
Nagyváros	43,3	49,1
Kisváros	39,4	62,9
Község	39,0	64,1

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A regisztrált munkanélküliként eltöltött legrövidebb időszak a válaszadók jelzései szerint két hét volt, míg a leghosszabb időszak egészen a megkérdezés időpontjáig tartott, azaz néhányan három év alatt sem jutottak álláshoz.

Három év alatt a munkához jutók is többször lehetnek munkanélküliek, sajnos arról nincsenek adataink, hogy ez milyen rendszerességgel fordult elő, és milyen hosszú ideig tartott. Annyi azonban az interjúkból világosan kirajzolódott, hogy egyes szakmákban – főleg a mezőgazdaságban és az építőiparban – a munkanélküliség ciklikusan jelentkezik: mivel a téli hónapokban nincs munka, a munkáltató pedig nem vállalja a leállás időszakára a munkabér és járulékok költségeinek kifizetését, a munkavállalóknak így nem marad más választásuk, mint hogy munkanélkülinek jelentkezzenek be egy rövid időszakra.

Részletesebben megvizsgáltuk, hogy összesen mennyi ideig voltak regisztrált munkanélküliek azok a fiatalok, akik egy évet vagy annál kevesebbet töltöttek munkanélküliként. Válaszaikból kiderült, hogy átlagosan 5,2 hónapot töltöttek munkanélküliként három év alatt. A legkevesebb munkanélküliként eltöltött időt Közép-Magyarországon és a közép-dunántúli régióban, míg a legtöbbet Magyarország északi és keleti régióiban, illetve a Dél-Dunántúlon találjuk (2.4. táblázat).

2.4. táblázat. Munkanélküliként töltött hónapok átlagos száma a 2010-es lakóhely régiója szerint* (hónap, fő)

Jelenlegi lakóhely	Hónapok átlaga	Végzettek száma
Közép-Magyarország	4,6	56
Észak-Magyarország	6,1	51
Észak-Alföld	5,9	59
Dél-Alföld	4,9	52
Közép-Dunántúl	4,0	40
Nyugat-Dunántúl	4,9	29
Dél-Dunántúl	5,5	42
Átlag	5,2	329

* Azok körében, akik a 2007–2010 közötti időszakban max. egy évig voltak munka nélkül.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A válaszadók 6 százaléka számolt be 12 hónapnál hosszabb munkanélküli létről (számításunk szerint ez hosszabb idő, mint a már jelzett szektorokban jellemzően megjelenő szezonális munkanélküliség), amit azért tekinthetünk különösen aggasztónak, mert a munkaerő-piaci felmérésekből kitűnik, a tartós munkanélküli állapot egyre kevésbé ad esélyt az elhelyezkedésre.

Ennél is szembetűnőbb, hogy az összes megkérdezett közül 44 fő, azaz 4,4% azok aránya, akik három év alatt sem tudtak elhelyezkedni. Közöttük a férfiak valamivel felülreprezentáltak, mint a nők (23:21). Alig felük lakik községekben, azonban valamivel több mint 60%-uk a munkanélküliség által leginkább sújtott három régióban él. Azért is figyelemre méltó ez az adat, mert ezen fiatalok mindössze 30%-a (13 fő) nem rendelkezett érettségi vizsgával. Az érettségit szerzettek csoportjában pedig vannak olyanok is, akik általános iskola után először szakiskolában folytatták tanulmányaikat, és csak később jutottak el az érettségéhez (6 fő). 38%-uk számára a munkanélküliségből való menekülést a tanulás jelentette, itt az érettségivel nem rendelkezők számítanak aktívabbnak, míg az érettségizettek többsége (63%) éppen nem tanult.

Munkanélküliségről leginkább a fiatalabbak (20–22 évesek) számoltak be. Iskolai végzettséget vizsgálva azok vannak nehezebb, kiszolgáltatottabb helyzetben, akik csak szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkeznek, azaz nincs érettségi bizonyítványuk. Az átlagnál szintén gyakrabban váltak munkanélkülivé azok, akik iskola vagy szakmaválasztásukat utólag nem tartják megfelelőnek (azaz ma már másik iskolát vagy szakmát választanának), illetve akik valamilyen agrár vagy gazdasági-szolgáltatási szakterületen tanultak.

Akik rövidebb (átlagosan három hónappal kevesebb) ideig voltak munkanélküliek, kedvezőbben ítélték meg szakma- és pályaválasztásukat, mint azok, akiknek hosszabb idő kellett az elhelyezkedéshez.

Érdemes megjegyezni ugyanakkor, hogy bár a szakközépiskolát végzettek közül kevesebben lettek munkanélküliek, ők átlagosan hosszabb időt (valamivel több mint egy hónappal többet) töltöttek el munkanélküliként, mint a szakiskolát végzettek. Ez összefügghet azzal a tényvel is, hogy az érettségi nélküli szakmunkások kénytelenek végzettségüknek nem megfelelő, alacsonyabb presztízsű munkákat elfogadni, így ők gyakrabban helyezkednek el betanított vagy segédmunkásként, míg az érettségizett szakmunkások igyekeznek inkább végzettségüknek megfelelő állásokat megpályázni.

Családi háttér tekintetében az édesapák gazdasági aktivitását és iskolai végzettségét vizsgáltuk. A munkanélküli édesapák gyermekei nagyobb valószínűséggel voltak gazdaságilag inaktívak, mint a dolgozó vagy már nyugdíjas, rokkantnyugdíjas édesapák gyermekei, ugyanakkor a többiekhez képest kisebb arányban tanultak közülük (2.5. táblázat).

Az édesapák iskolai végzettségét vizsgálva, feltűnő, hogy legnagyobb arányban az érettségivel vagy diplomával rendelkező édesapák gyermekei tanulnak akár munka mellett is, míg a legkevésbé aktívak a továbbtanulásban az alacsony iskolai végzettségű (8 általánossal vagy annál kevesebbel rendelkező) édesapák gyermekei.

2.5. táblázat. A megkérdezettek munkapiaci státusza az édesapa gazdasági aktivitása szerint (%)

A válaszadó	Édesapa				Összesen
	Dolgozik	Munkanélküli	Nyugdíjas, rokkant-nyugdíjas	Elhunyt/Nem ismert	
Dolgozik	46	44	49	50	46
Dolgozik és tanul	18	20	18	12	17
Tanul	23	14	19	26	22
Se nem tanul, se nem dolgozik	13	22	14	11	13
Összesen	100	100	100	100	100

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

2.6. táblázat. A megkérdezettek munkapiaci státusza az édesapa legmagasabb iskolai végzettsége szerint (%)

A válaszadó	Édesapa végzettsége				Összesen
	8 általános vagy kevesebb	Szakk munkás	Érettségi	Felsőfokú	
Dolgozik	43	51	46	29	46
Dolgozik és tanul	5	16	18	34	17
Tanul	14	19	29	31	22
Se nem tanul, se nem dolgozik	38	14	8	6	13
Összesen	100	100	100	100	100

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az alacsony iskolai végzettségű és munkanélküli édesapák gyermekei nagyobb eséllyel lettek munkanélküliek, különösen akkor, ha nem változtattak lakóhelyet, azaz ugyanabban a térségben, településen éltek, mint szüleik. További kockázatonövelő tényezőként az általános iskolai tanulmányok kudarca, a továbbtanuláshoz pedig a pályaválasztás és iskolaválasztás kudarca figyelhető meg.

Az alábbi néhány interjúrészlet munkanélküli fiatalok életébe nyújt betekintést:

„Először voltam pályakezdőn, és négy hónapja vagyok itt segélyen a hivatalnál. A munkanélkülin ajánlották, hogy nem kaptam a munkanélküli fizetést, meg semmi, és ők ajánlották, hogy legyek segélyen, és akkor hívnak egy idő után. Itt söprögetnek az utcán nagyobb része az embereknek. Behívhatnak bölcsődébe, meg óvodába dolgozni, állítólag egy év után. Hát nem tudom. Már nagyon várom, hogy legyen valami. Mindegy lenne. Ugyanaz óvodába, vagy bölcsődébe, gyerekekkel foglalkozni. Csak lenne valami. De hát ilyen utcaseprő az nem lennék. De állítólag érettségivel nem is lehet. Meg kapálnak, egész nap itt ülnek a fa alatt. Hát, muszáj lenne,... de elvállalni elvállalnám. Nem lenne vele probléma, ha három hónapig kellene csinálni. Már nem érdekel a tanu-

lás, nem tudom, hogy miért. Nem. Egy hónapban mindig átmegyek kétszer-háromszor megkérdezni, de sosincs.... Beülök az autóba és átmegyek, csak jobb, mintha rájuk telefonálok. Itt meg két bolt van, de itt is annyi ember van, akit lehet foglalkoztatni. Itt nincs semmi. Otthon vagyok. Semmi mást nem szoktam csinálni. Főzni, takarítani, tévézni. Tényleg mást nem.” (eladó)

„Nyolc általánossal rendelkezik mind a kettő [szülő]. Hát igen. Most anyukám is bent van közmunkán. Apukám igazából álláskeresőin volt. Már ájtott szociálisra. Mert van egy ilyen hátránya ennek a közmunkának, hogy ha a 200 napot eléred, hogy annyit dolgoztál, akkor áttesznek álláskeresőire, és mennyi pénzt is? Kevesebb, mint a közmunkán. És nem is abban az időpontban, amikor kéne kapnod. Most én is ebben a cipőben leszek hamarosan, és akkor nagyon rossz lesz, ha ketten leszünk a családban így.” (élelmiszer-analitikus)

MUNKAVÁLLALÁS

A pályakezdés egyik jellegzetes nehézsége, ahogyan interjúalanyaink tapasztalták, hogy a munkaerőpiac már kész, tapasztalt, gyakorlattal rendelkező munkaerőt keres, nem szívesen fordít időt, fáradságot a betanításra, gyakorlatszerzésre, így a frissen végzett munkaerő nehezen tud érvényesülni, nem ritka, hogy a szakmai kapcsolatokkal még nem rendelkező fiatalok első munkahelye nem képesítésüknek megfelelő, és nem is kapcsolódik tanult szakmájukhoz. Mint a beszámolókból kiderül, innen később vezethet vissza út a tanult szakmához, de lehetőség nyílnhat újabb szakma tanulására is. A szakmák piacképességét alapvetően a keresleti oldal határozza meg, amely nagyfokú regionális és helyi szintű eltéréseket is mutat.

A megkérdezetteknek átlagosan három hónap (2,9 hónap) alatt sikerült legutolsó munkahelyüket megtalálni. A regionális különbségek és a lakóhely típusa is meghatározza az elhelyezkedési esélyeket. A különbségek meglehetősen nagyok: Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon csaknem kétszer annyi idő alatt sikerült válaszolóinknak álláshoz jutniuk, mint a közép-dunántúliaknak. A főváros és a nagyvárosok lakói gyorsabban jutottak munkalehetőséghez, mint a kisvárosokban és községekben élők.

A férfiak valamivel gyorsabban kaptak munkát, mint a nők. Hamarabb jutottak munkához a tanulószereződéssel, azaz külső gyakorlóhelyen is tanult fiatalok: feltételezhető, hogy a különféle cégeknél eltöltött idő egyik fontos járulékos hozadéka a munkapiacra való tapasztalatszerzés, a tárgyalási technikák megtanulása, valamint a kedvező munkafeltételek felismerése.

A fiatalok élettörténetét követve az interjúkból kiderült, hogy a legnehezebb az első munkahely megszerzése. Az interjúk alapján megkockáztatható az a kijelentés, hogy a pályakezdők az első munkahely tekintetében nem tűnnek válogatósnak. Általában az első adódó helyen elkezdenek dolgozni, még akkor is, ha az ottani munka képzettségüknek nem megfelelő, nem igényel különösebb szaktudást, szakértelmet, azaz betanított munkásként is szívesen munkába állnak. Minél hosszabb ideig van valaki állás nélkül, annál inkább hajlandó arra, hogy bármilyen munkát

elfogadjon (pl. érettségivel takarítást). Viszont a munkával töltött évek, a szakmai tapasztalatok gyarapodása könnyebb elhelyezkedést biztosít. Ezt bizonyítja, hogy leggyorsabban, átlagosan két hónap alatt, a 25 év feletti fiatalok tudtak elhelyezkedni.

A dolgozó fiatalok több mint fele legalább két munkahelyet kipróbált már az iskola befejezése óta eltelt három év alatt. Ez egyben azt jelenti, hogy a dolgozók majdnem fele viszont nem váltott munkahelyet, azonos helyen dolgozik. Bár nincsenek jelentős különbségek, mégis úgy tűnik, hogy az átlagnál több munkahelyen fordultak meg azok a fiatalok, akik szakiskolában végeztek (azaz nem szereztek érettségit), az interjúk alapján ők inkább kényszerűségből váltottak munkahelyet. Az átlagnál gyakrabban váltanak munkahelyet azok is, akik magasan urbanizált városban (pl. főváros, megyeszékhely) élnek, vélhetően azért, mert itt több a munkalehetőség, több munkahely közül válogathatnak. A munkahely-váltogatás pedig az életkort vizsgálva leginkább a fiatalabb, a munkapiacon még kevés időt eltöltött munkavállalók sajátossága.

2.7. táblázat. A megkérdezettek megoszlása a 2007–2010 között betöltött munkahelyek száma szerint (% , N)

Munkahelyek száma	Válaszolók aránya (%)	N
1	48,0	353
2	28,6	210
3	14,2	105
4	5,7	42
5 vagy több	3,4	25
Összesen	100,0	737

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az interjúk alapján megállapíthatjuk, hogy a többszöri munkahely-változtatás azzal a hozadékkal is jár, hogy a fiatal szakmunkások sokféle munkát kipróbálnak, sokféle tapasztalatot szereznek, eredeti szakmájuktól távol eső, új ismeretekre tesznek szert, és több munkahelyet is megismernek.

MUNKAKÖRÜLMÉNYEK

A munkahelyük többségét a nagy magáncégek adták (35%) az érettségivel rendelkezőknek és nem rendelkezőknek egyaránt. A szakmunkás fiatalokat foglalkoztató másik nagy szegmens a kis- és középvállalkozások köre, valamint a saját vállalkozás, míg az érettségivel rendelkezők inkább az állami vagy önkormányzati intézményekben vagy a kisvállalkozásoknál találtak állást, saját vállalkozásba kisebb arányban kezdtek.

A megkérdezettek által betöltött munkaköröket jelentősen meghatározza az érettségi bizonyítvány léte vagy hiánya, és a nemek között is jelentős különbségek mutatkoznak. Az érettségizett nők leginkább nem fizikai alkalmazottként (48%), míg a férfiak szakmunkásként

(41%) helyezkedtek el, az érettségivel nem rendelkezők közül a férfiak 56%-a, míg a nők 49%-a dolgozik szakmunkásként, és 30–34%-ban a betanított munkás állásokat töltötték be. Vezetővé pedig a vizsgált fiatalok közül leginkább az érettségizett férfiak váltak (9%), míg önálló vállalkozóvá inkább a nők (5,6%).

2.8. táblázat. Mi (volt) a munkahelyének típusa?* – Azok körében, akik 2007 és 2010 között dolgoztak

	Érettségizett	Szakmunkás
Állami vagy Önkormányzati intézmény/vállalat	26,0	16,6
Nagy magáncég	34,8	34,4
Kisvállalkozás (50 főnél kevesebb)	26,0	30,8
Családi vállalkozás	6,5	7,3
Saját vállalkozás/magángazda	6,7	10,1
Egyéb	0,0	0,8

* Ha jelenleg nem dolgozik, akkor a kérdések arra a munkahelyre vonatkoztak, ahol a leghosszabb ideig dolgozott.
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

2.9. táblázat. Ha dolgozik/dolgozott, mi a munkaköre?* – Azok körében, akik 2007 óta dolgoztak

	Érettségizett (%)	Szakmunkás (%)
Önálló vállalkozó	4,7	3,7
Vezető	5,7	3,3
Nem fizikai alkalmazott	40,0	6,2
Szakmunkás	33,1	54,1
Betanított vagy segédmunkás	14,4	31,4
Egyéb	2,0	1,2

* Ha jelenleg nem dolgozik, akkor a kérdések arra a munkahelyre vonatkoztak, ahol a leghosszabb ideig dolgozott.
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A dolgozó válaszadók körében a leggyakoribb munkavégzési mód az alkalmazotti jogviszony, az iskolapad elhagyása után három esztendővel mindössze négy-öt százalékuk kezdett önálló vállalkozásba. Ennek oka az interjúk alapján egyrészt az önálló életkezdéshez és vállalkozáshoz szükséges anyagi fedezet hiánya, azaz a tőkeszegénység (a fiatalok saját erőből nem tudják előteremteni a vállalkozás indításához szükséges anyagiakat), másrészt a megfelelő szintű szakmai tudás, gyakorlat hiánya. Néhányan a család már meglévő ingóságait vagy ingatlanjait használják fel: a vállalkozóvá vált férfiak közül a legtöbben a mezőgazdaság területén dolgoznak, interjúink szerint ők a családi földeken folytatják a család által már megkezdett munkát, vagy itt kezdenek hozzá valamilyen új, kiegészítő jellegű tevékenységhez. A női vállalkozók pedig elsősorban human és gazdasági-szolgáltatási szakterületeken tevékenykedtek.

2.10. táblázat. A megkérdezettek munkaköre ágazatok szerint (%)

Munkakör	Humán	Műszaki	Gazdasági- szolgáltatási	Agrár	Összesen
Önálló vállalkozó	10	2	3	9	5
Vezető	2	6	5	5	5
Nem fizikai alkalmazott	34	26	34	13	28
Szakt munkás	43	41	40	33	40
Betanított vagy segéd munkás	8	23	14	37	19
Egyéb	2	1	2	3	1
Összesen	100	100	100	100	100

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Hasonlóképpen alacsony a vezetői munkakörben dolgozók aránya (5%). Leggyakrabban szakmunkásként (40%) vagy nem fizikai alkalmazottként (28%) dolgoztak, csaknem egyötödük azonban nem tudott szakmunkásként elhelyezkedni, ők betanított vagy segéd munkásként találtak maguknak állást (19%). A betanított vagy segéd munkások leginkább a fiatal, érettségi nélküli önk közül kerülnek ki.

Minden szektorban 10% feletti a segéd- és betanított munkát végzők aránya. Legnagyobb arányban a mezőgazdasági végzettségűek között találtunk ilyen foglalkoztatottakat (37% dolgozott segéd munkásként), ők főként a községekben lakók köréből kerülnek ki.

Az életkor növekedésével a betanított- és segéd munkások aránya a szakmunkások esetén is némiképp csökkent, az interjúk alapján úgy tűnik, ez a munkavállalási forma az esetek egy részében csupán belépő a munkapiacra, és ideiglenesnek tekinthető, de feltételezhető, hogy ez csak bizonyos – különösen a nehéz fizikai munkának számító – szakmák esetén igaz.

2.11. táblázat. A megkérdezettek munkaköre az édesapa legmagasabb iskolai végzettsége szerint (%)

A válaszadó	Érettségizett					Nem érettségizett				
	Édesapa végzettsége									
	Max. 8 általános	Szak- munkás	Érettségi	Felső- fokú	Össze- sen	Max. 8 általános	Szak- munkás	Érettségi	Felső- fokú	Össze- sen
Önálló vállalkozó	0	4	8	7	5	5	2	0	25	4
Vezető	7	8	4	0	6	0	3	6	0	3
Nem fizikai alkalmazott	35	38	33	50	39	10	8	8	0	6
Szakt munkás	35	35	37	28	34	46	50	80	63	54
Betanított vagy segéd munkás	22	13	16	11	14	39	35	5	12	31
Egyéb	0	0	2	4	2	0	2	0	0	1
Összesen	100% N = 49	100% N = 248	100% N = 159	100% N = 28	100% N = 484	100% N = 49	100% N = 145	100% N = 34	100% N = 8	100% N = 236

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A család hatását is vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az édesapa iskolai végzettsége is igen nagy mértékben befolyásolja a szakképzett fiatal munkahelyi elhelyezkedését. Minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik az édesapa, annál kevésbé valószínű, hogy a gyermek betanított vagy segédmunkás állást elfogad, nagyobb valószínűséggel lesz nem fizikai alkalmazott vagy szakmunkás (2.11. táblázat).

Az összes dolgozó fiatal csupán 40%-a válaszolta, hogy tanult szakmájában dolgozik, és majdnem ugyanennyien voltak azok is, akik teljesen más feladatokat végeztek, mint amiről a bizonyítványuk szól, míg 18 százalékuk munkája mutatott hasonlóságot a tanult szakmához. Legkönnyebben a humán végzettségűek (elsősorban az egészségügyben dolgozók) tudtak képesítésüknek megfelelően elhelyezkedni (bár a nem érettségizettek között a pályaelhagyók aránya igen magas), míg legkisebb arányban az agrár végzettségűek, az itt végzetek több mint fele nem a szektorban helyezkedett el.

2.12. táblázat. A munkahelyen végzett munka és a tanult szakma kapcsolata a szakma ágazati besorolása szerint (%)

	Érettségizett (%)	Nem érettségizett (%)
Humán		
Tanult szakmának megfelelő	69,5	62,5
Tanult szakmával rokon	17,1	0
Tanult szakmától eltérő	13,4	37,5
Műszaki		
Tanult szakmának megfelelő	34,6	36,9
Tanult szakmával rokon	22,3	14,6
Tanult szakmától eltérő	43,0	48,5
Gazdasági-szolgáltatási		
Tanult szakmának megfelelő	40,7	51,9
Tanult szakmával rokon	21,1	19,8
Tanult szakmától eltérő	38,2	28,4
Agrár		
Tanult szakmának megfelelő	33,3	28,6
Tanult szakmával rokon	12,5	12,2
Tanult szakmától eltérő	54,2	59,2

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A megkérdezettek bizakodók a közeli jövőjükkel kapcsolatban: háromnegyed részük úgy gondolja, hogy egy év múlva is jelenlegi munkahelyén fog majd dolgozni, a többiek inkább bizonytalanok érzik magukat és a munkahelyüket. Leginkább a betanított vagy segédmunkásként dolgozók voltak bizonytalanok, és azok, akik nem a tanult szakmájukban tudtak elhelyezkedni. A bizonytalanság valószínűleg kifejezi egyfelől a saját karrier-elképzelésüktől való eltérést (azért

dolgoznak adott munkahelyen, mert csak ez a lehetőség adódott), másfelől kiszolgáltatott helyzetüket (segédmunkásként a létszámleépítésnél számolniuk kell az elbocsátással), illetve a munkahely létének bizonytalanságát is.

Az álláskereső és munkavégzés során, különösen az első munkahely esetén, a fiatalok nehezen tudják érvényesíteni az érdekeiket. Ennek oka, hogy gyenge alkupozícióval rendelkeznek, általában arra törekszenek, hogy minél előbb elhelyezkedjenek, ezért elfogadják az első adódó munkalehetőséget akkor is, ha az nem egyezik a tanult szakmájukkal. Az egyén számára ilyen előnytelen munkafeltétel lehet a határozott időre szóló szerződés, az alkalmi munkásként való foglalkoztatás, a bérezés tekintetében a minimálbér és a többlettuttatások adó- és járulékmentes kifizetése – interjúinkból úgy tűnik, ezek, a fiatalok számára leginkább kényszerből elfogadott játékszabályok, és igen jól érzékelik hátrányaikat. Ebből is következik, hogy az életkor előrehaladtával és a munkatapasztalatok gazdagodásával növekszik az igény a munkahely-változtatásra. Egyre inkább olyan munkahelyet keresnek, amely megfelel szakmai érdeklődésüknek, ahol a munkakörülmények is megfelelők (határozatlan idejű munkaszerződés, megfelelő bérezés), de fontos szempont az is, hogy az adott munkahelyen milyen a kialakult munkakultúra. Az érettségizetteknél pedig csökken azok aránya, akik panaszkodnak munkahelyükre, és állást szeretnének változtatni.

A legnagyobb problémát a fiatalok számára elsősorban az alacsony bérezés jelenti, de fontos probléma még a munkahely bizonytalansága, az, hogy a munka nem felel meg a megkérdezettek szakképzettségének vagy érdeklődésének.

A kérdőívben megkérdeztük, hogy a képzés során a gyakorlaton elsajátított ismereteket a fiatalok tudják-e munkájuk során hasznosítani. 46 százalékuk munkája során teljesen vagy nagyobb részben hasznát veszi annak, amit a gyakorlaton tanult (a szakelméletnél ugyanez az arány mindössze 37%). Természetesen az iskolában tanultakról elsősorban azok vélekedtek kedvezően, akik szakmájukban vagy azzal rokon területen dolgoznak. Szakmacsoport szerint elsősorban a humán szakterületen végzettek és itt dolgozók érzik szakmai képzésüket és gyakorlatukat hasznosnak, azok, akik leginkább tudnak tanult szakmájukban elhelyezkedni, míg az agrár szakterületen végzettek, ahol a legmagasabb a pályaelhagyók aránya, a legkevésbé (ők ebből következően a gyakorlati képzésen tanultakat sem tartják különösen hasznosnak).

A pályakezdők sok esetben igen kiszolgáltatottak a munkáltatóknak: tipikusnak tűnik a minimálbér, esetleg a még azt sem elérő bér, amit gyakran adózatlan jövedelemmel egészítenek ki. Alkalmi munkavállalóként, napi bejelentéssel is többen dolgoztak. Ebből a szempontból a leginkább kiszolgáltatottak a mezőgazdasági és építőipari területen dolgozók. Ahogy arra már utaltunk, sok esetben télen megszűnik a jogviszonyuk, néhány hónapot munkanélküliként töltenek el, majd tavasszal ismét munkába állnak, szerencsés esetben ugyanott. Ezt illusztrálja az alábbi néhány interjúrészlet:

„Április elején már el tudtam helyezkedni egy könyvelőirodában mint adminisztrátor. Ott dolgoztam körülbelül egy olyan három-négy hónapot, mert hát hogy mondjam, nem voltam túl jól megfizetve, minimálbért sem kerestem meg, hát meg azt hozzá kell fűzni, hogy reggel fél 8-tól este 9-ig benn voltam, legtöbbször, és emellett mondom, a

minimálbért sem kaptam meg, úgyhogy az nekem csak ilyen tapasztalatszerzés céljából volt jó, ez a három-négy hónap.” (marketing-ügymintéző)

„Be voltunk jelentve minimálbérre, azt így emelgették. A túlórákat úgy számolták, hogy kinti munkálatok, éjszakai műszakok, azt úgy számolták, hogy zsebből. Zsebből kivették. De úgy voltam munkanélküli, hogy mikor nem mentünk mindig dolgozni, átjelent minket munkanélküli-re. Kijelent minket. Amikor jön a tél, amikor vége van a munkáknak. Ha nem jelent ki, akkor kötelessége minden hónapban adni a minimálbért. Azért. És pont azért nem akarja.” (növénytermesztő gépész)

MUNKÁVAL VALÓ ELÉGEDETTSÉG

Ötféle szempont szerint kértük a munkakörülmények szubjektív értékelését egy négyfokú skálán. A válaszadók jelenlegi (vagy legutolsó) munkahelyükkel kapcsolatosan leginkább a munkatársakkal voltak szubjektíve elégedettek (átlag: 3,23), ezt követte a végzett munka minősége (2,86), majd a szakképzettségnek megfelelő munka (2,67). A legkevésbé elégedettek az előmeneteli- és karrierépítési lehetőségekkel (2,47) valamint a kereseti lehetőségekkel (2,46) voltak.

Legkevésbé a betanított munkásként dolgozók voltak elégedettek (ők minden szempontra alacsony pontszámot adtak), a legelégedettebbek a vezetők és az önálló vállalkozók (családi vállalkozásnál dolgozók) voltak. Őket követték az elégedettségi skálán a szakmunkásként dolgozók és a nem fizikai alkalmazottak. Keresetükkel pedig leginkább az érettségizettek voltak elégedetlenek, annak ellenére, hogy az érettségi vizsga nélkül dolgozók náluk általában alacsonyabb jövedelemmel rendelkeznek.

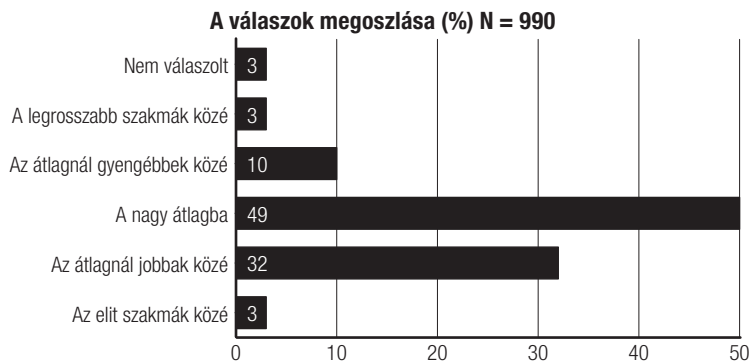
A megkérdezés időpontjában végzett munka minőségével és a munkatársakkal a válaszadók inkább elégedettek voltak, ugyanakkor a karrier- és kereseti lehetőségekkel a legkevésbé elégedettek – több mint felük úgy vélte, ezen igényeinek nem felel meg a munkahelye. Keresetükkel legkevésbé az agrár végzettségűek, leginkább pedig a gazdasági-szolgáltatási szektorban dolgozók elégedettek.

A TANULT SZAKMÁK ÉRTÉKELÉSE

A pályakezdés egyik jellegzetessége, mint már utaltunk rá, hogy az első munkahely(ek), az első foglalkozás(ok) nem feltétlenül kapcsolódnak a tanult szakmához (Róbert 2002). Az elhelyezkedési nehézségeket, a fiatalok kiszolgáltatott helyzetét jól mutatja vizsgálatunkban a betanított vagy segédmunkásként dolgozók és nem fizikai munkát végzők magas aránya. Tovább nehezítheti az értékelést a tanulás és a munka világa közti átmenet meghosszabbodása, a munka és tanulás különféle kombinációinak jelenléte (Tót 1999). A megkérdezettek nagy része úgy alkotott szakmájáról véleményt, hogy még nem dolgozott benne – vagy mert más területen tudott elhelyezkedni, vagy mert újabb tanulmányokba kezdett. Azonban válaszaik ettől függetlenül is érdekesek számunkra.

A válaszadók csupán 3 százaléka gondolta azt, hogy szakmája az elit szakmák közé tartozik, további harmaduk pedig azt, hogy az átlagnál jobbak közé, a többség azonban úgy véli, hogy átlagos szakmával rendelkezik.

2.1. ábra. Véleménye szerint szakmája a szakmák melyik csoportjába tartozik?

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A válaszadók több mint fele átlagos szakmának ítélte meg három év elmúltával tanult szakmáját. Az érettségivel rendelkezők valamivel nagyobb arányban értékelték átlagnál jobbnak, vagy éppen elitnek szakmájukat, mint a nem érettségizettek – ők inkább tartották átlagosnak vagy annál rosszabbnak, amit tanultak.

A fiatal szakképzettek által tanult szakmák értékelését igen nehéz összehasonlítani a szakmacsoportokban erős ingadozást mutató válaszadói létszámok miatt. Összességében mégis úgy tűnik, hogy a műszaki, valamint a gazdasági-szolgáltatási szakterület szakmái kaptak az átlagosnál kedvezőbb megítélést. A legkedvezőtlenebbnek tartott szakmákat a humán szakterület szakmacsoportjai között – főként a művészet, közművelődés – találjuk, míg a legmagasabb presztízsű szakmacsoportok között az élelmiszeripar, közgazdaság és elektronika áll.

Az alábbi két interjúrészlet a szakmákkal kapcsolatos véleményeket mutatja be:

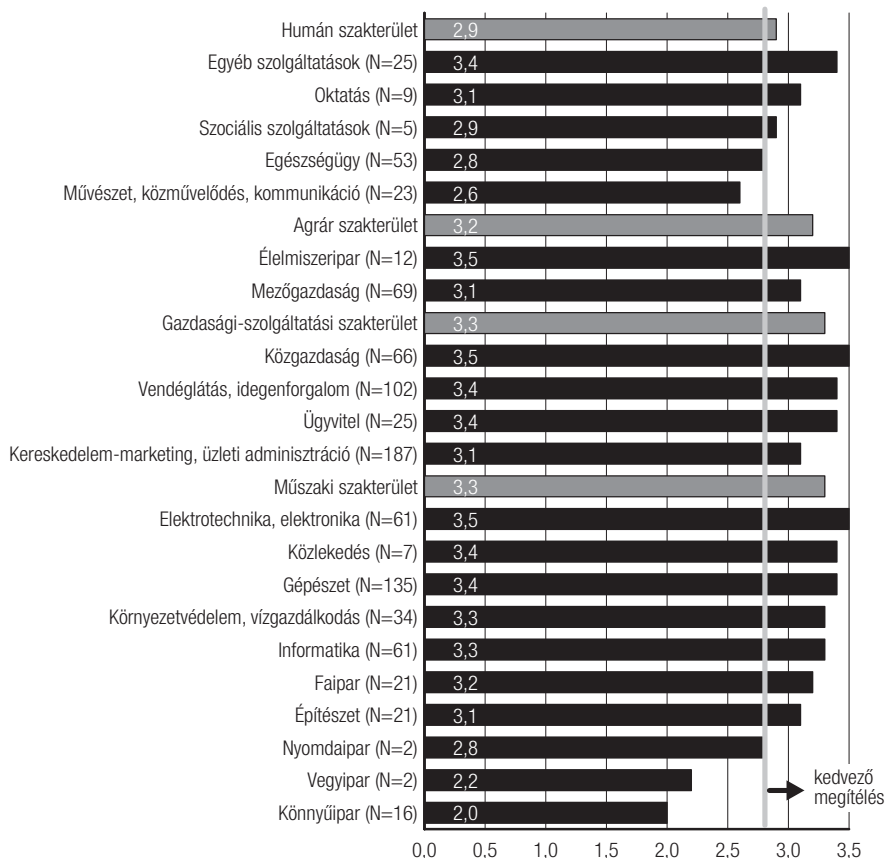
„Rossz döntés. Érvéls: egy, idénymunka. Nagyon idénymunka. Kettő: télen mit csinálsz? Nincs munkád. Fagy. Esik a hó. Mit csinálsz. Hiába mész ki, jó, szerkezetre ki tudsz menni. Lesöpröd a fődémet, aztán tudsz menni. De hogy cserepezni, nem tudsz mit csinálni. Fagy, mínusz tíz fokba, esőbe, meg mindenbe? Beázik a műhely, azt szokták mondani. Mert kinn vagy, szabad ég alatt, és azért az egy kicsit kemény. Hát a magam ötven kilójával a százötven kilós gerendákat így emelgetni, azért köszönöm szépen!...Jó, mondjuk ahol én dolgoztam most két évig, elég csekély volt a fizetés, elég rendszeren, de hát itt elég jól ígértek, tehát itt azért kétszázezer forint körül ígértek havi szinten, azért az nem rossz, akár hogy is nézzük. Bár nem láttam még. Normálisak a munkatársak is. Fiatal az egész bagázs, legöregebb az negyvenöt éves, mindenki ilyen huszonhét-huszonnyolc. Én vagyok a legfiatalabb, azt lehet mondani. Én a magam kis

22 évével. Jól fizető szakma. Amíg ember van a földön, addig ház is lesz a földön. Tehát abszolút piacképes. Mert amíg ember van, fiatalság van, mindig lesznek újak, érted, mindig lesznek újak, aki fognak építkezni, érted, olyan nincs, ha nem is építkezés, de fölüjítás, az mindig van. Mindig, munka van, munka van, mert amíg ember van, munka van.” (ács, hiányszakma)

„Hát talán azt reméltem, hogy lesz majd egy jó munkám. Mert végül is, belegondolva abba, hogy esküvő mindig van, temetés mindig van, virág mindig kell, mert vannak születésnapok, névnapok, tehát azért is választottam. Már az is biztos egy jó munkalehetőség, de hát sajnos csalódnom kellett.

Hát jó, szeretem a szakmámat, terveimben volt még, hogy nyitok egy saját üzletet, de hát ugyebár az nagyon sok anyagi háttérrel vonz magával. Nagy anyagiak kellene hozzá. Úgyhogy valahogy nem fog menni.” (virágkötő)

2.2. ábra. Véleménye szerint szakmája a szakmák melyik csoportjába tartozik? – Válaszok és átlagértékek szakmacsoportok szerint

Ha az érettségizettek és nem érettségizettek csoportjai közti különbségeket is figyelembe vesszük, azt látjuk, hogy a szakmunkások a műszaki és a humán szakmákat értékelték magas presztízsűnek, míg az érettségizettek a műszaki és gazdasági-szolgáltatási szakterületeket. A legkevésbé elitnek az agrár és a humán szakterületeken végzetek tartották a szakmájukat. Az egészségügy, szociális szolgáltatások, pedagógia területén végzetek közül leginkább az egészségügyi és a szociális területen végzetek voltak elégedetlenek, holott ezeken a területeken tudtak leginkább a tanult szakmájukban elhelyezkedni a fiatalok. Ők voltak a leginkább elégedettek fizetési és előmeneteli lehetőségeikkel (azaz elfogadták a közalkalmazotti életpálya által nyújtott lehetőségeket, a munkakörülményeket, a fizetési lehetőségeket), és hozzá kell tenni, hogy a munkatársaikkal legkevésbé elégedettek is ők voltak.

2.13. táblázat. Véleménye szerint szakmája a szakmák melyik csoportjába tartozik? – A válaszok megoszlása a szakma ágazata szerint (%)

	Érettségizett (%)	Nem érettségizett (%)
Humán		
Elit vagy átlagnál jobb	32,3	38,5
Átlagos	41,4	30,8
Átlagnál rosszabb	26,3	30,8
Műszaki		
Elit vagy átlagnál jobb	37,2	45,9
Átlagos	52,7	43,3
Átlagnál rosszabb	10,0	10,9
Gazdasági-szolgáltatási		
Elit vagy átlagnál jobb	37,8	26,1
Átlagos	57,6	57,4
Átlagnál rosszabb	4,6	16,6
Agrár		
Elit vagy átlagnál jobb	25,0	24,1
Átlagos	58,3	51,9
Átlagnál rosszabb	16,7	24,1

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A következő interjúrészlet az egészségügyben dolgozók véleményét mutatja be:

„Hát, ha a szakmát nézzük, akkor szeretem. De a mai világban már nem az számít, hogy mit szeretsz csinálni, hanem ugye más is, a pénz. Pénzügyileg meg nem. De az a baj, hogy nincs más, itt nagyon rossz. De amúgy mint szakma szerintem jó. Egészségügygel nincs bajom, tehát maradnék benne, de ha valahol felajánlanák, hogy hú most kapsz ennyi fizetést, és maradhatsz a szakmában akkor mennék, és legfeljebb párom is keresne valamit abban a városban. Ezt megbeszéltük, hogy ha valamelyikünk olyat

kap, akkor mindenképpen elmegyünk. Aki most a főnövér helyettes, annak a nyugdíjig van még vagy 15 éve. Főnövér helyettes nem lennék, mert ha a főnövér nincs ő dirigál a többieknek. Most így huszonévesen, hogy az 50 éveseknek dirigáljak. Most, ha én azt mondom, hogy ezt csináld, akkor elküld a... most érted miről beszélek. Én azért sem szeretném. Mondjuk el tudnám magam képzelni majd olyan 40 évesen, de még most nem... sok mindent csinálunk, nem csak, ami a papírunknak megfelelő, hanem mint a segédnövér, tehát elmegyünk fürdetni, etetünk, pelenkáztatás, tehát ugyanúgy részt veszünk mindenben, segítünk egymásnak. Nem csak elmegyünk az orvossal vénázni, vagy vért venni, hanem mindenben részt veszünk. Abszolút nem vagyok megelegedve a béremmel. ... Nagyon a béka segge alatt van.” (egészségügyi asszisztens)

ÖSSZEGRZÉS

A vizsgált fiatalok nagy része az adatfelvétel időpontjára már szerzett munkaerő-piaci tapasztalatokat. Úgy tűnik, sok tekintetben lényegesen könnyebben boldogulnak az érettségi bizonyítvánnyal rendelkezők, főként akkor, ha lakóhelyük inkább városias jellegű, nagyobb település, amely több lehetőséget kínál munkahelyi tapasztalatok szerzésére. Könnyebben boldogulnak az önálló álláskeresésben, jobb érdekérvényesítési képességgel rendelkeznek, nagyobb eséllyel tudnak a szakmájukban elhelyezkedni szakmunkásként vagy nem fizikai dolgozóként, és jobb munkakörülményekre, biztosabb munkahelyre számíthatnak. Ezzel szemben a szakmunkás végzettségűek között nagyobb a betanított vagy segédmunkásként foglalkoztatottak aránya, sokkal kiszolgáltatottabbak a munkáltatónak, különösen a szezonális munkanélküliséggel jellemezhető ágazatokban. A fiatalokat nagyfokú rugalmasság jellemzi, ennek segítségével tudnak alkalmazkodni a munkapiac elvárásaihoz, és sokszor kiszolgáltatott helyzetükhöz. A felmérés azt mutatja, hogy a munkaerőpiacon való jelenlétük kedvezően befolyásolja későbbi munkahelyváltásaikat. Többek számára azonban a tanult szakmában való elhelyezkedés három év után is csupán vágyat jelent (ez főként olyan szakmák esetén igaz, amelyekben különlegességük, zártságuk miatt nehéz elhelyezkedni). Nagyon fontos az a jelzés, amely a válaszoló fiatalok 4,4%-ától érkezett: ők a szakmaszerzés és az adatfelvétel között eltelt három évben nem tudtak elhelyezkedni. Kedvezőtlen helyzetüket többek közt a lakóhelyi és regionális különbségek okozzák, és ehhez hozzájárul az édesapák alacsony iskolai végzettsége és inaktív (főként munkanélküli) gazdasági státusza. Számukra, ha már minden átképzési támogatási lehetőséget kimerítettek, a feketén végzett munka és a közmunka jelenti a megélhetési forrást.

3. FEJEZET

FEHÉRVÁRI ANIKÓ

PÁLYAKEZDŐ SZAKMUNKÁSOK FÖLDRAJZI MOBILITÁSA

TÉRBELI MOBILITÁS

Sokszor hallható az a nézet, hogy a magyar munkaerő nem elég mobil, nem hajlandó elköltözni vagy lakóhelyétől távolabbi helyen munkát vállalni. Bezzeg, ha rugalmasabb lenne, akkor a munkanélküliség is csökkenne. Egy 2006-os vizsgálat szerint – amelyben 1000 főt kérdeztek meg – a magyar lakosság mindössze egynegyede lenne hajlandó más településre költözni egy jobb állásért, munkahelyért. Külföldi munkavégzésre 21 százalékuk vállalkozna, melynek legfőbb motivációja a magasabb kereset elérése (GKleNET 2006).

Hasonlóról számolt be öt évvel korábban *A Munkaadó Lapja*, amikor arról tudósított, hogy bár a győri nagy cégek mindent megtesznek annak érdekében, hogy munkavállalókat hívjanak Észak-Magyarországról Nyugat-Dunántúlra, kezdeményezésük sikertelen maradt (Munkaerő-mobilitás... 2001). Az egyik legfontosabb, megoldhatatlan problémának a lakhatás bizonyult. A napi ingázást sem szívesen vállalják a magyarok – tudhatjuk meg a lap hasábjairól –, hiszen a hazai munkavállalók még egy 100 km-es Győr–Székesfehérvár távolságot sem tudnak nap mint nap leküzdeni. A Danone cég győri dolgozóinak ajánlotta fel, hogy dolgozzanak a székesfehérvári telephelyen, meglepődve tapasztalták azonban, hogy a dolgozók nem élnek ezzel a lehetőséggel (ez oda-vissza kb. napi 3 órás utazást jelentett volna).

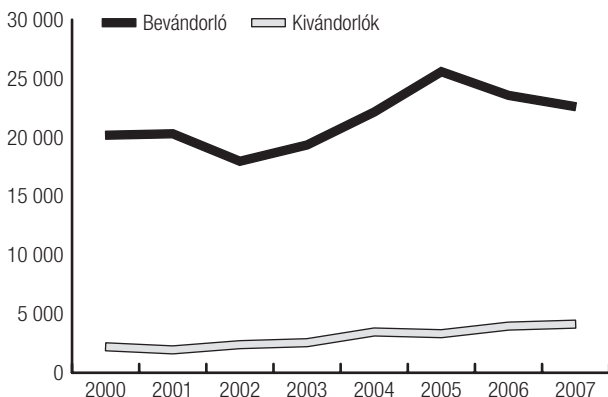
A mobilitást nem lehet pusztán önmagában vizsgálni anélkül, hogy figyelembe ne vennénk néhány egyéb körülményt, például a hazai lakáshelyzetet, az útviszonyokat, a tömegközlekedést, a bérvizonyokat. Külföldön a bérlakások rendszere sokkal elterjedtebb, mint Magyarországon. Emiatt nemzetközi összehasonlításban a magyarok sokkal ritkábban költöznek, mint más országban (Cseres-Gergely 2003). Nálunk mindenki saját tulajdonban szeretne lakni (Magyarországon a lakások 96%-a magántulajdon), de a tulajdon röghöz kötöttséget is jelent, hiszen nehezen mobilizálható, magasak a lakáseladás tranzakciós költségei, arról már nem is beszélve, hogy eladás esetén óriásiak az árkülönbségek az országon belül. Így aztán egy szabolcsi faluból nehezen tud mozdulni egy család, amely saját lakással vagy házzal rendelkezik. Szintén figyelembe veendő körülmény az is, hogy ha egy fiatal elköltözik a családjától, korábbi lakóhelyétől távol költözik, akkor bizonyos szolgáltatásokért, amelyekhez otthon ingyen hozzájuthatott (pl. a nagygyűgyáz a gyerekekre), máshol fizetni kell.

Az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének kutatói a munkaerő-piaci egyenlőtlenségek és földrajzi mobilitás kapcsolatát vizsgálva abból indultak ki, hogy a mobilitás lehetséges mozgatórugói a nagyobb bér, az elhelyezkedési esély, illetve a jobb életminőség elérése. Arra a megállapításra jutottak, hogy az egyes régiók és településtípusok között az ezredfordulón csak mérsékeltek voltak a bérkülönbségek, vagyis a bérek nem nyújtanak számottevő vonzerőt a mobilitásban. Az elhelyezkedési lehetőség terén azonban már mérhető a különbség, a Nyugat-Dunántúl régióban a legjobbak az esélyek, míg településtípusok szerint a városok előnyben vannak a községekkel szemben. Ugyanakkor a jobb elhelyezkedési esély csak akkor növeli a mobilitást, ha nem jár együtt magas tranzakciós költségekkel. A mobilitásra több tényező is hat, ezek közül a legfontosabb az iskolázottság és az életkor. A magasan kvalifikált, családalapítás előtt álló fiatal felnőttek körében a legmagasabb a mobilitás valószínűsége, de átlagosan a magyar népesség alacsony mobilitással rendelkezik (Cseres-Gergely 2003).

Európában a migráció átlagosan 6,2 százalék, legalábbis ennyi külföldi állampolgár él az Unió országaiban. A népesség arányához képest a legtöbb külföldit Luxemburgban találjuk (43%), szám szerint a legtöbben az öt legnépesebb országban élnek (sorrendben: Németország, Spanyolország, Egyesült Királyság, Olaszország, Franciaország). A legszerényebb mértékű a bevándorlás a poszt szocialista országokba, köztük Magyarországra (2%). A migráció legnagyobb részét a tagországok között zajlik (Eurostat 2010).

Míg Magyarországra leginkább Romániából érkeznek bevándorlók, addig a magyarok legkedveltebb úti célja Németország, Ausztria és Spanyolország (KSH 2010b). A 3.1. ábra mutatja a be- és kivándorlók számának alakulását Magyarországon 2000 és 2007 között. Jól látható, hogy a vizsgált időszakban alig változott a vándorlás mértéke, az uniós csatlakozás növelte valamelyest a kivándorlók számát, azonban még így sem éri el az 5000 főt évente.

3.1. ábra. Be- és kivándorlók száma Magyarországon, 2000–2007

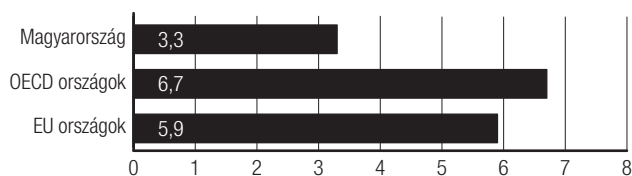
A magyar munkaerőpiaccal kapcsolatos vizsgálatok hasonló tendenciát mutatnak, vagyis azt, hogy az Unióhoz való csatlakozásunkat követően nem nőtt számottevően sem a magyar munkaerő kiáramlása, sem a magyar munkapiacra való beáramlás. A magyarok migrációja mögött hasonló arányt képvisel a rövid és a hosszú távú munkavállalási szándék (6,2–6,1%), ettől alacsonyabb a kivándorlást fontolgatók aránya (4,1%) (Hárs 2008). Hárs Ágnes tanulmánya annak okait is keresi, hogy miért éppen Németország és Ausztria a magyar munkaerő célszámára, illetve miért ilyen alacsony nálunk a mobilitás. Arra a megállapításra jut, hogy a német és osztrák munkapiacra az elérhető bérnyereség magasabb a magyarok számára, mint az angol vagy ír munkapiacra, illetve a jobb kapcsolati háló és a kisebb távolság is Németország és Ausztria számára kedvez.

Bár a munkaerő bevándorlásának számos pozitívuma van, csökkenti a népességfogyást és az aktív munkaerő-állomány létszámára is kedvezően hat (Habicsek – Tóth 2010), de az európai munkaerőpiacon problémát is jelent. Bizonyos szakmákban tartós hiányt okozhat, így a kibocsátó országban munkaerőhiány lép fel, amit pótolni kell, esetleg más országból. Amennyiben alacsonyabb képzettségűekkel töltik fel a megüresedett helyeket, úgy az általános bérszintcsökkenéshez vezethet. A képzett munkaerő elvándorlása az állami oktatási kiadások nagyságát is megkérdőjelezi.

Nemcsak a kibocsátó ország számára okoz problémát a migráció. Egy 2011-ben készült Cedefop vizsgálat szerint a befogadó ország munkaerőpiacán is számos nehézséget okoz a bevándorló munkaerő (Cedefop 2011). Ennek oka az, hogy a bevándorlók gyenge szociális tőkével, kapcsolati hálóval rendelkeznek az adott országban, ami hátráltatja integrációjukat. Gyakori a bevándorló munkaerővel szemben megnyilvánuló diszkrimináció. Úgy tűnik ráadásul, hogy a gazdasági válság hatása már érezhető a munkaerő mobilitásában is. A válság felerősítette a migrációs folyamatokat, tovább erősödött a vándorlás a jobb elhelyezkedést nyújtó régiók felé. Ez sokszor feszültséget okoz a küldő és a fogadó államok között. A Cedefop által készített elemzés arról is szól, hogy a munkaerő mobilitása kapcsán nagyon sok a fehér folt: nincs elegendő információ, kevés a kutatás ezen a területen. A szakértők úgy vélik, hogy a szakképzés és az Európai Képesítési Keretrendszer (EKKR), valamint a Europass bevezetése segíthet leküzdeni ezeket a problémákat.

Az Európai Unió nemcsak a munkaerő, hanem már a diákok mobilitásának is egyre nagyobb figyelmet szentel. Eddig főként a felsőoktatásban volt ez látható, a Bologna folyamat kapcsán, annak részeként. Ennek egyik jelentős állomásaként tekinthető a leuveni miniszteri találkozó. Az ott elfogadott Leuveni Nyilatkozat egyik pontja külön is foglalkozik a hallgatói mobilitással. Azt a szándékot fogalmazza meg, hogy 2020-ig az európai diákság legalább ötöde szerezzon valamilyen külföldi tanulmányi tapasztalatot. Ez igen nagyratörő célkitűzés, hiszen az OECD adatai szerint 2008-ban hazánkban hatszor kevesebben folytatták – részben – külföldön tanulmányaikat az imént jelzett célkitűzésnél, de a többi országnak is igen nagy a lemaradása (3.2. ábra).

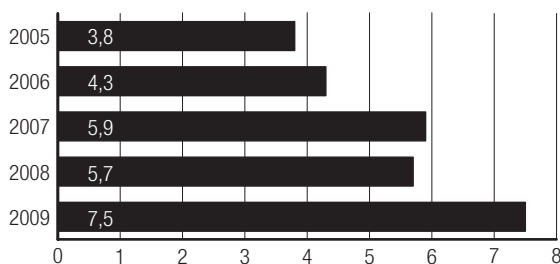
**3.2. ábra. Hallgatói mobilitás a felsőoktatásban –
A külföldön tanulók aránya az összes hallgatóhoz képest, 2008 (%)**

Forrás: OECD EAG, 2010. C2 tábla.

Persze nem mindegy, hogy mihez viszonyítjuk az adatokat. Így az is felmerült, hogy nem az összes hallgatóhoz, hanem a diplomások számához, vagyis a végzettekhez kellene viszonyítani a külföldön tanuló hallgatókat, így kedvezőbb arányokat kaphatunk. Ugyanez a módszertani probléma merült fel a szakképzésben is, ahol – a felsőoktatás példáját alapul véve – az Európai Unió szintén szeretne célkitűzést megfogalmazni. A szakképzésben kedvezőtlenebbek az adatok a felsőoktatáshoz képest, habár pontos adataink (legalábbis itthon) nincsenek arról, hogy hány diák utazik külföldre tanulási célból. A Tempus Közalapítvány szerint (ez a szervezet bonyolítja a legnagyobb európai szakképzési mobilitási programot, a Leonardót) 2009-ben a diákok 7,5 százaléka¹ vett részt mobilitási programban a szakképzettséget szerzők összlétszámához viszonyítva; az elmúlt években folyamatosan nőtt a külföldön tanulók aránya (3.3. ábra).

**3.3. ábra. Külföldi szakmai gyakorlaton részt vett diákok aránya a végzett diákokhoz képest,
2005–2009 (%)**

Forrás: Tempus 2011.

Manapság tehát megkülönböztetett figyelem kíséri a térbeli mobilitást, így vizsgálatunkban is külön figyelmet szenteltünk e kérdés elemzésének. A fejezet további részében a fiatal szakmunkások belföldi és külföldre irányuló mobilitási terveit elemezzük.²

¹ A Leonardo és a Szakiskolai Mobilitási Program együttes adata.

² A kutatás részletes leírását lásd: A kutatás ismertetése, módszerek című fejezetben.

BELFÖLDI MOBILITÁS

A 2007-ben végzett szakmunkások 15 százaléka nem lakott már korábbi lakóhelyén vizsgálatunk időpontjában, 2010-ben. A válaszadók hozzávetőleg hat százaléka más megyébe, öt százaléka más régióba költözött. Tehát, ha valaki másik megyébe költözik, akkor általában régiót is vált, az áttelepülés megyén kívülre, de régión belül maradván kevésbé jellemző. A leggyakoribb mobilitási útvonal az északkeleti megyékből a fővárosba vezet. A Közép-Magyarország régión kívül még a Nyugat-Dunántúli könnyelhet el egyértelmű többletet (3.1. táblázat).

3.1. táblázat. Lakóhely 2007-ben és 2010-ben régió és megye szerint (N, %)

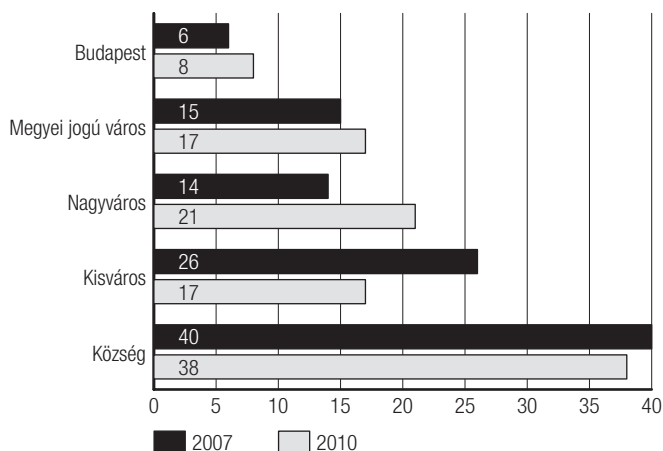
Régió, megye	Lakóhely				Változás (%)
	2007		2010		
	N	%	N	%	
Észak-Magyarország					
Borsod-Abaúj-Zemplén	85	9	78	8	-1
Heves	34	3	32	3	0
Nógrád	27	3	23	2	-1
Régió összesen	145	15	133	14	-1
Észak-Alföld					
Hajdú-Bihar	63	6	63	6	0
Jász-Nagykun-Szolnok	43	4	40	4	0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	37	4	38	4	0
Régió összesen	143	14	140	14	0
Dél-Alföld					
Bács-Kiskun	40	4	42	4	0
Békés	56	6	50	5	-1
Csongrád	55	6	57	6	0
Régió összesen	151	15	149	15	0
Közép-Magyarország					
Budapest	55	6	76	8	+2
Pest	66	7	68	7	0
Régió összesen	120	12	144	14	+2
Közép-Dunántúl					
Komárom-Esztergom	46	5	43	4	-1
Fejér	24	2	30	3	+1
Veszprém	66	7	65	7	0
Régió összesen	136	14	138	14	0

Régió, megye	Lakóhely				Változás (%)
	2007		2010		
	N	%	N	%	
Nyugat-Dunántúl					
Győr-Moson-Sopron	68	7	68	7	0
Vas	67	7	66	7	0
Zala	48	5	52	5	0
Régió összesen	182	18	186	19	+1
Dél-Dunántúl					
Baranya	4	0	7	1	+1
Somogy	64	6	53	5	-1
Tolna	33	3	34	4	+1
Régió összesen	101	10	94	9	-1
Külföld	5	1	5	1	0
Nincs válasz	7	1	1	0	-1

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A településtípusok szerinti vizsgálat azt mutatja, hogy a „mobil” válaszadók többsége (ez az összes végzett 14%-a) magasabb urbanizációs szintű településre költözött, mint ahol a szakmaszerzés időpontjában lakott. A szakmát szerettek csupán három százaléka választott alacsonyabb urbanizációs szintű települést lakhelyül. A legjelentősebb többletet a vidéki nagyvárosok (nem megyeszékhely) könyvelhetik el, míg a legjelentősebb hiányt a vidéki kisvárosok (3.4. ábra).

3.4. ábra. Lakóhely 2007-ben és 2010-ben településtípus szerint* (%)

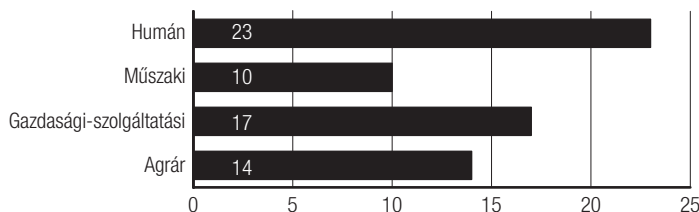
* A nagyvárosok közé a 20 000 főnél nagyobb, a kisvárosok közé pedig a 20 000 főnél kisebb, városi rangú településeket soroltuk.

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A fiatal szakmunkások régiók és településtípusok szerinti mozgása hasonlóan alakul az országosan megfigyelhető folyamatokhoz. A KSH adatai szerint a főváros vándorlási mérlege pozitív, Közép-Magyarország és Nyugat-Dunántúl szintén vándorlási többletet mutat, míg Észak-Alföld és Észak-Magyarország népességmegtartó ereje gyenge. A községek vándorlási mérlege egyértelműen negatív (KSH 2010a).

Adataink bemutatására visszatérve, az elvándorlás a tanulók jellemzői szerint eltérést mutat. Nemek szerint szignifikáns különbséget tapasztalunk az elvándorlásban. A lányok (18,5%) nagyobb arányban költöztek el korábbi lakóhelyükről, mint a fiúk (11%). Az élettársi vagy házastársi kapcsolat is erősíti a mobilitást. Valószínűleg ennek tudható be a nemek közötti fenti különbség: adataink szerint a nők a férfiaknál háromszor nagyobb arányban „kötelezték el” magukat a szakmaszerzés óta eltelt három év során. A szülők iskolázottsága szerint azt figyelhetjük meg, hogy a szakmunkás édesapák gyerekei döntően legtöbbször a költözés mellett, az alapfokú vagy az alatti, illetve az érettségizett vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezők gyerekei inkább maradnak a szülői házban. Ágazatok szerint a humán szakterületen szakmát szerzettek a legmobilabbak (23%), míg a műszakiak (10%) a legkevésbé (3.5. ábra).

3.5. ábra. Lakóhely 2007-ben és 2010-ben a szerzett szakma ágazata szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A válaszadók munkapiaci státusza szerint négy csoportot különböztettünk meg: 1. dolgozik; 2. tanul; 3. tanul és dolgozik; 4. se nem tanul, se nem dolgozik. Eszerint leginkább azok a fiatalok költöztek el lakóhelyükről, akik egyszerre dolgoznak és tanulnak is (23%). Legkevésbé a továbbtanulók váltottak lakóhelyet (10%), a munkanélküliek és dolgozók térbeli mobilitása „átlagos” (15%).

Nehéz eldönteni, hogy ez a 15 százalék sok vagy kevés. Mindenesetre az ország belföldi elvándorlási mutatójához képest – KSH 2010 szerint ez 3,8% – jóval magasabb. A kutatás során készült interjúk arra is rávilágítanak, hogy mit kell mérlegelniük a fiataloknak akkor, ha más településen vállalnak állást. Amikor maguk is odaköltöznek, akkor a lakhatás költségei olyan magasak, hogy csak igen magas kezdőbérrel kompenzálhatók. A szakmunkás végzettségű fiatalok esetében azonban a kezdő bér legtöbbször a garantált bérminimummal (szakmunkásbérrel) egyenlő, amiből nem lehet a lakhatási és megélhetési költségeket is fedezni. Ebből a csapdából egy fiatalnak akkor van esélye kikerülni, ha a családja anyagilag is tudja támogatni (vesz neki egy lakást, fizeti az albérletét stb.). Ritkán előfordul (pl. rendvédelmi dolgozó esetén), hogy a munkahely fizet lakhatási támogatást. Az interjúk alapján azt tapasztaljuk, hogy akik otthagyják

a szülői házat, és más településre költöznek, azok vagy valamilyen rokonnal (testvérrel), vagy baráttal, barátnővel (házastárssal) élnek együtt. Ami a magyar lakosság egészére igaz, náluk is megfigyelhető: a kétkeresős vagy kétfős háztartásokban, családokban kisebb a szegénység kockázata, egyedül nemigen tudják vállalni a megélhetés terheit. Ráadásul a kérdőíves és az interjú vizsgálat tapasztalatai is azt mutatják, hogy a fiatalok életük e szakaszában jellemzően még keresik a helyüket, ami azzal is jár, hogy többször munkahelyet váltanak. Az ebből fakadó bizonytalanság csak úgy vállalható, ha van támogató családi háttér.

„Egy évvel ezelőtt [vettünk lakást]. Mi lakásunk, ő lakása, nem tudom. Anyósom eladta a szülei házát, és azt mondta, ő bankba nem teszi ezt a pénzt. Ő most tud segíteni, keressünk lakást. Ez így indult.”

„Tehát van ilyen, hogy albérlet-támogatás a katonáknak, illetve az őrmestereknél... tehát a katonaság állja. És 50 ezer forintig fizeti a katonaság az albérlet árát.”

„Olyan százezret fizetett volna nettóban, meg cafeteria rendszerben, vagy valahogy így, csak az nem mellékes, hogy busszal kellett volna kijárni, és egy buszbérlet olyan tízezer forint. És azon felül, ha azt mondom, hogy negyvenezer plusz rezsinél kezdődik egy albérlet Nyíregyházán.”

„Harminckét négyzetméteres lakás. Az a baj, hogy csak a belső udvarra néz, és sötét, és ehhez képest hatvanötezer maga az albérlet, ami szerintem sok.”

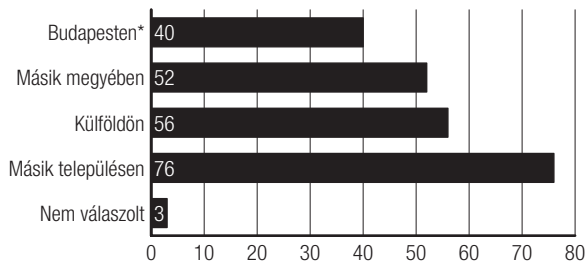
Az interjúkból az is kiderül, hogy a kisebb településeken lakók közül többen választják a napi ingázást. Itt is hasonló problémával találkozhatunk, mint az elvándorlásnál. Korábbi vizsgálatok azt bizonyítják, hogy az ingázás valószínűsége növekszik, ha a munkáltató fizeti az utazás költségeit (Közelség 2003). A fiatal szakmunkások esetében kevésbé jellemző a költségtérítés, az utazási költségek gyakran olyan magasak, hogy a várható bérből alig fedezhetők. Ráadásul a tömegközlekedés sem minden településen megfelelő, gyakori a hosszú menetidő, a sok átszállás, a merev menetrend, ami extrém mértékű utazási időhöz vezet. Találkoztunk olyan áthidaló megoldásokkal is, hogy egy-egy faluból telekocsik indulnak, vagyis néhány munkavállaló összefog és a benzinköltséget összeadva fedezik a bejárás költségét. A nehézségek ellenére mégis igen sokan ingáznak. Egy vizsgálat szerint a szakmunkás fiatalok fele ingázik nap mint nap, mert munkahelye más településen van, mint a lakóhelye (MKIK GVI 2010).

Jelenlegi helyzetükhöz képest jóval többen vannak azok, akik kimozdulnának lakóhelyükről egy jó munkahely reményében. Négyből három válaszadó vállalna munkát lakóhelyéhez képest másik településen, minden második megkérdezett másik megyébe is menne, a vidékiek 40 százaléka költözne a fővárosba. Jelentős tehát a belföldi mobilitási szándék, de számottevő a külföldi munkát fontolgatók 56 százalékos aránya is (3.6. ábra).

Azt is elemeztük, hogy vajon a mobilitási szándék mögött milyen jellemzők húzódnak meg. Településtípusok szerint azt tapasztaltuk, hogy minél kisebb településen lakik a válaszadó, annál nagyobb az elvándorlási hajlandósága (vagy kényszere), így a kisvárosiak és községiek túlnyomó többsége munkavállalás okán elmenne lakóhelyéről, de még a fővárosiak fele is vállalna munkát más településen. A mobilitási szándékot az iskolai háttér is befolyásolja, a szak-

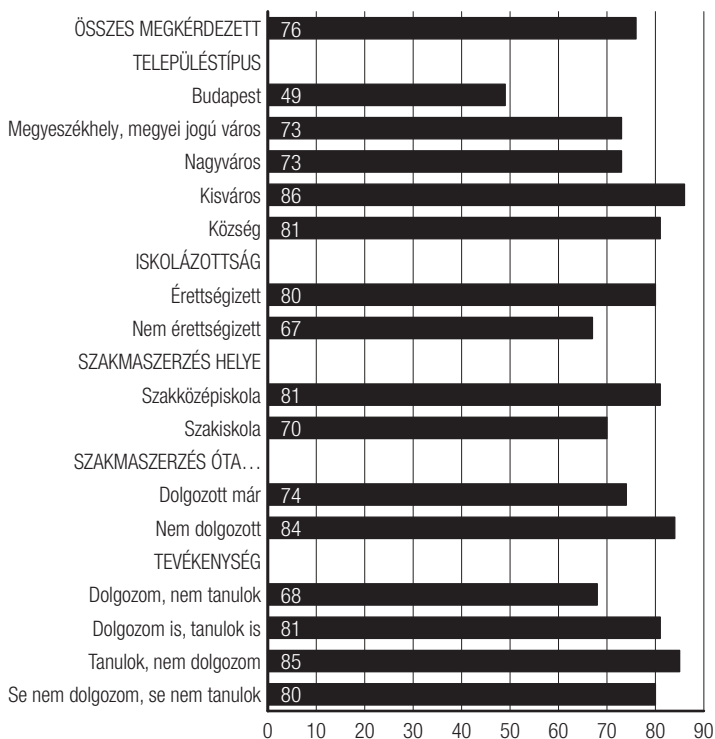
középszkolások, illetve az érettségizettek (idetartoznak azok a szakiskolások is, akik a szakmaszerzést követően érettségiztek, illetve érettségi után mentek szakiskolába) nagyobb mobilitási szándékról tesznek tanúbizonyságot, mint azok, akiknek nincs érettségijük vagy szakiskolába jártak (3.7. ábra).

3.6. ábra. Vállalna-e munkát...? – Válaszok megoszlása (%) N = 990

* Nem budapestiek körében. Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

3.7. ábra. Vállalna-e munkát másik településen? – Szociodemográfiai jellemzők és iskolai tapasztalat szerint (%)

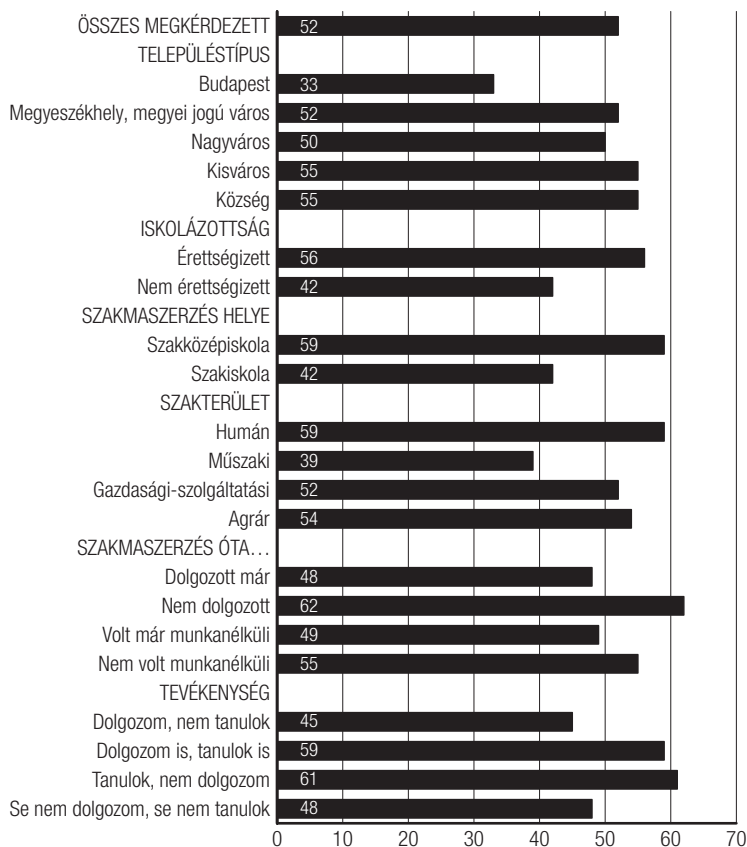

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

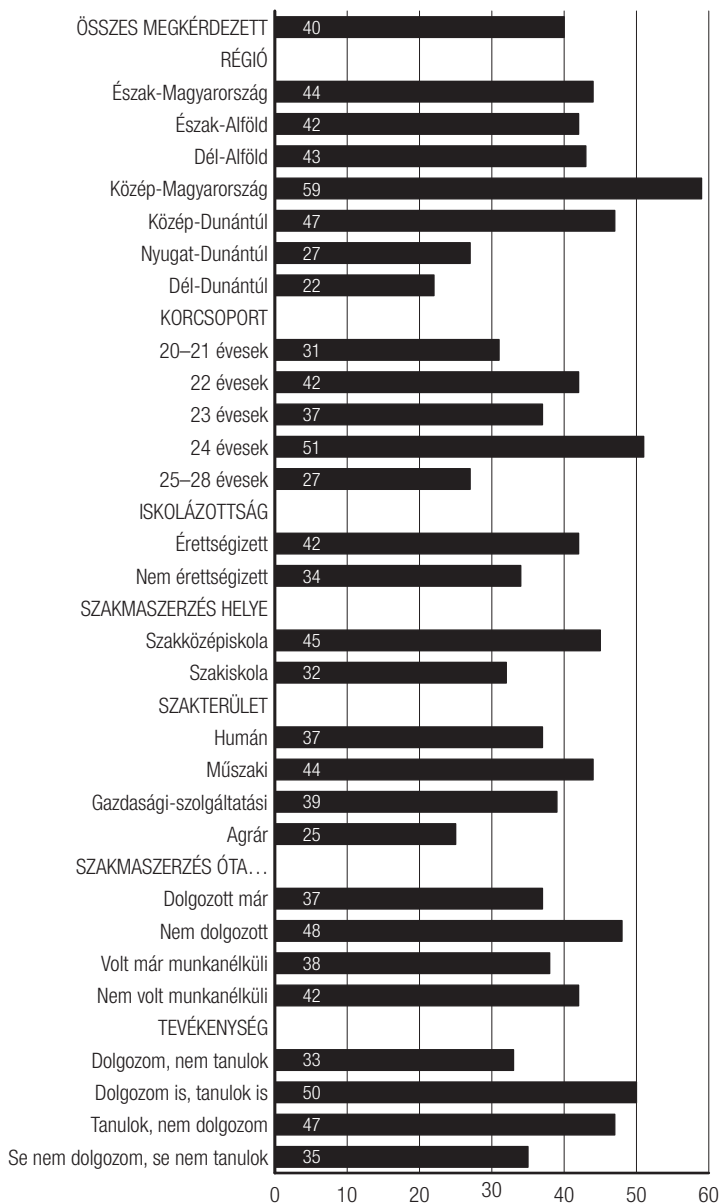
A jelenlegi státusz szerint is különbözik a mobilitási szándék, az inaktívak elvándorlási hajlandósága nagyobb, mint az aktívaké. Leginkább a jelenleg (2010-ben) is tanulók vélekednek úgy, hogy egy másik településre is elmennének munkát vállalni. A szándék és a megvalósulás persze más dolog, hiszen éppen azt láthattuk az előzőekben, hogy azok a fiatalok laknak ma is legnagyobb arányban a lakóhelyükön, akik jelenleg valamilyen oktatásban vagy képzésben vesznek részt. Várható azonban, hogy tanulmányaik befejezésével körükben magasabb lesz a térbeli mobilitás.

Azok, akik másik megyében is vállalnának munkát ugyanazokkal a jellemzőkkel írhatók le, mint akik más településre is elmennének. Leginkább a kistélepüléseken élők, az érettségizettek, a szakközépiskolában szakmát szerzettek tartoznak e csoportba. Szakmacsoportok szerint is megkülönböztethetők, főként a humán szakterületen végzettek mozdulnának az elhelyezkedés reményében. A jelenlegi státusz szintén meghatározó erővel bír, az inaktívak, vagyis a munkanélüliek és tanulók azok, akik másik megyébe is elköltöznének munkavállalás céljából (3.8. ábra).

3.8. ábra. Vállalna-e munkát másik megyében? – Szociodemográfiai jellemzők és iskolai tapasztalat szerint (%)

3.9. ábra. Vállalna-e munkát *Budapest*en? – Szociodemográfiai jellemzők és iskolai tapasztalat szerint, nem fővárosi válaszadók (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Mivel a főváros vonzása igen nagy, ezért azt is megvizsgáltuk, hogy kik számára jelent első számú célpontot Budapest. Régiók szerint – érthető módon – a Közép-Magyarországon lakók vállal-

ának leginkább munkát a fővárosban, de magas arányban nyilatkoztak így egyéb szomszédos megyék lakói is. Az ország keleti régiójából csaknem ugyanannyian jönnének Budapestre, mint Közép-Dunántúlról. Legkevesbé a dél-dunántúliak számára jelent vonzó perspektívát a főváros. Ahogyan a többi kérdésnél is, itt is azt tapasztaltuk, hogy az érettségizettek, illetve a szakközépiskolások mobilabbnak vallják magukat, mint a szakiskolások. Szakmacsoportok szerint viszont inkább a műszaki végzettségűeket vonzza a főváros.

A már korábban említett MKIK GVI-féle kutatásban is vizsgálták a fiatalok mobilitási szándékát. A válaszadók 27 százaléka nem költözne el semmilyen állás kedvéért sem lakóhelyéről. Ebből következik, hogy 73 százalékuk viszont elméletileg mobilnak tekinthető. Közülük a többség magasabb fizetés reményében váltana (73%), de sokan választották (40%) a lakhatás biztosítását is.

KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÁS

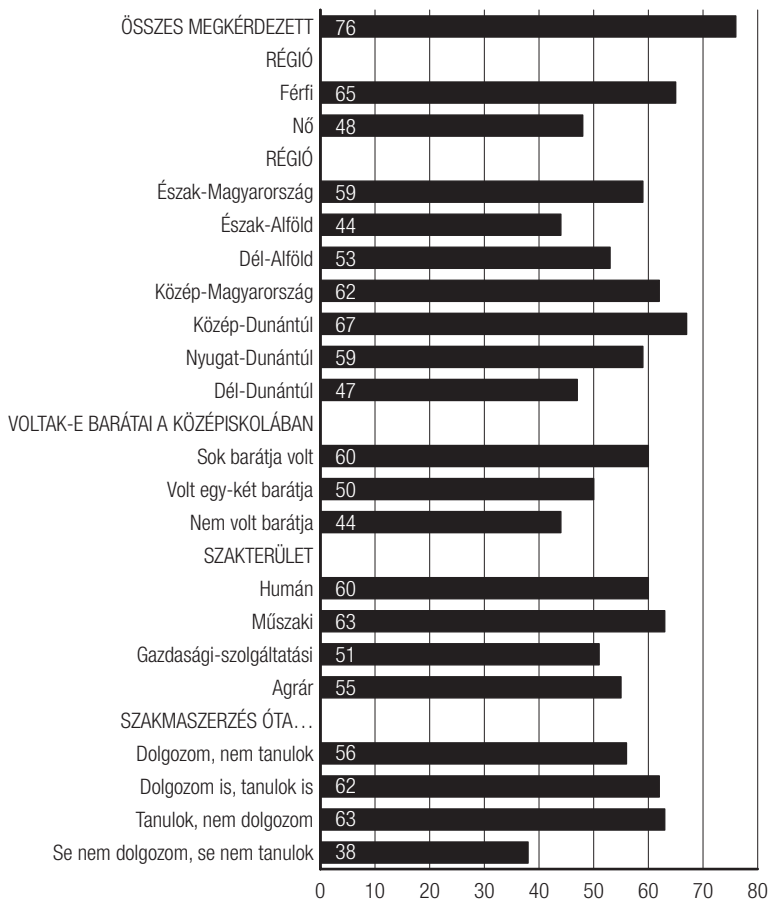
A külföldi munkavállalási szándék eltér a belfölditől. A legfontosabb különbség, hogy míg a belföldi mozgásnál nincs különbség nemek szerint, addig külföldre a férfiak közül többen mennének. További eltérés, hogy végzettségek, iskolatípusok szerint nincs különbség a fiatalok között. Vagyis míg Magyarországon belül inkább a magasabban iskolázottak költöznének el munkavállalás céljából, addig külföldre a szakmunkás végzettségűek ugyanúgy elmennének, mint az érettségizettek. A munkapiaci státusz szerint leginkább azok fontolgatják a külföldi munkavállalást, akik jelenleg tanulnak. A szülők végzettségét vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a felsőfokú végzettségű szülők gyermekei az átlagnál nagyobb arányban vállalnának munkát külföldön (73–78% szemben az átlag 56%-ával).

Míg a belföldi elvándorlás a fejletlenebb területekről a fejlettebbekre irányul, addig a külföldi munkavállalási szándék leginkább a fejlett területen lakókban fogalmazódott meg. Közép-Dunántúlról és Közép-Magyarországról mennének el a legtöbben, a budapestiek 69 százaléka vállalna munkát külföldön. Az északi régióon belül különbség észlelhető: míg Észak-Magyarországról igen sokan elmennének, addig Észak-Alföldről kevesebben választanák ezt a lehetőséget.

A tanult szakma is befolyásolja a választást, a humán és a műszaki szakterületen végzettek nagyobb arányban vállalnának munkát külföldön, mint az agrár és a gazdasági-szolgáltatási szakterületen végzettséget szerzők (3.10 ábra).

Még egy érdekesség megfigyelhető a külföldi munkavállalási szándéknál, ez pedig a kapcsolati háló. A kutatás során azt tapasztaltuk, hogy a munkahelykereséskor a fiatalok leginkább informális kapcsolatrendszerükre támaszkodtak, vagyis legfőképpen a család, a rokonok, ismerősök, barátok segítségére. Ez a munkanélküliség elkerülésénél is kimutatható jelentőségű volt. Nagyobb eséllyel nem lesz munkanélküli az a fiatal, aki nagyobb kapcsolati hálóval, sok baráttal rendelkezik. A kapcsolatok a külföldi munkavállalásnál is fontosak. Azok, akik nagyobb kapcsolati hálóval rendelkeznek, szignifikánsan nagyobb hajlandóságot mutatnak a külföldi munkavállalásra.

3.10. ábra. Vállalna-e munkát külföldön? – Szociodemográfiai jellemzők és iskolai tapasztalat szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A térbeli mobilitásra való hajlandóság a középiskolai tanulmányi eredménnyel is szignifikáns összefüggésben áll. Azok, akik magukat szakelméletből és szakmai gyakorlatból is a legjobbak – vagy legalábbis a jók – közé sorolták, jóval nagyobb arányban terveznek külföldi munkavállalást, mint akik inkább csak átlagos tanulók voltak. A gyakorlati képzés helye is összefüggést mutat a munkavállalási szándékkal. Míg a belföldi vándorlást az átlagnál többen preferálják azok, akik iskolai tanműhelyben töltötték gyakorlati idejük nagy részét (80%), addig a külföldi munkavállalást fontolgatók körében azok vannak többségben, akik munkahelyi környezetben végezték gyakorlatukat (60%).

A külföldi munkavállalással kapcsolatos attitűdöket az interjúk tovább árnyalják. Az már a kvantitatív vizsgálat alapján is kiderült, hogy a mobilitási szándék sokkal nagyobb, mint a

megvalósulás. A belföldi mozgás legfőbb hátráltatója, hogy a magas lakhatási költségek alig magasabb bérrel járnak együtt. A külföldi munka már csábítóbb – még akkor is, ha nem szakmunkáról van szó, hanem csak betanított vagy segédmunkáról –, mert a fizetés többszöröse az itthoninak. Interjúalanyainkat három csoportba sorolhatjuk. Az első csoportot azok alkotják, akik elutasítják a külföldi munkavállalást, tartanak az idegen környezettől, félnék a családot elhagyni. A második csoportba azok tartoznak, akik nem vetik el a külföldi munkavállalás gondolatát, de konkrét terveik, ajánlataik nincsenek. A harmadikba végül azokat soroltuk, akiknek már volt külföldi munkatapasztalatuk, vagy legalábbis konkrét tervekkel rendelkeznek. E három csoportot szemlélteti a három interjúrészlet.

„Nem tudom. Régebben terveztük, hogy kimegyünk külföldre dolgozni, de aztán ezt elvetettük. Nem akarjuk a családot itt hagyni.”

„Hát igazából persze tervben van ez is, de még távlati terv. Ha mondjuk távolabb találok munkát, az más, akkor egyből költözés van. De nem gondolkoztam még rajta komolyabban. Meg minimálbérből nem lehet lakást venni. 70 030 Ft-ot kapok minden hónapban, erre mondjuk egy 30 000 Ft-os lakástörlesztő. Az nem menne.”

„Szeretnék kimenni Angliába, amit mondtam, viszont adódott pár probléma. Meghalt a nagymamám, temetés, ez-az. És amit összegyűjtöttem pénzt, azt rá kellett költenem arra. Ezért újra meg kell keresnem az árát. Gyárba megyek, nem igazán szeretnék odamenni, de muszáj. Három műszakos, durva lesz, de remélem, felvesznek. Viszont van egy ismerősöm, aki kint van Angliában, 28-án megy ki vissza. Mondtam, hogy ha tudja nekem azt mondani, hogy van biztos munka, akkor megvan még a repülőjegyem is, tehát ha 8-áig tudja nekem azt mondani, hogy van biztos munka, akkor kimegyek, és legfeljebb kérek a barátomtól kölcsön pénzt.”

A külföldi munka legfőbb hozadéka a belföldivel szemben a várható magas kereset. Még akkor is, ha ezért nem szakmunkásként és esetleg mostohább körülmények között kell dolgozni, mint itthon. A többség ugyanis ideiglenes megoldásnak tekinti a külföldi tartózkodást. Nem azért megy külföldre, hogy szakmai tapasztalatokat gyűjtsön vagy innovatív módszereket ismerjen meg, hanem pénzt akar keresni. Úgy véli, hogy néhány hónap alatt tud annyit keresni, hogy itthon elkezdhesse az életét, lakást vegyen stb. A külföldi munka a nyelvtanulás szempontjából is hasznos. Itthon segíthet a felsőfokú továbbtanulásban és a kedvezőbb munkahelyválasztásban is.

K: Miért mennél ki?

V: Legfőbb, ugye azért, mert jobban keresnek, meg a nyelv miatt is, jobban tudnám alapozni a jövőmet szerintem, mint mondjuk itthon.

K: Vannak ismerőseid kint?

V: Igen, vannak. Van, aki főiskolát végzett és könyvtáros lett, és mégis kiment.

K: Mit csinálnak kint?

V: Leginkább a vendéglátásban vannak.

A többség reális ismeretekkel rendelkezik, csak kevesen gondolják azt, hogy külföldön kolbászból van a kerítés. Inkább óvatosak, sokaknak vannak már saját rossz tapasztalataik itthoni

munkaadókkal, esetleg hallottak olyan esetről is, amikor külföldön nem fizettek az elvégzett munkáért. Az interjúk is azt mutatják, amit már a statisztikai adatokból is láthattunk: akinek konkrét terve, ajánlatai vannak, annak általában valamilyen ismerős segít külföldön. Ahogy belföldön belülre sem, úgy külföldre sem egyedül indulnak, hanem a kapcsolataik mentén. Ez a munkavállalás azonban többnyire nem jelenik meg a hivatalos statisztikákban, mivel feketemunka.

„Hát, ha most kimennék külföldre – most is arra várok, hogy a haverom mit intézett ez ügyben –, kint azért 400–500 ezret meg lehet keresni vele. Itthon meg nem tudom. Itt nincs semmi. Még a környéken sem, Kecskeméten sem. Pesten van, de ott csak forgácsolás van, amit meg még nem csináltam, meg oda többet kellene számolgatni, azt azért nem.”

„Hát, ha ismerős lenne, tehát mondjuk van két-három ismerősöm, aki ott dolgozik, nem csak úgy, hogy nekiugrok, hogy na, itt vagyok, aztán jöttem dolgozni, úgy igen. De így, hogy nincs ismerős, úgy nem. Ezt egy-két ember megjátssza, ez a tévében is benne van állandóan, hogy külföldi munkával átverték az embereket, hát nekem is van olyan ismerősöm, hogy kiment Németbe, aztán egy hónap után nem fizették ki, úgy jött haza. Tehát az egy oda-vissza út mínusz, meg egy hónapig nem keresett semmit, hiába dolgozott.”

A fiatal szakmunkások körében a külföldi munkavállalási szándék mögött egyrészt előny-szerzés (magasabb fizetés, jobb megélhetés stb.), másrészt kényszer is húzódnak (munkanélküliség előli menekülés).

ÖSSZEZÉS

Összegezve a fiatal szakmunkások mobilitási jellemzőit, a pályakezdők a magyar összlakosság-hoz képest négyszer többen váltanak lakóhelyet. Ennél is magasabb a mobilitási hajlandóságuk. Háromnegyedük vállalna munkát másik településen. Igen magas a külföldi munkavállalási szándék is, minden második fiatal menne el Magyarországról a jobb kereset reményében. Míg a külföldi munkavállalásnál a lakhatás mint kérdés nem játszik szerepet, addig a belföldi vándorlásnál a legfőbb probléma a lakhatás biztosítása.

A mobilitási szándékokat több egyéni jellemző is befolyásolja, úgymint a válaszadó neme, lakóhelye (nagyvárosi vagy sem, illetve mely régióban lakik: fejlettebb³ vagy sem), iskolázottsága (van-e érettségije vagy nincs), illetve jelenlegi státusza (tanul vagy sem).⁴ Az egyes jellemzők befolyását lineáris regressziós modellel igyekeztünk mérni. A belföldi mobilitási szándékot két változóval vetettük egybe, amelyek jelentős eltérést mutatnak a válaszadók jellemzői szerint. Munkavállalási célból egy másik településre azok a fiatalok mennének el leginkább, akik nem tanulnak, de van érettségijük, illetve kistelepülésen élnek.⁵ E három változó közül a lakóhely bizonyult a legmeghatározóbbnak, a második helyre a munkapiaci státusz került, míg legkisebb

3 Fejlettebb régióba soroltuk Közép-Magyarországot, Közép- és Nyugat-Dunántúlt.

4 Különböző modelleket teszteltünk, melyben az aktivitást is vizsgáltuk, ezek közül a tanulás mutatta a legnagyobb befolyást a vizsgált változókra. 5 $R^2 = 6,6$, sig. 0,000, B érték: tanul = -0,119, nagyváros = -0,121, érettségi van = 0,074

befolyása az iskolázottságnak volt. A nem és a régió nem illeszthető ebbe a modellbe. Munkavállalási célból egy másik megyébe szintén azok a fiatalok mennének el leginkább, akik nem tanulnak, kistelepülésen (kisváros vagy község) élnek, és rendelkeznek érettségi vizsgával. A távolabb irányuló mobilitási szándék már nemek szerint is különbséget mutat, a férfiak nagyobb hajlandóságot mutatnak, mint a nők.⁶ A külföldi munkavállalásban a két legdominánsabb változó a nem és a lakóhely. A férfiak és a fejlettebb régiókban lakók mobilitási szándéka jóval erősebb,⁷ mint a nőké és a fejletlenebb régiókban élőké. Ebben a modellben sem az iskolázottság, sem a jelenlegi státusz hatása nem meghatározó.

6 $R^2 = 6,3$, sig. 0,000, B érték: tanul = -0,128, nagyváros = -0,135, érettségi van = 0,124, férfi = 0,112

7 $R^2 = 5,1$, sig. 0,000, B érték: férfi = 0,181, fejlett régió = 0,113

4. FEJEZET

NEMEK KÖZÖTTI ELTÉRÉSEK A FIATAL SZAKMUNKÁSOK KÖRÉBEN

NEMEK KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉGEK VAGY HASONLÓSÁGOK

Egyes társadalmak a nemi egyenlőtlenségek megszüntetésére, míg mások a különbségek hangsúlyozására törekszenek. Minél inkább egyenlőségelvű egy társadalom, annál kevésbé hivatkozik a nemi különbségek biológiai meghatározottságára, mivel ez az egyenlőtlenség fenntartását eredményezi. Számos olyan vizsgálat akad, amely szerint a nemek közötti különbségek erős egyéni variációt mutatnak. Ezek azt bizonyítják, hogy nincs is akkora különbség a nemek között, mint egy nemen belül, így inkább nemi hasonlóságokról, mintsem nemi különbségekről beszélhetünk. Vagyis a csoporton belüli különbségek nagyobbak, mint a csoportok közöttiek (Bierbauer 2008). Ettől függetlenül a nemi egyenlőtlenségek meghatározó jelenségek társadalmunkban.

Míg az oktatási rendszerben ma már a lányok, addig a munkapiacra még mindig a férfiak vannak előnyben. Számos hazai és nemzetközi kutatás bizonyítja, hogy a lányok jobban teljesítenek az iskolában, jobb osztályzatokat szereznek, és jobban szerepelnek a teszteken is. Igaz, vannak olyan tantárgyak, amelyekben a fiúk jeleskednek (ilyen pl. a matematika), de a lányok hátránya az elmúlt évtizedekben itt is csökkent, és jó néhány ország akad, ahol a lányok matematikai teljesítménye már nem különbözik a fiúkétól, vagy megelőzik őket (Freeman 2004). A PISA-felmérések alapján nemzetközi összehasonlításban Magyarországon a nemek szerinti különbségek megegyeznek az OECD-tagországok átlagaival (PISA 2009).

A 2009-es hazai kompetenciavizsgálat eredményei szerint a lányok szövegértésből jobban teljesítenek, mint a fiúk, viszont matematikából rosszabbak az eredményeik (4.1. táblázat).

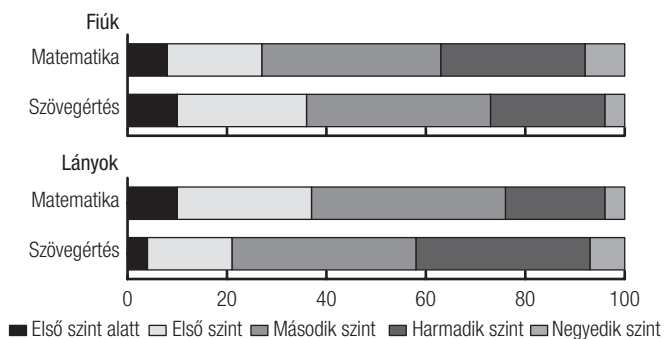
4.1. táblázat. Kompetenciavizsgálat átlagpontjai kompetenciaterület és nemek szerint, 10. osztály, 2009

Terület	Fiúk		Lányok	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Szövegértés	478	99	515	92
Matematika	501	98	481	93

Forrás: Az Országos kompetenciamérés 2009 adatbázisa alapján a szerző számításai.

Rövid kitérőként itt hívjuk fel a figyelmet egy általunk megfigyelt érdekes jelenségre. Megnéztük ugyanis, hogy milyen különbségek vannak a fiúk és a lányok között a két kompetenciaterületen szerzett pontszámok eloszlásában (lásd 4.1. ábra). Láthatjuk, hogy csaknem azonos a lányok matematika-, illetve a fiúk szövegértéspontjaiból képzett öt tudásszint megoszlása, és fordítva is ugyanezt tapasztaljuk: a fiúk matematikából, illetve a lányok szövegértésből elért pontszámainak alapján képzett szintek megoszlása is nagyon hasonló.

4.1. ábra. A 2009-es Országos kompetenciamérés eredményei szintek és nemek szerint, 10. osztály

Forrás: Az Országos kompetenciamérés 2009 adatbázisa alapján a szerző számításai.

Sok kutató igyekezett feltárni e nemi teljesítménykülönbség okait. Voltak, akik arra a következtetésre jutottak, hogy biológiai okok állnak a teljesítménykülönbségek hátterében (például a fiúk jobb térlátással, a lányok jobb verbális képességgel rendelkeznek). Mások szerint tulajdonságbeli különbségek okozzák a teljesítmények eltérését. A fiúk kevésbé figyelnek oda az iskolában, kevésbé szorgalmasak, tanulási kedvüket pedig tovább rontja a rosszabb iskolai eredményük. A lányok jobban beilleszkednek az iskola világába, jobb szociális készséggel rendelkeznek, szabálykövetőbbek, tanulási motivációjuk is nagyobb, és *nem utolsósorban* a pedagóguspálya elnöiesedése is a lányoknak kedvez.

Ugyanakkor több kutató rámutatott arra, hogy a lányok tanulási eredményességben mért előnye a felsőoktatásba való belépést követően csökkenni kezd, olyannyira hogy az egyetemi évek végén már a fiúk vannak jobb helyzetben, és ez a fölényük, ahogy már említettük, a munkapiacra is megmarad. A nőkre jelentős státuszinkonzisztencia jellemző: hiába növekedett iskolázottsági szintjük az elmúlt évtizedekben, változatlanul számos munkapiaci hátrányt kell elszenvedniük (kevesebben kerülnek vezetői beosztásba, alacsonyabb a bérük a férfiakénál). Más szóval: oktatási beruházásaik megtérülése kedvezőtlenebb a férfiakénál (Fényes 2010).

A nemi sajátosságok nemcsak a tanulói teljesítményben, hanem a tanulási utakban is tetten érhetők. Amerikai kutatók a pályaválasztásban fedeztek fel nemi tendenciákat. Arra jutottak, hogy nemcsak az egyén képességszintje, érdeklődése befolyásolja a tanulási útját, hanem a nemi hovatartozása is. Az egyéni döntések mögött nemi sztereotípiák, társadalmi elvárások húzódnak meg (Gordon Győri 2007).

A magyar nőkhöz képest Európában csak a dél-európai országokban rosszabb a nők foglalkoztatottsága, ami leginkább a részmunkaidős foglalkozások alacsony elterjedésével magyarázható. A magyar nők foglalkoztatottsága (50,9%) alacsonyabb a férfiakénál (64%).¹ E különbség a kilencvenes években növekedett, majd a kétezres évek elején csökkenni kezdett. A 15–24 éves korosztály foglalkoztatottsága az oktatási expanzió következtében az elmúlt húsz évben jelentősen csökkent. Ebben a korosztályban is a nők vannak hátrányban (magasabb a munkanélküli arányuk is). Ráadásul 2004–2007 között hátrányuk tovább növekedett: három év alatt a férfiak foglalkoztatási szintje két, míg a nőké három százalékkal esett (Frey 2009). A gazdasági válság némileg kiegyenlítette az esélyeket, 2008-ban és 2009-ben a férfiak foglalkoztatottsági rátája drámaibb zuhanást produkált, mint a nőké (Munkaerőpiaci tükör 2011). A két nem foglalkoztatási mintázatának eltérése a gyermekvállalással áll kapcsolatban. Míg a gyermektelen nők foglalkozási pályája a férfiakéval megegyező, addig a gyerekes nők munkapiaci szerepvállalása a gyermekvállalási periódus után bontakozik ki.

A nők és férfiak között abban is eltérés mutatkozik, hogy az iskolázottság milyen mértékben befolyásolja a foglalkoztatást. Egy vizsgálat szerint a nők esélyeit szignifikánsan jobban befolyásolja iskolázottságuk, mint a férfiakét. Míg az érettségizett vagy annál magasabb végzettséggel rendelkező férfiak körében nincs különbség az iskolázottsági szint és a foglalkoztatottság között, addig a nők esetében lineáris a kapcsolat, vagyis annál kisebb az állásvesztés kockázata, minél magasabb az iskolázottsági szint (Bukodi 2005). Talán ezzel is magyarázható, hogy a felnőttképzésben a nők aránya magasabb a férfiakéhoz képest.

E tanulmány a 2007-ben végzett szakmunkás fiatalok nemek közötti eltéréseit mutatja be: iskolai útjukat, munkapiaci státuszukat, illetve családi jellemzőiket. 2010-ben végzett kutatásunk, amelyben közel ezer pályakezdő fiatal válaszolt kérdőívünkre, két almintára tagolható: szakiskolásokra és szakközépiskolásokra.² Ez lehetővé teszi, hogy nemek szerint is differenciáljuk a különböző iskolázottsági szintű férfiakat és nőket.

Ahogy az a minta leírásában is olvashattuk, válaszadóink körében a nők aránya magasabb a szakközépiskolában végzettek között, míg a szakiskolában végzettek esetében a férfiak vannak többségben. Ez az adat követi a szakképzésben egyébként is jellemző országos megoszlásokat, habár a fiúk aránya a mintában mindkét képzési típusban kissé alulreprezentált.

Itt kell megjegyeznünk, hogy a szakképzésben a lányok visszaszorulását eredményezheti a hiányszakmákra épülő kormányzati politika. Egy friss elemzés szerint folyamatosan csökken azoknak az államilag támogatott szakmáknak a száma, amelyeket inkább a lányok választanak. Ez negatív diszkriminációt jelent a lányokkal szemben a szakképzésben és közvetett módon a munkaerőpiacon is (Keller 2011).

1 2007-es adatok (lásd: Nagy I. – Pongrácz 2009).

2 A kutatás részletes ismertetését lásd: A kutatás ismertetése, módszerek című fejezetben.

4.2. táblázat. A szakmaszerzés helye nemek szerint, létszámok (N) és arányok (%)

Nemek	Szakközépiskola		Szakiskola	
	N	%	N	%
Férfi	263	46	230	57
Nő	309	54	172	43
Összesen	572	100	402	100
Országos adat – lányok száma és aránya	114 671	47	45 602	37

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010; Oktatás-Statistikai Évkönyv 2007/2008.

CSALÁDI JELLEMZŐK

A végzett fiatalok családi hátterét vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a lányok szüleinek iskolázottsága alacsonyabb, mint a fiúké. A különbségek azonban csak akkor szignifikánsak, ha a fiatalokat is iskolázottságuk szerint két csoportra bontjuk: érettségizettekre és nem érettségizettekre. Markánsan szignifikáns különbséget csak az édesanya végzettsége mutat. A 4.3. táblázatból jól látható, hogy mind az érettségizett lányok, mind az érettségizett fiúk esetében az édesanyák átlagosan magasabban iskolázottak, mint az érettségivel nem rendelkezők almintáiban. A nem érettségizettek csoportjában a lányok szülei legnagyobb arányban csak alacsony végzettséggel rendelkeznek, míg a fiúk szülei többségükben szakmunkások. Az érettségizettek csoportjában a szülők végzettsége mindkét nem esetében ennél egy iskolázottsági szinttel feljebb van. A fiúk csoportjában az édesanyák legnagyobb arányban maguk is érettségizettek, a lányokéban szakmunkások. Vagyis ebben a csoportban is egy iskolázottsági szinttel alacsonyabb végzettséggel rendelkeznek a lányok szülei, mint a fiúké.

Ezek az adatok arra utalnak, hogy a fiúk esetében társadalmi reprodukció valósul meg, hiszen a legnagyobb arányban ugyanaz az iskolázottsági csoport termelődik újra: a szakmunkás szülőnek szakmunkás lesz a fia, az érettségizettnek pedig érettségizett. A lányoknál már inkább társadalmi mobilitásról beszélhetünk, hiszen a szülő végzettsége jellemzően egy szinttel alacsonyabb, mint a gyermekéé. Azt is láthatjuk, hogy a fiúk mind az érettségit adó, mind az érettségit nem adó képzésben inkább a magasabban iskolázott csoportok gyermekei közül kerülnek ki, mint a lányok. Ezt a tényt már számos korábbi kutatás is megállapította (Liskó 2003; Fehérvári 2008), rámutatva arra, hogy ez a nemek különböző továbbtanulási ambícióival, munkapiaci perspektívaival magyarázható. A fiúk hagyományosan a szakképzésben (a kevésbé iskolázottak szakiskolában, a magasabban iskolázottak szakközépiskolában), míg a lányok gimnáziumban tanulnak tovább nagyobb arányban.

A 20. század utolsó harmadában számos változás következett be az emberek, így a fiatalok életútjában is – a folyamat az ifjúságszociológiában ifjúsági korszakváltásként ismert. A meghosszabbodott fiatalkor legjellemzőbb vonása, hogy egyre inkább kitolódik, bizonytalanabba válik a felnőtté válás menete, megváltoznak a párkapcsolatok (Somlai 2010). Ez az általunk

megkérdezett fiatalok életútjában is tetten érhető, mivel a fiatalok többsége még mindig szüleivel él együtt. Nemek szerint ebben eltérést tapasztaltunk. Míg a férfiak 85 százaléka lakott szüleivel az adatfelvétel időpontjában, addig a nőknek „csupán” kétharmada. A lányok tehát hamarabb költöznek el a szülői háztól, aminek legfőbb oka a családalapítás, házastársi vagy élettársi kapcsolat. Összességében a fiatalok 19 százaléka él házastársi vagy élettársi kapcsolatban, közöttük a lányok csaknem háromszor többen vannak, mint a fiúk (28, ill. 10%). A nemek szerinti eltérő elképzeléseket jól szemlélteti a lentebbi két interjúrészlet, amelyben először egy 25 éves férfi nyilatkozik arról, hogy még túl korai lenne számára a szülői háztól való elszakadás, majd egy ugyanilyen korú lány beszél terveiről (ő fél éves gyermekével van otthon).

4.3. táblázat. Az édesanyák iskolázottsága gyermekük neme és végzettsége szerint (N, %)

Édesanya iskolázottsága	Nem érettségizett férfi		Nem érettségizett nő	
	N	%	N	%
Alapfokú	69	29	6	41
Szaktmunkás	99	41	50	31
Középfokú	53	22	33	21
Felsőfokú	19	8	11	7
Összesen	240	100	160	100

Édesanya iskolázottsága	Érettségizett férfi		Érettségizett nő	
	N	%	N	%
Alapfokú	38	17	47	15
Szaktmunkás	57	26	129	42
Középfokú	96	43	109	35
Felsőfokú	32	14	26	8
Összesen	223	100	311	100

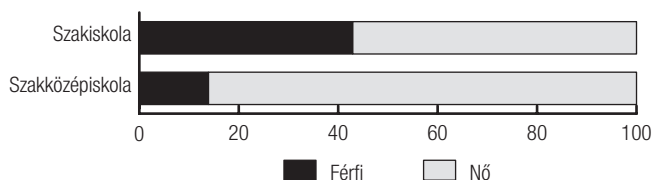
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

„Nem nézek még ennyire nagyon előre a jövőbe, hogy családom legyen, hanem ráérek én még ha 30 éves leszek egy családot összehozni. Szerintem még fiatal vagyok a gyerekvállaláshoz.” (szakközépiskolás fiú)

„Ó, hát 5 év pont az az időszak, amikor tervezzük a párommal, hogy saját házat veszünk. Most az esőzések után olyan helyet keresünk, hogy ez ne legyen baj, de öt év múlva szerintem ugyanitt maradok a pszichiátrián [itt dolgozik]. Lehet, hogy lesz jobb lehetőség, de nem hiszem. Gyerek? Hát nem tudom, benne van a tervben, hogy még egy esetleg, de azt már saját házba szeretném.” (szakiskolás lány)

Azt is megfigyelhetjük, hogy iskolatípus szerint máshogyan viselkednek lányok és fiúk. A szakiskolások között is a lányok vannak többen a kapcsolatlétesítésben, de a szakközépiskolások között szinte csak a lányok szakadtak el a szülői háztól (4.2. ábra).

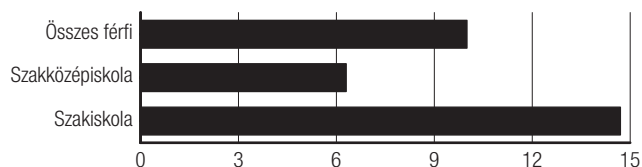
4.2. ábra. Házastárssal/élettárssal együtt élők megoszlása a szakmaszerzés helye és a megkérdezettek neme szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Bár a társukkal együtt élő férfiak aránya, ahogy említettük, nem túl magas a szakmaszerzés utáni harmadik évben, a képzés helye szerint azonban kimutatható különbség jelentkezik. A volt szakiskolás fiúk – fiatalabb koruk ellenére – több mint kétszer nagyobb arányban élnek párjukkal egy háztartásban, mint a szakközépiskolában végzettek (4.3. ábra).

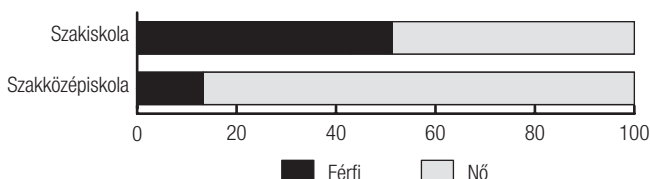
4.3. ábra. Feleséggel/élettárssal együtt élő férfiak megoszlása a szakmaszerzés helye szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az összes válaszadó hat százalékának van már saját gyermeke. Itt is a szakiskolások vannak többen, közöttük kilenc, míg a szakközépiskolában végzettek körében négy százalék a gyermekkel rendelkezők aránya. A 4.4. ábrából kitűnik, hogy a gyermekvállalás ugyanannyira jellemző a szakiskolás férfiakra, mint a nőkre. A férfiak 51, míg a nők 49 százalékának van gyermeke. Ezzel szemben a szakközépiskolában végzetteknél – csakúgy mint az élettársi, házastársi kapcsolat –, ez is inkább csak a nőkre jellemző. A gyerekekkel rendelkezők 87 százaléka nő.

4.4. ábra. A gyermekkel rendelkezők megoszlása a szakmaszerzés helye és nemek szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Kérdőívünkben a házastárs/élettárs iskolai végzettségére is rákérdeztünk. A válaszadók egy jelentős része sajnos félreértette a kérdést. Ők tényleges házastárs/élettárs hiányában is adtak

választ – barátjukra/barátnőjükre értelmezve a kérdést. (Sokan közülük, több mint egyötödük nem volt tisztában a barát/barátnő végzettségével.) Az alábbiakban emiatt külön is vizsgáljuk az adatokat aszerint, hogy párjával együtt él-e a megkérdezett, avagy sem.

A férfi almintában a házastárs/élettárs iskolai végzettsége magasabb, mint a nőiben. Vagyis a férfiak az iskolai végzettség tekintetében „felülről”, míg a nők inkább „alulról” választanak társat. Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a nők iskolai végzettsége eleve magasabb, mint a férfiaké, hiszen arányuk kisebb a szakiskolai képzésben (4.4. táblázat). Míg az érettségizett férfiak csupán 4 százalékának van nem érettségizett társa, addig ugyanez az arány a nőknél 30 százalék (4.5. táblázat).

4.4. táblázat. A házastárs/barát(nő) legmagasabb iskolai végzettsége a megkérdezettek neme szerint, ill. az együttéléstől függően (%) N = 431

Házastárs/barát(nő) legmagasabb iskolai végzettsége	Férfiak			Nők		
	Együtt él	Nem él együtt	Összesen	Együtt él	Nem él együtt	Összesen
8 általánosnál kevesebb	–	–	–	–	0	0
8 általános	2	–	1	4	2	3
Szakközépiskola/Szakiskola	12	9	10	50	22	36
Szakközépiskola/Technikum	49	27	34	26	24	25
Gimnázium	19	10	13	6	9	8
Főiskola/Egyetem	18	14	16	15	9	12
Nem tudja	–	40	28	–	33	16
Összesen	100	100	100	100	100	100

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

4.5. táblázat. A házastárs/barát(nő) legmagasabb iskolai végzettsége a megkérdezettek iskolázottsága és neme szerint (%) N = 429

Házastárs/barát(nő) legmagasabb iskolai végzettsége	Férfiak			Nők		
	Érettségizett	Nem érettségizett	Összesen	Érettségizett	Nem érettségizett	Összesen
8 általánosnál kevesebb	–	–	–	0	–	0
8 általános	–	2	1	2	6	3
Szakközépiskola/Szakiskola	4	23	10	28	59	36
Szakközépiskola/Technikum	36	28	34	28	16	25
Gimnázium	9	21	13	8	7	8
Főiskola/Egyetem	20	8	16	16	2	12
Nem tudja	32	19	28	18	10	16
Összesen	100	100	100	100	100	100

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Aszerint, hogy valaki szakiskolát vagy szakközépiskolát végzett, ugyanezt az összefüggést tapasztaljuk: a nők iskolai végzettség tekintetében inkább „alulról”, míg a férfiak inkább „felülről” választanak társat (4.6. táblázat). Ez a vizsgálatunkban megfigyelt jelenség nem különbözik más kutatások eredményeitől: tipikusnak tekinthető a szakmunkás férj és az érettségizett, nem fizikai alkalmazott feleség párosítás.

4.6. táblázat. A házastárs/barát(nő) legmagasabb iskolai végzettsége a megkérdezettek neme és szakmaszerzésének helye szerint (%) N = 421

Házastárs/barát(nő) legmagasabb iskolai végzettsége	Férfiak			Nők		
	Szakközépiskola	Szakiskola	Összesen	Szakközépiskola	Szakiskola	Összesen
8 általánosnál kevesebb	–	–	–	–	0	0
8 általános	–	1	1	2	5	3
Szaktanulmányi képző/ Szakiskola	2	17	10	28	51	37
Szakközépiskola/ Technikum	45	24	35	28	23	26
Gimnázium	10	15	12	8	7	8
Főiskola/Egyetem	13	18	16	15	5	12
Nem tudja	29	25	27	19	10	15
Összesen	100	100	100	100	100	100

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

ISKOLAI ÚT

A megkérdezettek nyitott kérdésben válaszolhattak arra, hogy gyermekkorukban milyen foglalkozást képzeltek el maguknak. A válaszok arra utalnak, hogy a nemi sztereotípiák már gyermekkorban kódolódnak, mivel a nők nagyobb részben szerettek volna humán szakterületen elhelyezkedni, mint a férfiak; utóbbiak a műszaki szakterületet preferálták jobban az átlagnál (4.7. táblázat).

4.7. táblázat. Gyerekkorában mi szeretett volna lenni, milyen foglalkozást képzelt el magának? – Az említések megoszlása a foglalkozás szakterülete és a megkérdezettek neme szerint (%)

Szakterület	Férfiak	Nők
Humán	20	45
Műszaki	25	4
Gazdasági-szolgáltatási	5	12
Agrár	7	6
Nem tudta, mi akar lenni	38	32
Nincs válasz	6	2

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Míg a szakiskolában végzett lányok inkább a vendéglátás, idegenforgalom szakmacsoportba tartozó szakmát képzelték el maguknak gyermekkorukban, addig a szakközépiskolában végzett lányok inkább az egészség, oktatás, művészeti szakmacsoportok valamelyikét. A fiúk esetében nem találtunk szignifikáns különbséget e téren.

A gyermekkori vágyakat aszerint is csoportosítottuk, hogy a hajdanán elképzelt foglalkozás igényel-e felsőfokú végzettséget, avagy sem. Azt tapasztaltuk, hogy a nők kétszer gyakrabban neveztek meg felsőfokú végzettséget feltételező foglalkozást, mint a férfiak (4.8. táblázat).

4.8. táblázat. Gyerekkorában mi szeretett volna lenni, milyen foglalkozást képzelt el magának? – Az említések megoszlása a foglalkozáshoz szükséges végzettség és a megkérdezettek neme szerint (%)

Foglalkozás típusa	Férfiak	Nők
Felsőfokú végzettséget igényel	11	25
Nem igényel felsőfokú végzettséget	42	36
Nem tudta, mi akar lenni	41	36
Nem válaszolt	7	3

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Az előzőekben leírtakat szemlélteti a következő két interjúrészlet is, ahol egy szakiskolát végzett lány és egy fiú beszél gyermekkori elképzeléseiről.

K: És gyerekkorodban mi szeretted volna lenni?

V: Hát legjobban... töri tanár. Hú, akartam én sok minden lenni. (szakiskolás lány)

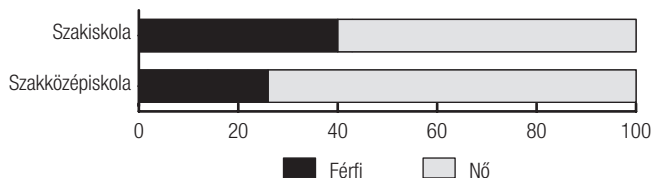
K: És mi akartál lenni?

V: Ó, számítógépes. Internetes. Izé... mi az? Nem programozó... informatikus! Annak készültem, meg voltam róla győződve, hogy informatikus leszek, vagy műbútorasztalos. Aztán nem lett belőlem se informatikus, se műbútorasztalos, se kárpitos, se autószerelő. Ács. Állami csavargó. [nevet] Ács, ács-állványozó lettem. (szakiskolás fiú)

Amikor a különböző iskolatípusokon belüli eltéréseket vizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy gyerekkorukban leginkább a szakközépiskolában végzett nők képzelték el maguknak valamilyen értelmiségi foglalkozást.

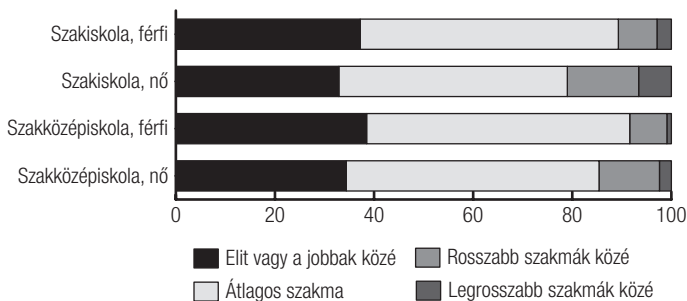
A két nem között abban is van különbség, hogy miként ítélik meg utólag a pályaválasztásukat. Míg a fiúk 39 százaléka véli úgy, hogy szakmája az átlagnál jobb, vagy az elit szakmák közé tartozik, addig a lányoknál ez az arány csak 33 százalék (4.6. ábra). Leginkább a szakiskolás lányok minősítik alacsony presztízsiúnek tanult szakmájukat, 21 százalékuk szerint szakmájuk az átlagnál gyengébb, vagy a legrosszabbak közé tartozik (ugyanezt a szakiskolás fiúk csak egytizede válaszolta). A fiúk pályaválasztása abból a szempontból sikeresebbnek mondható, hogy kicsit nagyobb eséllyel kerültek abba az iskolába és arra a szakmára, ahova szerettek volna (fiúk: 84%, lányok: 80%). Talán ennek is köszönhető, hogy a fiúk átlagosan jobbnak tartják tanult szakmájukat, mint a lányok.

4.5. ábra. Gyerekkorában mi szeretett volna lenni, milyen foglalkozást képzelt el magának? – Felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozások megoszlása a szakmaszerzés helye és a megkérdezettek neme szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

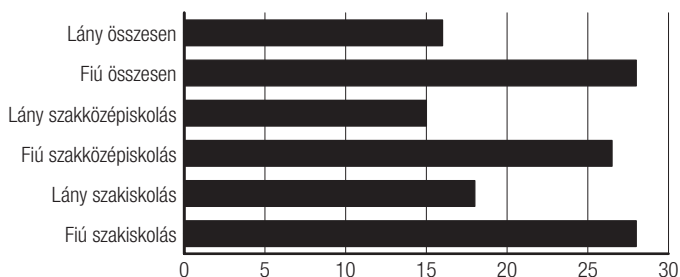
4.6. ábra. A tanult szakma értékelése a megkérdezettek neme és a szakmaszerzés helye szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A fiúk annak ellenére elégedettebbek iskolai útjukkal, mint a lányok, hogy középfokon nagyobb arányban buktak meg (fiúk: 28%, lányok: 16%). A szakiskolában szakmát szerettek bukási aránya magasabb a szakközépiskolásokénál. Ugyanakkor a szakiskolás és a szakközépiskolás lányok, illetve az ugyanilyen fiúk között nincs szignifikáns különbség. Vagyis a középfokú bukásnál megfigyelhető nemek szerinti különbség független az iskola típusától (4.7. ábra).

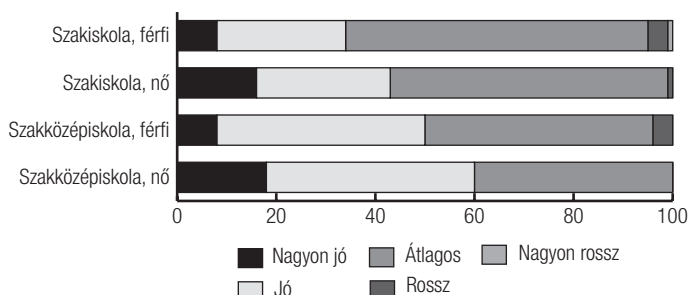
4.7. ábra. A buktak aránya a szakmaszerzés helye és a megkérdezettek neme szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A lányok tehát jobban teljesítettek az iskolában, de nem mindenből. Valamivel jobb tanulók voltak a szakelméleti tárgyakból, mint a fiúk, a szakmai gyakorlat esetén azonban nincs szignifikáns eltérés a tanulói teljesítményben. A különböző iskolatípusokban ugyanaz a különbség figyelhető meg fiúk és lányok között, azzal a különbséggel, hogy a szakközépiskolás fiúk és lányok egyaránt jobbra értékelték tudásukat, mint a szakiskolás fiúk és lányok (4.8. ábra).

4.8. ábra. Szakelméleti önértékelés megoszlása a szakmaszerzés helye és a megkérdezettek neme szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A szakmai gyakorlat, ha tudásban nem is, de más téren igen nagy különbséget mutat. Míg a szakiskolás fiúk 66 százalékának volt tanulószereződése, addig csak a lányok 36 százalékának. Annak ellenére van ez így, hogy a szakiskolás fiúk és lányok közel hasonló mértékben tanultak iskolai tanműhelyben (fiúk: 47%, lányok: 50%). Azonban míg a fiúk gyakrabban jártak iskolán kívüli tanműhelybe, addig a lányok közül többen tettek szert munkahelyi környezetben a gyakorlati tudásra. Mivel az iskolán kívüli tanműhelyben tanulók kötöttek a leggyakrabban tanulószereződést, ez lehet a magyarázata annak, miért olyan alacsony a tanulószereződéses diáklányok aránya.

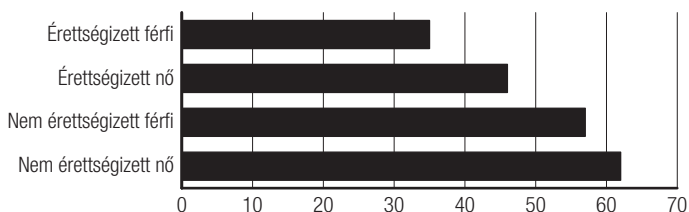
A kortárs kapcsolatokban is van különbség a nemek szerint. A férfiak nagyobb arányban nyilatkozták azt, hogy sok barátjuk volt (74%) az iskolában, mint a nők (68%). Ebben nincs eltérés a különböző iskolatípusok között.

FOGLALKOZTATÁS

Nemcsak az iskolai életútban, hanem a munkapiacra is jelentős különbségek vannak a férfiak és nők között. A munkakeresés idejét összehasonlítva azt tapasztaltuk, hogy a válaszadók átlagosan három hónapon belül (2,9 hónap) találtak munkát maguknak, a férfiak kicsit hamarabb (2,6 hónap), mint a nők (3,2 hónap). Ugyanakkor csak a szakiskolában végzettek körében van különbség a nemek között, az érettségizettnél nincs szignifikáns eltérés az elhelyezkedés idejében. A nők nemcsak nehezebben helyezkednek el, de körükben gyakoribb a munkanélküliség is. A vizsgált hároméves periódusban 54 százalékuk volt már legalább egyszer munkanélküli,

míg a férfiaknál 46 százalék ez az arány. A magasabb iskolázottság, az érettségi, bizonyos fókáig megóv a munkanélküliségtől, de a nemek közötti különbség változatlan marad (4.9. ábra).

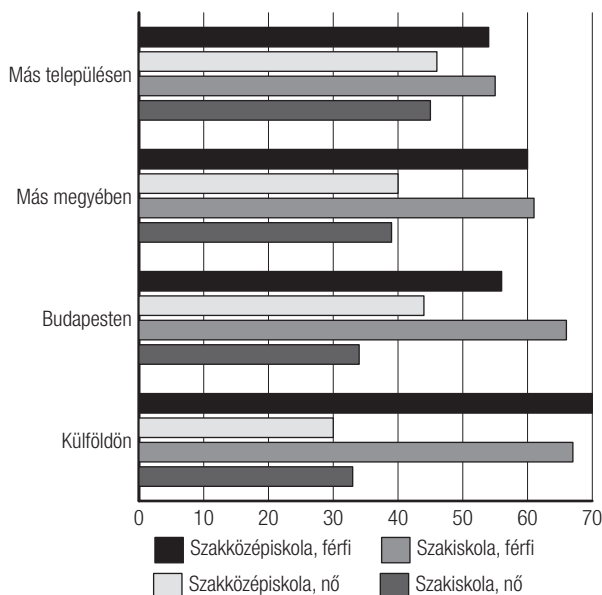
4.9. ábra. A szakmaszerzés (2007) óta volt-e már munkanélküli? – Válaszok megoszlása a végzettek neme és végzettsége szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Arról is érdekeltünk, hogy milyen áldozatokat hoznának válaszadóink egy jó munkahely reményében (4.10. ábra). Míg a nők és férfiak ugyanakkora arányban vállalnának munkát lakóhelyüktől eltérő településen, addig a nők már kevésbé szívesen mennének el másik megyébe. A külföldi munkavállalás területén még nagyobbak a különbségek. Saját bevallásuk szerint a férfiak kétharmada, míg a nők 48 százaléka menne el külföldre dolgozni.

4.10. ábra. Vállalna-e munkát...? – Válaszok megoszlása a szakmaszerzés helye és a megkérdezettek neme szerint (%)

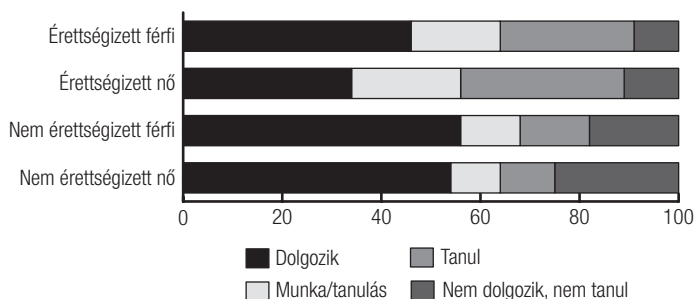

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A lányoknál nincs különbség abban, hogy milyen típusú iskolába jártak középfokon. Egyetlen válasz mutat csupán eltérést. A kérdéseink között a más település, a más megye és a külföld mellett az is szerepelt, hogy vállalna-e munkát Budapesten (természetesen itt a nem fővárosiak választát vettük csak figyelembe). Ebben a kérdésben nem egyformán viselkedtek az érettségizett és a nem érettségizett lányok, mivel azok, akiknek van érettségijük, nagyobb arányban dolgoznának Budapesten (44%), mint akiknek nincs (33%).

A férfiak valamivel nagyobb arányban dolgoztak, mint a nők, a nők viszont valamivel nagyobb arányban tanultak, mint a férfiak a megkeresés időpontjában. A nemek szerinti belső különbségekre hatással van az érettségi megléte vagy hiánya. A nem érettségizettek körében több az aktív munkavállaló, mint az érettségizetteknél, ugyanakkor utóbbiaknál gyakoribb a továbbtanulás (főként nappali tagozaton). A két csoport között különösen a lányok körében látványos a különbség, mivel az érettségizett lányok 55 százaléka tanul tovább, míg a nem érettségizetteknél ez az arány még a 20 százalékot sem éri el (4.11. ábra).

4.11. ábra. Munkapiaci státusz a megkérdezettek végzettsége és neme szerint (%)

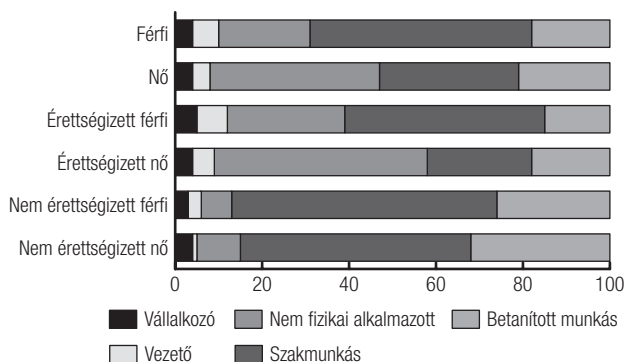
Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

A fiatalok foglalkozása is szignifikáns különbséget mutat nemek szerint. A nőkhöz képest a férfiak körében több az önálló vállalkozó és a vezető. Míg az érettségizett nők a legnagyobb arányban nem fizikai alkalmazottként, főleg tipikusan női szakmákban (*pink-collar work*) dolgoznak, addig a férfiak leggyakrabban szakmunkásként. Az érettségi megléte vagy nem léte erősen hat a foglalkozási státuszra. A férfiaknál az önálló vállalkozás és a vezetői pozíció esélyét növeli az érettségi, míg a nők érettségi nélkül döntően szakmunkásként vagy betanított munkásként dolgoznak. Ők tehát egy szinttel lejjebb helyezkednek el a foglalkozási ranglétrán, mint azok, akiknek megvan az érettségijük (4.12. ábra).

A munkahely típusát is befolyásolják a nemi sajátosságok. A nők legnagyobb arányban nagyobb magáncégnél (24%) vagy állami/önkormányzati munkahelyen (21%) dolgoznak. A férfiaknál az állami/önkormányzati munkahelyek részesedése kisebb (14%). A magáncégek (33%) mellett főként a kisvállalkozói szférában (26%) töltenek be pozíciót. Az érettségi a nők esetében eredményez látványos különbséget. A nem érettségizett nők körében kisebb az állami/önkor-

mányzati munkahelyek és magasabb a magáncégek aránya. Az érettségizett nők főleg nem fizikai alkalmazottként (tipikusan női szakmákban), míg a nem érettségizett nők betanított vagy szakmunkásként dolgoznak.

4.12. ábra. Munkakör a megkérdezettek neme és végzettsége szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Míg a férfiak egyharmada gondolja úgy, hogy jelenlegi munkája eltér a tanult szakmájától, addig a nőknél kisebb ez az arány (26%). Talán ezzel magyarázható az is, hogy a nők valamivel nagyobb részben érzik hasznát a szakelméleten tanultaknak (51%), mint a férfiak (44%). Az érettségi megléte/hiánya ellentétesen alakítja a nemek vélekedését. A nem érettségizett férfiak (40%) gyakrabban érzik úgy, hogy munkájuk megfelel tanult szakmájuknak, mint az érettségizett férfiak (27%). A nőknél viszont éppen fordított a helyzet. Az érettségizett nők 22 százaléka véli úgy, hogy jelenleg betöltött munkaköre eltér a tanult szakmától, míg a nem érettségizettek esetében ez az arány jóval magasabb, 39 százalék.

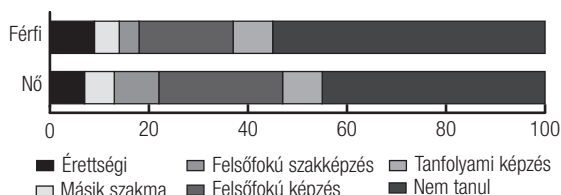
A dolgozó fiatalok munkahellyel kapcsolatos elvárásai nem különböznek nemek szerint, vagyis a férfiak és a nők hasonlóan értékelik munkahelyüket a szakképzettségüknek való megfelelés, előmenetel, fizetés és munkaminőség tekintetében is. Csupán egyetlen kivétel akad: míg a férfiak fele teljesen elégedett munkatársaival, addig a nőknek csak 37 százaléka. A nőknél ebben szerepe van az érettséginek, amennyiben az érettségizettek elégedetlenebbek a többieknél.

Ahogy korábban említettük, a fiatal nők körében magasabb a továbbtanulók aránya, mint a férfiaknál. Mivel a lányok eleve többen vettek részt érettségit adó (szakközépiskolai) képzésben, ezért nem meglepő, hogy további tanulmányi útjuk különbözik a fiúkéétól. A lányok gyakrabban vesznek részt felsőfokú képzésben (felsőfokú szakképzés, főiskola vagy egyetem), mint a fiúk (4.13. ábra).

Az érettségi megléte vagy hiánya is erősen befolyásolja a tanulási utakat, mivel akinek nincs érettségje, arra törekszik, hogy megszerezze azt, míg akinek már van, inkább felsőfokú tanulmányok felé lép tovább. A nem érettségizettek között a nemek abban különböznek, hogy

míg a nők elsődleges célja az érettségi megszerzése, addig a férfiak egy másik szakmai végzettség megszerzésére vállalkoznak gyakrabban.

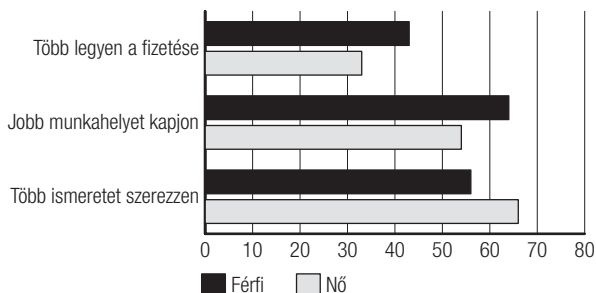
4.13. ábra. Továbbtanulás a megkérdezettek neme szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

Abban is különbség van a két nem között, hogy miért tanulnak tovább. Míg a lányok gyakrabban említették az ismeretszerzést mint indokot, addig a fiúk olyan praktikus okokat jelöltek meg többször, mint a több fizetés vagy a jobb munkahely (4.14. ábra).

4.14. ábra. A továbbtanulás indoka a megkérdezettek neme szerint (%)

Forrás: Szakképzettek pályakövetése, 2010.

ÖSSZEGZÉS

E fejezetben a – szociológiai értelemben vett – nemek közötti eltéréseket mutattuk be végzett fiatal szakmunkások körében. Három területen elemeztük az eltéréseket: 1. családi jellemzők; 2. iskolai út; 3. foglalkoztatás.

Azt tapasztaltuk, hogy a legmarkánsabb különbségek a két nem között a családi jellemzők alapján mutatkoznak. A családi háttér, a szülők (édesanyák) iskolázottsága szerint a szakmunkás fiúknál inkább beszélhetünk társadalmi reprodukcióról, mivel a legnagyobb arányban ugyanaz az iskolázottsági csoport termelődik újra: a szakmunkás szülőnek szakmunkás lesz a fiúgyereke, az érettségizettnak pedig érettségizett. A szakmunkás lányoknál már inkább tapasztalható társadalmi mobilitás: a szülő (anya) végzettsége jellemzően egy szinttel alacso-

nyabb, mint a gyermekéé. Az adatok szerint a szakmunkás fiúk mind az érettségít adó, mind az érettségít nem adó képzésben magasabban iskolázott csoportok gyermekei közül kerülnek ki, mint a lányok. Ennek hátterében az eltérő pályaválasztás áll: a lányok körében jóval magasabb az általános (gimnáziumi) képzést választók aránya, mint a fiúknál.

A fiatalok iskolai útjában is számos eltérés akadt. Önértékelésük alapján a lányok iskolai teljesítménye jobb, mint a fiúké. Ugyanakkor a fiúk elégedettebbek szakmaválasztásukkal, mint a lányok.

A foglalkoztatás terén is több eltérést tapasztaltunk. A lányok nehezebben érvényesülnek a munkapiacon, mint a fiúk, tovább kell munkát keresniük, és körükben több a munkanélküli is. Ugyanakkor a lányok szívesebben és gyakrabban tanulnak tovább, mint a fiúk.

IRODALOM

- Balázi Ildikó – Ostorics László – Szalay Balázs – Szepesi Ildikó (2010): *PISA 2009. Összefoglaló jelentés. Szövegértés tíz év távlatában*. Oktatási Hivatal, Budapest.
- Bierbauer, Günther (2008): Gender difference: Fact or myth? In: Chybicka, Aneta – Kaźmierczak, Maria (eds.): *Appreciating diversity – Gender and cultural issues*. Cracow, Impuls Publisher. 21–29.
- Bukodi Erzsébet (2005): Női munkavállalás és munkaidő-felhasználás. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Szerepváltások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005*. TÁRKI; Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest, 15–43.
- Cedefop (2011): *Employment-related mobility and migration, and vocational education and training*. Luxembourg, Publications Office of the European Union.
- Cseres-Gergely Zsombor (szerk.) (2003): Közelkép: Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek és földrajzi mobilitás Magyarországon. In: Fazekas Károly (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2003*. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – OFA, Budapest, 43–171.
- Dolton, Peter – Lindeboom, Maarten – van den Berg, Gerard J. (1999): A taxonomy of survey non-response and its relation to labour market behaviour. In: Haltiwanger J. C. et al. (eds.): *The creation and analysis of employer-employee matched data*. Amsterdam, Elsevier.
- Eurostat (2010): *Europe in figures – Eurostat yearbook 2010*. Luxembourg, Publications Office of the European Union.
- Fehérvári Anikó (szerk.) (2008): *Szakképzés és lemorzsolódás*. (Kutatás Közben 283.) OFI, Bp.
- Fényes Hajnalka (2010): *A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Freeman, Catherine E. (2004): *Trends in Educational Equity of Girls & Women: 2004*. (NCES 2005–016). U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Frey Mária (2009): Nők és férfiak a munkaerőpiacon – a Lisszaboni Növekedési és Foglalkoztatási Stratégia céljainak a tükrében. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné (szerk.) *Szerepváltások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2009*. TÁRKI; Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 27–51.
- GKleNET (2006): *Kutatás a munkavállalók mobilitásával kapcsolatban Magyarországon*. GKleNET, Budapest.
- Gordon Győri János (2007): Nők és férfiak iskolázása. *Educatio*, 4. sz. 591–611.
- Halicsek László – Tóth Pál Péter (2010): *A nemzetközi vándorlás hatása a magyarországi népesség számának alakulására 1994–2010 között. (Csak letölthető pdf változat.)* http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/tanulmanyok/moi_nepesség_alakulasa.pdf

- Hárs Ágnes (2008): Csatlakozás és csatlakozás – a magyar munkaerőpiac és a migráció. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2008*. TÁRKI, Budapest, 108–128.
- Horowitz, Joel L. – Manski, Charles F. (1998): Censoring of outcomes and regressors due to survey nonresponse: Identification and estimation using weights and imputations. *Journal of Econometrics*, vol. 84. No. 1. 37–58.
- Keller Judit – Mártonfi György (2006): Oktatási egyenlőtlenségek és speciális igények. In: Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2006*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 377–413.
- Keller Judit (2011): *Nemek aránya a szakképzésben: A 2008/09-es és 2009/10-es beiskolázási irányokról és arányokról szóló RFKB döntések értelmében*. Kézirat. OFI, Budapest.
- Közlekpép (2003) In: Fazekas Károly (szerk.) *Munkaerőpiaci Tükör 2003*. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – OFA, Budapest, 43–171.
- KSH (2010a): *Magyarország, 2009*. KSH, Budapest.
- KSH (2010b): *A KSH jelenti, Gazdaság és Társadalom 2010/3*. KSH, Budapest.
- Liskó Ilona (2001): Fial szakmunkások a munkapiacon. In: Semjén A. (szerk.): *Oktatás és munkaerőpiaci érvényesülés*. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest, 49–72.
- Liskó Ilona (2003): Továbbtanulási ambíciók és esélyek. *Educatio*, 2. sz. 222–235.
- Mártonfi György (2011): *Helyi pályakövetés*. OFI, Budapest.
- MKIK GVI (2008): *A pályakezdő szakmunkások munkaerő-piaci helyzete – 2008*. MKIK GVI, Budapest.
- MKIK GVI (2009): *A pályakezdő szakmunkások munkaerő-piaci helyzete – 2009*. MKIK GVI, Budapest.
- MKIK GVI (2010): *A pályakezdő szakmunkások munkaerő-piaci helyzete – 2010*. MKIK GVI, Budapest.
- MKIK GVI (2011): *A pályakezdő szakmunkások munkaerő-piaci helyzete – 2011*. MKIK GVI, Budapest.
- Munkaerő-mobilitás (2001): A magyarok helyben várnak álláslehetőségre. *A Munkaadó Lapja*, 2001/8.
- Nagy Ágnes – Prima Vilmosné (2009): *Munkaerő-piaci helyzetkép 2009*. Foglalkoztatási és Szociális Hivatal, Budapest.
- Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné (szerk.) (2009): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2009*. TÁRKI; Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest.
- NSZI (2006): *Az iskolai rendszerű szakképzést folytató intézményekben a 2003/2004. tanévben szakképzettséget szerzett pályakezdők elhelyezkedésének, a szaktudás hasznosíthatóságának vizsgálatáról*. Zárótanulmány. NSZI, Budapest.

- OECD (2010): *Education at a Glance 2010. OECD Indicators*. OECD Publishing. www.oecd.org/edu/eag2010
- Oktatás-Statistikai Évkönyv 2007/2008. (2008): Oktatási és Kulturális Minisztérium, Statisztikai Osztály, Budapest.
- Róbert Péter (2002): Átmenet az iskolából a munkaerőpiacra. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. TÁRKI, Budapest, 220–232.
- Somlai Péter (2010): Változó ifjúság. *Educatio*, 2. sz. 175–190.
- Timár János (szerk.) (1999): Átmenet a tanulásból a munka világába. OECD tanulmányok, PHARE, Budapest.
- Tót Éva (1999): Az oktatás és a munka közötti átmenet folyamata és a felnőttképzés. ftp://ftp.oki.hu/jka2k_hatter/04_felnott.pdf
- Váradai Rita (2007): *A fiatalok munkaerő-piaci helyzete*. A munkaerő-felmérés 2006. IV. negyedévi kiegészítő felvétele alapján. KSH, Budapest, p. 30

FÜGGELÉK

F1. KÍSÉRŐLEVÉL ÉS KÉRDŐÍV A 2007-BEN SZAKMÁT SZERZETT FIATALOK SZÁMÁRA

Kedves Fiatal Barátunk!

Intézetünkben folyó kutatásunkban arra vagyunk kíváncsiak, hogyan sikerül boldogulniuk manapság a szakmát szerzett fiataloknak a munkaerőpiacon, milyen tapasztalatokat szereztek az iskola befejezése óta eltelt időben, mennyire elégedettek vagy elégedetlenek jelenlegi helyzetükkel. Nagyon érdekel bennünket továbbá az is, hogy visszatekintve hogyan ítélik meg a képzésüket, mennyire tartják hasznosnak az iskolában tanultakat, mi az, amit hiányolnak belőle.

Ennek érdekében olyan volt diákokat keresünk meg, akik *2007-ben szereztek szakmát* - szakközépiskolában vagy szakiskolában. Valamennyiük véleménye, így az Öné is, roppant fontos számunkra.

Arra kérjük, töltsse ki kérdőívünket, és a mellékelt válaszborítékban juttassa vissza a címünkre!

FONTOS: Volt iskolája küldte ki Önnek ezt a kérdőívet. Adatait (nevét, lakcímét) nem adták ki nekünk.

A kérdőívet kitöltők, illetve visszaküldők között érintőképernyős mobiltelefon sorsolunk ki.

Budapest, 2010. április 05.

Tomasz Gábor
kutatásvezető

Volt iskola neve:

Iskola települése:

1. Az Ön neve:

1. Férfi
2. Nő

2. Születési éve: 19

3. Hol lakott 2007-ben, amikor még iskolába járt? (település neve):

.....

4. Hol lakik most? (település neve):

.....

5. Kivel él együtt? (többet is megjelölhet)

1. Szülő
2. Testvér
3. Házastárs/élettárs, saját gyerekek
4. Egyéb rokon
5. Egyedül élek
6. Egyéb, éspedig:

6. Hányan élnek a háztartásában?

fő

7. Van-e önnek gyereke?

1. Van
2. Nincs

8. Édesapjának mi a legmagasabb iskolai végzettsége?

1. 8 általánosnál kevesebb
2. 8 általános
3. Szakmunkásképző
4. Szakközépiskola/technikum
5. Gimnázium
6. Főiskola/egyetem
7. Nem tudom

9. Édesapja mit csinál jelenleg?

1. Dolgozik
2. Munkanélküli
3. Nyugdíjas, rokkantnyugdíjas
4. Munkanélküli
5. Egyéb, éspedig:

10. Édesanyjának mi a legmagasabb iskolai végzettsége?

1. 8 általánosnál kevesebb
2. 8 általános
3. Szakmunkásképző
4. Szakközépiskola/technikum
5. Gimnázium
6. Főiskola/egyetem
7. Nem tudom

11. Édesanyja mit csinál jelenleg?

1. Dolgozik
2. Munkanélküli
3. Nyugdíjas, rokkantnyugdíjas
4. Háztartásbeli, GYES/GYED
5. Munkanélküli
6. Egyéb, éspedig:

12. Ha van házastársa/élettársa, mi a legmagasabb iskolai végzettsége?

1. 8 általánosnál kevesebb
2. 8 általános
3. Szakmunkásképző/szakiskola
4. Szakközépiskola/technikum
5. Gimnázium
6. Főiskola/egyetem
7. Nem tudom

13. Mire nem jut pénz a családjában? (többet is megjelölhet)

1. Élelem
2. Lakásfenntartás (számlák kifizetése)
3. Ruházkodás
4. Nagyobb beruházások (pl. háztartási gépek)
5. Szórakozás
6. Belföldi utazás
7. Külföldi utazás
8. Egyéb, éspedig:
9. Mindenre jut

ISKOLAI ÉVEK

14. Gyerekkorában mi szeretett volna lenni, milyen foglalkozást képzelt el magának?

-
0. Nem tudtam, hogy mi akarok lenni

15. Az általános iskola után felvették-e az első helyen megjelölt középiskolába?

1. Igen
2. Iskolába igen, de másik szakmára
3. Nem
4. Egyéb, éspedig:

16. Milyen típusú középiskolába járt az általános iskola után?

1. Gimnáziumba
2. Szakközépiskolába
3. Szakiskolába

17. Milyen típusú érettségije van?

1. Gimnáziumi
2. Szakközépiskolai
3. Nincs érettségim

18. Hol szerzett szakmát két évvel ezelőtt (2007-ben)?

1. Szakközépiskolában
2. Szakiskolában

19. Milyen szakmát szerzett?

.....

20. Véleménye szerint szakmája a szakmák melyik csoportjába tartozik?

1. Az elit szakmák közé
2. Az átlagnál jobbak közé
3. A nagy átlagba
4. Az átlagnál gyengébbek közé
5. A legrosszabb szakmák közé

21. Ha újból szakmát és iskolát lehetne választania, mit választana?

1. ugyanazt az iskolát és szakmát
2. ugyanazt az iskolát, de másik szakmát
3. másik iskolát, de ugyanazt a szakmát
4. másik iskolát és másik szakmát

22. Megbukott-e a középiskolában valamelyik tantárgyból?

1. Igen
2. Nem

23. Milyen tanulónak számított a középiskolában a szakelméleti tárgyakból?

1. Nagyon jónak
2. Inkább jónak
3. Átlagosnak
4. Inkább rossznak
5. Nagyon rossznak

24. És milyen tanulónak számított a középiskolában gyakorlaton?

1. Nagyon jónak
2. Inkább jónak
3. Átlagosnak
4. Inkább rossznak
5. Nagyon rossznak

25. Hol voltak a gyakorlati órák? (Azt jelölje, ahol a legtöbb időt töltötte!)

1. Iskolai tanműhelyben
2. Iskolán kívüli tanműhelyben
3. Iskolán kívül, egyéb munkahelyen
4. Egyéb, éspedig:

26. Volt tanulószerveződése?

1. Volt
2. Nem volt

27. Voltak-e barátai a középfokú iskolában?

1. Sok barátom volt
2. Volt egy-két barátom
3. Nem volt barátom

MUNKAHELY/TOVÁBBTANULÁS

28. A szakmaszerzés (2007) óta dolgozott-e már?

1. Igen
2. Nem

29. Ha igen, hány helyen?

..... db

30. Milyen hamar talált munkát a szakmaszerzés után?

..... hónapon belül

31. Vállalna-e munkát?

Másik településen	igen	nem
Másik megyében	igen	nem
Budapesten (ha nem itt lakik)	igen	nem
Külföldön	igen	nem

32. A szakmaszerzés (2007) óta volt-e már munkanélküli?

1. Igen
2. Nem

33. Ha igen, mennyi ideig?

..... hónapig

34. Melyik állítás illik **jelenleg** Önre?

1. Dolgozom, nem tanulok
2. Dolgozom is, tanulok is
3. Tanulok, nem dolgozom
4. Se nem dolgozom, se nem tanulok

35. Ha **nem** dolgozik jelenleg, miért nem? (*többet is megjelölhet*)

1. Mert tanulok
2. Mert nem találtam munkahelyet
3. Mert otthagytam a munkahelyem
4. Mert elküldtek a munkahelyemről
5. Mert gyereket nevelek
6. Egyéb családi okok miatt
7. Betegség miatt
8. Egyéb, éspedig:

A következő kérdéseknél ha jelenleg nincs állása, gondoljon arra a munkahelyére, ahol a legtovább dolgozott (ha sosem volt még állása, ugorjon a 44. kérdésre!)

36. HA DOLGOZIK, mi a munkaköre?

1. Önálló vállalkozó
2. Vezető
3. Nem fizikai alkalmazott
4. Szakmunkás
5. Betanított vagy segédmunkás
6. Egyéb:

37. Munkahelyének típusa?

1. Állami vagy önkormányzati intézmény/vállalat
2. Nagy magáncég
3. Kisvállalkozás (50 főnél kevesebb)
4. Családi vállalkozás
5. Saját vállalkozás/magángazda
6. Egyéb, éspedig:

38. Milyen az a munkaterület, ahol dolgozik?

1. Tanult szakmának megfelelő
2. Tanult szakmával rokon
3. Tanult szakmától eltérő

39. Hogyan került jelenlegi munkahelyére?

1. Újsághirdetésre jelentkeztem
2. Internetes hirdetésre jelentkeztem
3. Szülő/rokon ajánlotta
4. Barát/ismerős ajánlotta
5. Munkaadó keresett meg
6. Itt voltam gyakorlaton az iskola alatt
7. Volt iskolám/tanáraim ajánlották
8. Egyéb, éspedig:

40. Mit gondol, egy év múlva még jelenlegi munkahelyén fog dolgozni?

1. Nagyon valószínű
1. Inkább valószínű
1. Inkább valószínűtlen
1. Nagyon valószínűtlen

41. Munkájában mennyire veszi hasznát annak, amit az iskolában szakelméletből tanult?

1. Teljesen
2. Nagyobb részben
3. Fele részben
4. Kisebb részben
5. Semennyire

42. Munkájában mennyire veszi hasznát annak, amit az iskolában szakmai gyakorlaton tanult?

1. Teljesen
2. Nagyobb részben
3. Fele részben
4. Kisebb részben
5. Semennyire

43. Jelenlegi munkahelye megfelel-e...?

egyáltalán nem	inkább nem	inkább igen	teljesen
szakképzettségének			
1	2	3	4
kereseti igényeinek			
1	2	3	4
a munka minőségével kapcsolatos igényeinek			
1	2	3	4
előmenetelre vonatkozó igényeinek			
1	2	3	4
a munkatársakkal kapcsolatos igényeinek			
1	2	3	4

44. HA JELENLEG TANUL, mi az?

1. Érettségire tanulok
2. Másik szakma (nem felsőfokú)
3. Felsőfokú szakképzés
4. Főiskolai képzés
5. Egyetemi képzés
6. Tanfolyam
7. Egyéb, éspedig:
8. Nem tanulok

45. Milyen tagozaton tanul?

1. Nappali
2. Esti/levelező/táv

46. Miért döntött a továbbtanulás mellett? (többet is megjelölhet)

1. Nem tudtam elhelyezkedni
2. Hogy több legyen a fizetésem
3. Hogy jobb munkahelyet kapjak
4. Több ismeretre szeretnék szert tenni
5. Egyéb, éspedig:

47. Milyen az a terület, ahol tanul?

1. Korábbi szakmámmal rokon
2. Korábbi szakmámtól eltérő

Hogy részt vehessen a nyereményjátékban, kérjük adja meg az elérhetőségét!

Név:

Lakcím:

Mobilszám: +36

**KÖSZÖNJÜK, HOGY VÁLASZOLT
A KÉRDÉSEINKRE!**

F2. SÚLYOZÁS

F2.1. táblázat. A súlyozás alapját képező változók eloszlása a mintában a súlyozás előtti és utáni állapotban N, összes megkérdezett %

Változók	Szakközépiskolai minta				Szakiskolai minta			
	Súlyozatlan		Súlyozott		Súlyozatlan		Súlyozott	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Szakterület								
Humán	61	13	87	15	79	16	35	9
Műszaki	153	32	218	38	173	35	145	36
Gazdasági-szolgáltatási	191	40	229	40	146	29	155	38
Agrár	58	12	24	4	89	18	57	14
Válaszhiány	14	3	14	2	10	2	10	3
Régió								
Észak-Magyarország	52	11	85	15	79	16	57	14
Észak-Alföld	74	16	91	16	89	18	52	13
Dél-Alföld	97	20	112	20	57	12	46	11
Közép-Magyarország	100	21	84	15	51	10	36	9
Közép-Dunántúl	33	7	51	9	53	11	71	18
Nyugat-Dunántúl	97	20	91	16	145	29	102	25
Dél-Dunántúl	24	5	58	10	23	5	39	10
Összesen	477	100	572	100	497	100	402	100

F2.2. táblázat. A súlyváltozó statisztikai jellemzői a két mintában

Jellemzők	Szakközépiskolai minta	Szakiskolai minta
N	477	497
Átlag	1,1982	0,8097
Szórás	0,99282	0,59637
Súly alsó 2,5%-a	0,3368	0,3271
Súly felső 97,5%-a	3,9912	2,4047

F2.3. táblázat. A súlyváltozó átlaga és szórása a súlyozás alapját képező változók szerint

	Súlyváltozó			
	Szakközépiskolai minta		Szakiskolai minta	
	Átlaga	Szórása	Átlaga	Szórása
Szakterület				
Humán	1,418	1,278	0,4487	0,176
Műszaki	1,422	1,128	0,8384	0,809
Gazdasági-szolgáltatási	1,199	0,821	1,0591	0,512
Agrár	0,422	0,252	0,6439	0,114
Régió				
Észak-Magyarország	1,643	1,297	0,724	0,545
Észak-Alföld	1,226	0,540	0,590	0,207
Dél-Alföld	1,158	0,511	0,800	0,500
Közép-Magyarország	0,839	1,044	0,702	0,525
Közép-Dunántúl	1,547	0,866	1,340	0,574
Nyugat-Dunántúl	0,933	0,955	0,701	0,338
Dél-Dunántúl	2,398	1,457	1,680	1,487